

ΟΙ ΣΕΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. ΓΕΩΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ι. ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ¹

Μέχρι και της Ήωκαίνου υποπεριόδου της Τριτογενοῦς περιόδου τοῦ Καινοζωικοῦ αἰῶνος θάλασσα ἐκάλυπτεν ὀλόκληρον τὴν ἔκτασιν τὴν κατεχομένην σήμερον ὑπὸ τῶν Ἴονίων νήσων, τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Αἰγαίου μετὰ τῶν νήσων του καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας.

Ἡ ὑποθαλασσία αὕτη γῆ ἤρχισεν ἐξαιρομένη κατὰ χώρας ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἠωκαίνου υποπεριόδου, κατὰ δὲ τὴν ὀλιγόκαινον, συνεπεία τῶν γενομένων τότε ἀλπικῶν πτυχώσεων, ὀλόκληρος ἡ ἔκτασις αὕτη ἀναδυθεῖσα ἐκ τῆς θαλάσσης ἀπειτέλεσε ξηρὰν συνεχῆ, γνωστὴν ὡς Αἰγαίδα.

Αἱ ὄροσειραὶ τῆς Κρήτης (Λευκὰ Ὄρη—Ψηλορείτης—Δίκητη) ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν ὡς ἄνω περίοδον τῶν ἀλπικῶν πτυχώσεων, ἀποτελοῦν δὲ τὸ νοτιώτερον τμῆμα τοῦ τόξου τῶν δυναροταυρικῶν.

Δράσεις τεκτονικαὶ λαβοῦσαι χώραν ἀργότερον, ἤτοι κατὰ τὴν πλειόκαινον ὑποπερίοδον καὶ τὴν τεταρτογενῆ περίοδον, εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀποκοπὴν ἐκ τῆς Αἰγαίδος τμήματος ἐπιμήκους, ἀκανονίστου σχήματος καὶ περιμέτρου, ἀποτελέσαντος τὴν νῆσον Κρήτην, ἣτις ἔλαβε τὴν σημερινὴν ἐν ταῖς κυρίαις αὐτῆς γραμμαῖς μορφήν διὰ νέων τεκτονικῶν δράσεων, κάμψεων καὶ διαρρήξεων μετὰ μεταπτώσεων.

Διὰ τῶν τοιούτων δράσεων ἐσχηματίσθη καὶ ἡ ἐξ ἐγκατακρημνίσεως τάφρος τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, ἣτις κυρίως δίδει ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῶν σεισμῶν τῆς Κρήτης. Αὕτη ἐκτεινομένη πρὸς Β. τῆς νήσου ἔχει διεύθυνσιν παράλληλον πρὸς τὴν τοῦ τόξου τῶν δυναροταυρικῶν πτυχώσεων, οὔτινος, ὡς ἐλέχθη, τὸ νοτιώτερον τμῆμα κατέχει ἡ Κρήτη. Ἐκατέρωθεν τῶν κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν βαινουσῶν ὄροσειρῶν τῆς Κρήτης ἡ θάλασσα ἔχει ἰκανὸν βάθος, τὸ ὁποῖον μεταξὺ Ταινάρου καὶ Κρήτης φθάνει τὰ 4400 μέτρα, μεταξὺ

¹) Βλ. κυρίως: α) A. Philippson; La tectonique de l'Égeide «Ann. de Geogr.» No 32, 1898. Paris· β) Φ. Νέγρης, κατάκλισις καὶ καταβύθισις τῆς Αἰγίδος «Πρ. Ἀκαδ. Ἀθ.» Τ. 2, 1927, σελ. 255—258· γ) Γ. Γεωργαλάς: Αἰγίς (Μ.Ε.Ε. Τ. 2, 1927, σελ. 447 κ. ἐ.)· δ) Γ. Γεωργαλάς: Κρήτη (γεωλογία) (Μ.Ε.Ε. Τ. 15, 1931, σελ. 157).

δὲ Σαντορίνης καὶ Κρήτης τὰ 3400 μέτρα. Εἰς τὴν τάφρον ταύτην ἀποδίδονται καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ ἠφαιστειακοῦ ἄξονος τοῦ νοτίου Αἰγαίου.

Αἱ τεκτονικαὶ δράσεις ἐν Κρήτῃ δὲν ἔπαυσαν εἰσέτι, ἀφ' οὗ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἱστορικὴν περίοδον εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα φαινόμενα ἐξάρσεων μὲν κατὰ τὰ δυτικὰ καὶ νότια τῆς Νήσου, καθιζήσεων δὲ κατὰ τὰ ΒΑ².

2. ΓΕΩΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ

Αἱ ἐπὶ τῆς νήσου γεωλογικαὶ ἔρευναι κατέδειξαν, ὅτι τὸ ὑπόβαθρον ἀποτελεῖται ἐκ κρυσταλλοσχιστωδῶν πετρωμάτων καὶ δὴ σχιστολιθικῶν τοῦ παλαιοζωικοῦ μᾶλλον αἰῶνος.

Ἐπὶ τούτων ἐπικάθηνται :

- 1) τὸ σύστημα τῶν ἀσβεστολίθων τῶν Λευκῶν Ὀρέων·
- 2) ἀσβεστόλιθοι τοῦ Τριασίου καὶ φλύσχης³ ἀνήκοντες εἰς τὴν ὄρεινὴν ζώνην Ὀλονοῦ - Πίνδου·
- 3) ἀσβεστόλιθοι τοῦ Ἰουρασίου, τῆς ζώνης Παρνασσοῦ - Γκιώνας·
- 4) ἀσβεστόλιθοι καὶ φλύσχη τῆς ζώνης τῆς κεντρικῆς Πελοποννήσου· καὶ
- 5) πλακώδεις ἀσβεστόλιθοι μὲ φλύσχην.

Ἐκ τῶν ἐκρηξιγενῶν χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ ὄφειται.

Ἀκολουθοῦν στρώματα τοῦ Καινοζωικοῦ καὶ δὴ μειοκαινικὰ καὶ πλειοκαινικὰ ἀσυμφώνως ἐπικαθήμενα ἐπὶ τοῦ συστήματος τῶν παλαιοζωικῶν καὶ μεσοζωικῶν. Τὰ νεογενῆ ταῦτα στρώματα εἶναι ἀσβεστολιθικά, μαργαϊκὰ καὶ κροκαλοπαγῆ, κατὰ τὸν σχηματισμὸν δὲ ἄλλα μὲν θαλασσογενῆ, ἄλλα δὲ λιμνογενῆ. Ἐπὶ τούτων εἶναι ἀποτεθειμένα τεταρτογενῆ στρώματα μὲ ἀπολιθώματα θηλαστικῶν.

Μεταξὺ τῶν πρώτων ἐρευνητῶν τῆς γεωλογικῆς κατασκευῆς τῆς Κρήτης συγκαταλέγεται ὁ Ἄγγλος Spratt⁴. Γεωλογικὸς χάρτης τῆς νήσου μετὰ γενικῆς γεωλογικῆς μελέτης ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Γάλλου V. Raulin⁵. Ἐπηκολούθησαν αἱ ἔρευναι τῶν Ἰταλῶν V. Simo-

²) Βλ. προχ. Ν. Παπαδάκης, Ἐπὶ ἐνὸς γεωλογικοῦ φαινομένου ἐν Κρήτῃ, Χανιά 1937.

³) Σύστημα παλαιοτριτογενῶν κυρίως πετρωμάτων ἀποτελουμένων ἐξ ἐπαλλήλων στρωμάτων ἀργιλικῶν σχιστολίθων καὶ ψαμμιτῶν μὲ ἐνστρώσεις ἀσβεστολίθων.

⁴) Travels and Researches in Crete, London 1865 (δύο τόμοι).

⁵) Description physique de l'île de Crète, Paris 1869 (τόμοι δύο).

nelli⁶ καὶ G. Bonarelli⁷. τῶν Γάλλων Ardaillon⁸ καὶ L. Cayeux⁹, τοῦ Γερμανοῦ Fabricius¹⁰, τοῦ Ἑλληνοῦ Χαλικιόπουλου¹¹ καὶ τέλος τῶν Γερμανῶν N. Creutzburg¹² καὶ C. Renz¹³. Γεωλογικοὺς χάρτας τῆς Κρήτης ἐδημοσίευσαν οἱ Spratt (1 : 340.000), Raulin (1 : 300.000) καὶ Χαλικιόπουλος (τῆς Σητείας, 1 : 100.000)¹⁴.

II. Η ΣΕΙΣΜΙΚΟΤΗΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ¹⁵

Ἐκ τῶν ἀναγραφομένων ἐν τοῖς ἐπομένοις σεισμῶν καταδεικνύεται ὅτι ἡ Κρήτη ἀποτελεῖ χώραν, ἣτις πολλάκις ἐδοκιμάσθη ὑπὸ σεισμῶν καὶ δέον νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν πλέον σεισμοπλήκτων περιο-

⁶) Appunti sulla costituzione geologica dell' isola di Candia, «Atti della R. Acc. dei Lincei», t. 3, pp. 236—268, Roma 1864.

⁷) Appunti sulla costituzione geologica dell'isola di Creta, «Atti della R. Acc. dei Lincei» Memorie, t. 3, pp. 518—547, Roma 1901.

⁸) «Annales de Geographie» (15 Nov. 1901).

⁹) α) Sur les rapports tectoniques entre la Grèce et la Crète occidentale, «C. R. de l' Acad. des Sc.» Paris t. 134, 1902 τῆς 12 Μαΐου β) Sur la composition de l' âge des terrains métamorphiques de la Crète, ἔ. ἀ. 134, 1902 τῆς 20 Μαΐου. γ) Existence du jurassique et de l' infracretacé dans l' île de Crète, ἔ. ἀ. 136, 1903. δ) Existence du Pontique marin à l'île de Crète, ἔ. ἀ. 152, 1911 καὶ ε) Le Miocène moyen de l' île de Crète ἔ. ἀ. 152, 1911, pp. 637—639.

¹⁰) Die Insel Kreta, Geogr. Beischrift, Leipzig 1897, σελ. 361—380, 425—442, 489—507.

¹¹) Sitia, die Osthalbinsel Kreta's. Eine geographische Studie. Veröf. Inst. Meeres- und Geogr. Instituts, Berlin 1903.

¹²) α) «Kreta», Leben und Landschaft, «Zeitschr. der Gesel. für Erdkunde zu Berlin», 1928, ἀρ. 1, 2, σελ. 16-28. β) Die Landschaft der Insel Kreta, «Verhandlungen und Wissenschaftliche Abhandlungen des 22. deutschen Geographentages zu Karlsruhe» 7 bis 9 juni 1927, σελ. 155-163.

¹³) α) Geologische Voruntersuchungen auf Kreta, «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» τ. 5, 1930, σελ. 271—280, β) Zur Geologie von Sitia, der Osthalbinsel Kretas, «Πρ. Ἀκαδ. Ἀθ.» τ. 7, 1932, σελ. 105—109.

¹⁴) Πλὴν τῶν ἀνωτέρω διὰ τὴν γεωλογίαν τῆς Κρήτης βλ. καί : α) Taubert, D., Versuch einer landschaftskundlichen Darstellung der Insel Kreta, Hamburg 1921 β) Kühn, O., Eine mittelmiocäne Zwergfauna aus Kreta und die Entstehung mariner Zwergfaunen. «Zentralbl. f. Min. etc» 1936, Abt. B, No 6, pp. 225—270. γ) Kühn, O., Die Korallen und Bryozoen des Tegels von Kreta. «Πρ. Ἀκ. Ἀθ.» τ. 11, 1936, σελ. 171—181. δ) Ralli, Zöe, Beiträge zur Kenntnis des Neogens in Kreta, «Πρ. Ἀκ. Ἀθ.» τ. 15, 1940, σελ. 443—448. Ἡ βιβλιογραφία ἢ ἀναφερομένη εἰς τὴν γεωλογίαν τῆς Κρήτης εἶναι ἐκτενής.

¹⁵) Περὶ τοῦ θέματος τούτου βλ. κυρίως : α) J. Schmidt, Studien über Erdbeben, Leipzig 1879 (ἐφ' ἑξῆς Schmidt 1.) β) Montessus

χῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐντονος, ἀλλὰ καὶ συχνὴ σεισμικὴ δραῖσις ἐμφανίζεται κυρίως εἰς τὰς Β. καὶ ΒΑ. ἀκτὰς τῆς Νήσου, ἤτοι εἰς τὴν παρὰ τὴν ἀκτὴν ζώνην τὴν διήκουσαν ἀπὸ Ρεθύμνης δι' Ἡρακλείου πρὸς Σητεΐαν, τῆς ὁποίας ζώνης τὰ νεογενῆ πετρώματα ἰσχυρῶς δοκιμάζονται ὑπὸ σεισμῶν. Ἡ ἔντονος σεισμικὴ δραῖσις ἐν Κρήτῃ συνάγεται ὄχι μόνον ἐκ τῶν συμβάντων κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας σεισμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, οἵτινες πολλάκις ἔπληξαν τὰς ἀκμαζούσας κατὰ τὴν Μινωικὴν καὶ Ἑλληνικὴν ἐποχὴν πόλεις τῆς Κρήτης. Πολλὰ τῶν καταστροφῶν τῶν ἀνακτόρων τῆς Κνωσοῦ καὶ ἄλλων πόλεων τῆς Κρήτης ἀποδίδονται εἰς τὴν σεισμικὴν δραῖσιν, ὅπως π. χ. ἡ τελεία καταστροφή τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ κατὰ τὸ τέλος τῆς ΜΜ II ἐποχῆς¹⁶ καὶ τὸ τέλος τῆς ΜΜ III¹⁷. Κατὰ τὸν Art h. E n a n s¹⁸ πᾶσαι γενικῶς αἱ καταστροφαι τῶν πόλεων τῆς Μινωικῆς Κρήτης δέον ν' ἀποδοθῶσιν εἰς σειμούς.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι καὶ οἱ σειμοὶ τῆς Μινωικῆς Κρήτης ἔπληττον τὰς ἰδίας περιοχὰς τὰς ὁποίας πλήττουν καὶ σήμερον οἱ σύγχρονοι σειμοί, ὡφείλοντο ἐπομένως εἰς τὴν αὐτὴν σεισμογόνον αἰτίαν εἰς ἣν καὶ οἱ σημερινοὶ καὶ εἶχον καταστρεπτικὰς συνεπειάς, ὡς καὶ πολλοὶ σειμοὶ τῶν μ. Χ. αἰώνων (1490, 1508, 1810, 1856, 1926).

Οἱ σειμοὶ τῆς Κρήτης ὡς ἐλέχθη ἤδη, εἶναι ἀποτέλεσμα τεκτονι-

de Ballore, La Géogr. seismologique, Paris 1905, pp. 277—280 γ) N. Criticos, Sur la sismicité des Cyclades et de la Crète «Ann. Obs. d' A. & t. IX, 1926, p.p. 77—109 καὶ «Πρακτ. Ἀκ. Ἀθ.» τ. 1, 1926, σελ. 156-160. δ) Γ. Γεωργαλάς, Κρήτη (σειμοί) καὶ Μ. Ε. Ε. τ. 15, 1931, σελ. 157-158. ε) Μαροβελάκις, Μ. Συμβολὴ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἱστορικοῦ τῶν σεισμῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν γειτονικῶν αὐτῆς χωρῶν ἐκ τῶν ἐνθυμήσεων «Ἐπιστ. Ἐπετ. Φυσ. Σχ. Πανεπ. Θεσσ(ν)ίκης», τ. 5, 1931, σελ. 101. (Ἐφ' ἐξῆς Μαροβελάκις) στ) A. Sieberg, Untersuchungen über Erdbeben und Bruchschollenbau im östlichen Mittelmeergebiet, Jena 1932, σελ. 205-210. (Ἐφ' ἐξῆς Sieberg).

¹⁶) Βλ. Χρονολογικὸν Πίνακα εἰς: J.D.S. Pendlebury, Ὁδηγὸς τοῦ Μινωικοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν παραρτημάτων του. Μετάφρ. Νικ. Πλάτωνος, Ἡράκλειο 1950, σελ. 14. (Ἐφ' ἐξῆς: Pendlebury).

¹⁷) Βλ. Σπ. Μαρινᾶτος, Ἡ Κρήτη καὶ ὁ Χεττιτικὸς - Μικρασιατικὸς κόσμος κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα π. Χ., «Μικρασιατικὰ Χρονικά», τόμος Α', Ἀθῆναι 1938, σελ. 72—89, (ἐφ' ἐξῆς Μαρινᾶτος 1). Ὅτι ἡ περὶ τὸ 1500 ὄλοκληρωτικὴ καταστροφή τῶν μινωικῶν κέντρων ὡφείλετο εἰς ἔκρηξιν τοῦ ἠφαιστείου τῆς Θήρας εἶναι ἐπιστημονικῶς δυσπαράδεχτον.

¹⁸) The Palace of Minos at Knossos, London 1921—1935, vol. II, part. I, σελ. 1, 18—20, 286 κ. ἐπ., 312—325, 347 κ. ἐ., 360 κ. ἐ. (ἐφ' ἐξῆς Evans)

κῶν δράσεων, αἵτινες ἀρχὴν ἔχουν κυρίως τὴν πρὸς Β. τῆς Νήσου ὑποθαλασσίαν τάφρον, τὴν σχηματισθεῖσαν κατὰ τὴν πλειόκαινον ὑποπερίοδον τῆς τεταρτογενοῦς περιόδου τοῦ καινοζωικοῦ αἰῶνος. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Καθηγητὴς Ν. Λ. Κρητικός¹⁹, ἡ τάφος αὕτη εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ὄχι μόνον τὰ ἠφαιστειώδη φαινόμενα τοῦ ἠφαιστειακοῦ ἄξονος τοῦ νοτίου Αἰγαίου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀσταθείαν τῶν περιοχῶν ἐκείνων, ἀφορμὴν τῶν συμβαινόντων ἐν αὐταῖς σεισμῶν. Λόγω ἀκριβῶς τῆς ἀσταθείας ταύτης ἐξακολουθοῦν ἔτι καὶ σήμερον²⁰, καὶ δὴ παραλλήλως τῶν ρηξιγενῶν γραμμῶν τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, τεκτονικαὶ μετακινήσεις, αἵτινες ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν τεκτονικῶν σεισμῶν ἐπὶ τῆς Νήσου. Καὶ ἡ ἑτέρα πλευρὰ τῆς Κρήτης, ἡ πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος, παρουσιάζει φαινόμενα ἀσταθείας²¹ καὶ ἐπομένως περιέχει κραδασμικὰς ἐστίας ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθον, κατὰ σχετικὰς παρατηρήσεις, σεισμοί.

Ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν σεισμῶν συνάγεται, ὅτι οἱ μᾶλλον καταστρεπτικοὶ σεισμοὶ ὑπῆρξαν οἱ περὶ τὸ 2100, 1750, 1600, 1570, 1550, 1400 π. Χ. καὶ οἱ τῶν ἐτῶν 368 π. Χ., 66, 365, 448, 1246, 1304, 1353, 1490, 1508, 1547, 1604, 1663, 1717, 1780, 1810, 1856, 1910 καὶ 1926 μ. Χ. Ὑπελογίσθη ὅτι κατὰ μέσον ὄρον ἀνὰ 50ετίαν περίπου συμβαίνει εἰς καταστρεπτικὸς σεισμός, δεῖγμα καὶ τοῦτο τῆς μεγάλης ἀσταθείας τῶν περὶ τὴν τάφρον τοῦ νοτίου Αἰγαίου περιοχῶν.

III. ΕΡΕΥΝΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΕΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Περὶ τινῶν σεισμῶν τῆς Κρήτης ἀναφέρουν ἐκ τῶν Ἀρχαίων καὶ Βυζαντινῶν συγγραφέων, ἱστοριογράφων καὶ χρονογράφων κυρίως οἱ *Gaius Plinius Secundus* (Α' αἰ.), *Φλάβιος Φιλόστρατος* (Γ' αἰ.), *Ζώσιμος* (Ε' αἰ.), *Θεοφάνης ὁ Βυζάντιος* (ΣΤ' αἰ.), ὁ χρονογράφος *Ἰωάννης Μαλάλας* (ΣΤ' αἰ.), οἱ ἱστορικοὶ *Γεώργιος Κεδρηνὸς* (ΙΑ' αἰ.) καὶ *Γεώργιος Παχυμέρης* (ΙΓ' αἰ.). Τούτων τὰς σχετικὰς συγγραφὰς ἀναφέρομεν ἐν τῇ Βιβλιογραφίᾳ.

Ἐκ τῶν νεωτέρων πρῶτος ὁ *Alexis Perrey* ἐδημοσίευσε πραγματείαν, ἐν ἧ ἀναφέρεται ἀριθμὸς τις (31) σεισμῶν τῆς Κρήτης, ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Mémoire sur les tréblemments de terre ressentis dans la Peninsule Turco-Hellénique et en Syrie*». Acad. Roy. de

¹⁹⁾ «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν», τ. 1, 1926, σελ. 156—160.

²⁰⁾ *Γεωργαλάς*, σελ. 157—158.

²¹⁾ «Πρ. Ἀκαδ. Ἀθ.» τ. 1, 1926, σελ. 159.

Belgique, Mém. cour. t. XXIII, 1850. Ὁ φυσιογραφικῶς ἐρευνήσας τὴν Κρήτην Γάλλος Victor Raulin ἐδημοσίευσε κατάλογον σεισμῶν τῆς Κρήτης, ἀντλῶν ἐκ τοῦ Perrey και ἄλλων πηγῶν. Ὁ κατάλογος οὗτος, ἀριθμῶν 39 σειμούςσ, περιελήφθη εἰς τὰς σελίδας 424—430²² τοῦ πρώτου τόμου τοῦ συγγράμματός του: «*Description Physique de l'île de Crète*», Paris 1869.

Τὸν κατάλογον τοῦτον, τοῦ Raulin ἀντέγραψε καὶ συνεπλήρωσεν ὁ Ν. Σταυράκης μέχρι καὶ τοῦ 1888, ἀναγράψας 47 σειμούςσ, συμπεριέλαβε δὲ τοῦτον εἰς τὰς σελίδας 107—111 τοῦ συγγράμματός του: «*Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης μετὰ διαφόρων γεωγραφικῶν, ἱστορικῶν, ἀρχαιολογικῶν, ἐκκλησιαστικῶν κ.λ.π. εἰδήσεων περὶ τῆς Νήσου*», Ἀθῆναι 1890.

Ἀριθμὸν τινα σεισμῶν τῆς Νήσου συμπεριέλαβεν ὁ ἄλλοτε διευθυντῆς τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν J. Schmidt εἰς τὸ ἔργον του «*Studien über Erdbeben*», Leipzig 1879²³.

Ὁ A. Sieberg ἐν τῷ ἔργῳ του: «*Untersuchungen über Erdbeben und Bruchschollenbau im östlichen Mittelmeergebiet*». Jena 1932, σελ. 208—210, παραθέτει κατάλογον σεισμῶν τῆς Κρήτης ἀπὸ τοῦ 1890 π. Χ. μέχρι τοῦ 1930 μ. Χ. Ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ δὲν ἀναγράφονται πάντες οἱ σειμοὶ οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τοὺς καταλόγους τῶν «*Annales*» τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν, ἐκ δὲ τῆς περιόδου 1889—1912 ἀναγράφονται μόνον 7. Ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν σεισμῶν τοῦ καταλόγου τοῦ Sieberg, ἐκτὸς τῶν εἰλημμένων ἐκ τῶν «*Annales*», εἶναι 76.

Μετὰ τὸ ἔτος 1883 δὲν ἔχομεν συστηματικὴν καταγραφὴν τῶν σεισμῶν τῆς Κρήτης μέχρι καὶ τοῦ 1912. Διὰ τὴν περίοδον ταύτην ἠδυνήθημεν νὰ καταγράψωμεν ἐκ διαφόρων πηγῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει 11 ἐν ὄλῳ σειμούςσ, ὧν 7, ὡς ἐλέχθη, ἀναφέρει ὁ Sieberg.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1913 μέχρι καὶ τοῦ 1930 ὑπάρχει ἐπιστημονικὴ καταγραφὴ τῶν σεισμῶν τῆς Κρήτης κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν τῆς Νήσου καὶ τοῦ Γεωδυναμικοῦ τμήματος τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν.

²²) Τοὺς μὴ ἀναφερομένους ὑπὸ τοῦ P. σειμούςσ σημειώνει ὁ R. ἐν τῷ καταλόγῳ του δι' ἀστερίσκου. Ὁ R. προσέθεσεν 8 σειμούςσ εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ P. ἀναφερομένους; 31.

²³) Βλ. καὶ α) J. Schmidt, πραγματεία περὶ τοῦ σ. τοῦ Αἰγίου, Ἀθῆναι 1837 (ἐφ' ἐξῆς: Schmidt 2) καὶ β) J. Schmidt: Πραγματεία περὶ τοῦ σ. τῆς Κεφαλληνίας, Ἀθῆναι 1867 (ἐφ' ἐξῆς: Schmidt 3).

Οἱ κατάλογοι οὗτοι ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ : «Annales de l'Observatoire National d'Athènes», ὡς κάτωθι :

1) *Catalogue des tremblements de terre observés en Grèce pendant les années 1912—1914* (t. VII, 1916, pp. 338—360). Ἀναφέρονται 4 σεισμοὶ ἀπὸ τοῦ 1913.

2) *Observations sismologiques faites en Grèce pendant les années 1915—1918* (t. VIII, 1926, pp. 503—644). Ἀναφέρονται 25 σεισμοί.

3) *Observations sismologiques faites en Grèce pendant les années 1919—1922* (t. IX, 1926, pp. 507—610). Ἀναφέρονται 35 σεισμοί, παρατίθεται δὲ καὶ χάρτης.

4) *Observations sismologiques faites en Grèce pendant les années 1923—1926* (t. X, 1928, pp. 413—539). Ἀναφέρονται 26 σεισμοί.

5) *Observations sismologiques faites en Grèce pendant les années 1927—1930* (t. XII, 1932, pp. 62—138). Ἀναφέρονται 45 σεισμοί.

Ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1913 μέχρι καὶ τοῦ 1930 ἔχουν καταγραφῆ εἰς τὰ «Annales» ἐν συνόλῳ 135 σεισμοὶ τῆς Νήσου²⁴.

Ἀπὸ τοῦ 1926 καταγράφονται ἐπίσης οἱ σεισμοὶ ὑπὸ τοῦ Μετεωρολογικοῦ Σταθμοῦ τοῦ Πρακτικοῦ Λυκείου Χανίων²⁵.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω συστηματικῶν καταγραφῶν ἀναφέρονται σεισμοὶ τῆς Κρήτης καὶ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Μεν. Παρλαμά ἐκδοθέντα ἡμερολόγια τῶν Κ. Κοζύρη καὶ Στεφ. Νικολαΐδου (βλ. βιβλιογραφίαν) καὶ εἰς ἑτέρας πραγματείας, τὰς ὁποίας ἀναφέρομεν ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν σεισμῶν τῶν περιλαμβανομένων εἰς τὸν ὑπ' ἐμοῦ παρατιθέμενον κατάλογον ἀνέρχεται εἰς 275²⁶.

²⁴) Ὁ Sieberg ἀναφέρει 3 σεισμοὺς τῆς περιόδου 1913—1930 μὴ περιεχομένους εἰς τοὺς καταλόγους τῶν «Annales».

²⁵) Τὸ 1935 εἰς Χανιά μοι ἐπετράπη εὐγενῶς ὑπὸ τοῦ Ἀ. Κνιθάκι νὰ λάβω ἀντίγραφον τοῦ καταλόγου τῶν ἀπὸ τοῦ 1926 καταγραφομένων ὑπὸ τοῦ ἰδίου σεισμῶν. Τοῦτο μετ' ἐπιστολῆς τοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου σχετικῆς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν πόλεων τῆς Κρήτης ἀπωλέσθησαν τὸ 1941 ἐν Λαρίσῃ καὶ δὲν ἠδυνήθην δυστυχῶς νὰ ἔχω ταῦτα ὑπ' ὄψει κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ προκειμένου καταλόγου.

²⁶) Ἐκ τούτων οἱ τῶν ἐτῶν: 1650 ἢ 1600, 1550 ἢ 1500 π. Χ. καὶ μ. Χ. 448, 1353, 1539, 1629, 1646, 1717, 1810 (Σβρ.), 1817, 1831, 1833 ('Απρ. 14), 1833 ('Απρ. 15), 1833 ('Απρ. 17), 1833 ('Απρ. 23), 1837 ('Ἰαν. 25), 1838 (Νοεμ. 27), 1838 (Δεκ. 27), 1858 ('Ἰουν. 16), 1858 ('Οκτ. 16), 1861 (Νοεμ. 29), 1862 ('Ἰαν. 5), 1862 (Μαρτ. 28), 1862 ('Απρ. 10), 1862 (Μαΐου 24), 1862 ('Ἰουν. 1),

Τὴν πιθανὴν ἔντασιν τῶν σεισμῶν, δι' ὅσους δὲν εἶχε καθορισθῆ αὕτη, ἐξετιμήσαμεν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων των κατὰ τὴν δεκάβαθμον κλίμακα τῶν Rossi—Fogel.

Αἱ ἡμερομηνίαι τῶν πρὸ τοῦ ἔτους 1582 (καθ' ὃ ἐγένετο ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἡμερολογίου) σεισμῶν ἀνεγράφησαν κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, αἱ δὲ μετὰ τοῦτο κατὰ τὸ Γρηγοριανόν. Ὡς χρόνος ἐλήφθη ὁ μέσος χρόνος τῆς Ἀνατολ. Εὐρώπης ἀπὸ μεσονυκτίου, διὰ δὲ τοὺς ἐκ τῶν «Annales» τοῦ Ἀστειρ. Ἀθηνῶν ληφθέντας ὁ τῆς Δυτ. Εὐρώπης (Greenwich) ἀπὸ μεσονυκτίου²⁷.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΕΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

I. ΟΙ ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ ΣΕΙΣΜΟΙ

Περὶ τὸ 2100 (τέλος τῆς ΜΜΙα). Σεισμὸς καταστρεπτικὸς καταστρέφει σχεδὸν ὄλοσχερῶς τὴν Κνωσὸν²⁸.

1862 (Ἰουν. 18), 1862 (Ἰουν. 21), 1863 (Ἀπρ. 16), 1863 (Ὀκτ. 10), 1865 (Ἰουν. 2), 1865 (Ἰουν. 5), 1865 (Ἰουν. 13), 1866 (Ἰουν. 3), 1866 (Αὐγ. 19), 1877 (Φεβρ. 24), 1867 (Σ)βρ. 19 καὶ 20), 1869 (Μαρτ. 28), 1870 (Ἀπρ. 14), 1870 (Ἰουν. 24), 1870 (Αὐγ. 6), 1870 (Νοεμ. 14), 1870 (Νοεμ. 20), 1870 (Νοεμ. 29), 1871 (Ἰουλ. 17), 1874 (Δεκ. 9), 1876 (Ἀπρ. 18), 1876 (Ἀπρ. 25), 1876 (Μαΐου 7), 1880, 1881 (Δεκ. 28), 1884 (Νοεμ. 5), 1886 (Ὀκτ.), 1886 (Νοεμ. 22), 1894 (Ἀπρ. 20), 1894 (Ἀπρ. 27), 1902 (Ἰουλ. 29) καὶ 1902 (Ἰουλ. 25—31), ἧτοι ἐν ὄλφ 58, ὑφ' ἡμῶν πρώτων καταχωρίζονται εἰς συστηματικὸν περὶ τῶν σεισμῶν τῆς Νήσου κατάλογον.

²⁷⁾ Ὁ κατάλογος τῶν σεισμῶν, τὸν ὁποῖον παραθέτομεν δὲν εἶναι βεβαίως πλήρης, ἰδίως διὰ τὴν πρὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος περίοδον. Εἰδικώτερον διὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1400—400 π. Χ. τὸ κενὸν εἶναι λίαν αἰσθητόν. Ἀλλὰ καὶ διὸ τὴν περίοδον 1889—1912 ἡ καταγραφή εἶναι ἐλλιπής· ἴσως μόνον εἰς τὰς Κρητικὰς ἐφημερίδας τῶν ἐτῶν ἐκείνων δύναται νὰ ἀνεύρη τις πληροφορίας. Ἡ πληρεστέρα σειρά τούτων εὐρίσκεται εἰς τὸ ἐν Χανίοις Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κρήτης. Ἐκ τούτων, εὐρισκομένων οὐχὶ εἰς πλήρεις σειρὰς εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις δημοσίας βιβλιοθήκας, ἐλαχίστους σειμούς ἠδυνήθημεν νὰ καταγράψωμεν. Οἱ πρὸ τοῦ 1846 σειμοί, πλὴν ἐλαχίστων, δὲν ἔχουν τύχει ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας. Διὰ τοῦτο ἀναφέρομεν δι' αὐτοὺς ὅτι σχετικὸν ἀνεύρομεν, ἀκόμη καὶ στίχους ποιητῶν τῆς ἐποχῆς, ἂν καὶ ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι οἱ στιχοπλόκοι ἐκεῖνοι ἐν τῇ περιγραφῇ διὰ στίχων φυσικῶν φαινομένων, ἐλάμβανον μὲν ἀφορμὴν ἐκ τούτων, ἦντλον δὲ κυρίως ἐκ τῆς φαντασίας των. Ἐκ τοιούτων καὶ ἄλλων περιγραφῶν ἐξηγάγομεν ὅσα ἠδυνήθημεν συμπεράσματα, ἀφήνοντες εἰς τοὺς εἰδικῶς εἰς τὴν μελέτην τῶν σεισμῶν ἐγκύψαντας τὴν λεπτομερεστέραν ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν.

²⁸⁾ Evans P. M. II, σελ. 320, βλ. καὶ Γεωργαλᾶν, σελ. 157—158. Δέον νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ χρονολογικὸς προσδιορισμὸς δίδεται βάσει τοῦ ὑπὸ τοῦ Evans καθορισθέντος πίνακος, ὅστις ὑπὸ ἄλλων ἀρχαιολόγων βραδύτερον ἐπεβραχύνθη λόγῳ τῆς ἀντιστοιχοῦ ἐπιβραχύνσεως τῆς αἰγυπτιακῆς καὶ μεσοποταμακῆς χρονολογίας.

Περὶ τὸ 1890 (τέλος τῆς ΜΜΙα). Σεισμός ἐν Κνωσῷ μὲ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα ²⁹.

Περὶ τὸ 1750 (τέλος τῆς ΜΜΙΙ ἐποχῆς). Σεισμός καταστρέψας ὀλοκληρωτικῶς τὰ παλαιότερα ἀνάκτορα τῆς Φαιστοῦ, τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν Μαλίων ³⁰.

1650 (τέλος τῆς ΜΜΙΙα). Σεισμός ἐν Κρήτῃ ³¹, καταστρέψας ἐκ θεμελίων τὴν Κνωσόν.

1570 (περὶ τὸ τέλος τῆς ΜΜΙΙβ). Σεισμός ἐπενεγκῶν οὐσιαστικὰς καταστροφὰς εἰς τὴν Κνωσόν ³².

Περὶ τὸ 1500 (τέλος τῆς ΥΜΙα). Σεισμός ἐπενεγκῶν μεγάλας καταστροφὰς εἰς Κνωσόν, Φαιστόν, Μάλια, Ἄγ. Τριάδα, Ἀποδούλου, Σκλαβόκαμπον, Τύλισον, Ἀμνισόν, Νίρου, Γουρνιά, Ψεῖραν, Παλαίκαστρον, Ζάκρον. Ὁμοίως ὑπέστησαν καταστροφὰς ἱερὰ σπήλαια ὡς τὸ τοῦ Ἀρκαλοχωρίου ³³.

Περὶ τὸ 1400. Σεισμός ἐν Κρήτῃ καταστρεπτικός. Τὸ δεύτερον ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ κατεστράφη ὑπὸ τούτου ³⁴.

368. Σεισμός ἐν Κρήτῃ καθ' ὃν κατεστράφησαν πολλαὶ ἐκ τῶν ἑκατὸν πόλεων αὐτῆς ³⁵. Κατὰ Πλίνιον ³⁶ κατεστράφησαν ἑξήκοντα πόλεις.

267. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg ³⁷.

II. ΟΙ ΜΕΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΣΕΙΣΜΟΙ

66. Περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος I. Μα-

²⁹) Evans, αὐτ. σελ. 320. Βλ. καὶ Sieberg, σελ. 208.

³⁰) Αὐτόθι, σελ. 320. Βλ. καὶ Μαρινᾶτος 1, σελ. 72—89· βλ. καὶ Γεωργαλιᾶν, σελ. 157 καὶ Pendlebury, σελ. 25.

³¹) Αὐτόθι, σελ. 320. Βλ. καὶ M.E.E. T. 14, 1930, σελ. 617.

³²) Αὐτόθι, σελ. 320. Βλ. ὁμοίως Γεωργαλιᾶν, σελ. 157 καὶ Sieberg σελ. 208.

³³) Κατὰ Μαρινᾶτον 1, σελ. 72—89. Βλ. ὁμοίως: «Κρητικαὶ Μελέται», Α', 1—2 τοῦ 1933, σελ. 61—67, Evans, αὐτ. σελ. 320 καὶ Pendlebury, σελ. 27, 52, 56.

³⁴) Evans, αὐτ. σελ. 320. Ὁμοίως βλ. Γεωργαλιᾶν, σελ. 157 καὶ Μαρινᾶτον 1, σελ. 72—89. Διὰ τὸν σ. τοῦτον καὶ τοὺς τῶν ἐτῶν 2100, 1750, 1570 βλ. ἔφημ. Le Messenger d'Athènes, 2314)6-3-1930 καὶ «Bull. Soc. Belge d'Astr.» τοῦ 1930, σελ. 175—176.

³⁵) Βλ. Dapper, σελ. 396 (παραπέμπομεν πάντοτε εἰς τὴν Γαλλικὴν ἔκδοσιν).

³⁶) Dapper σ. 396 Βλ. ὁμοίως: Raulin, σελ. 425, Σταυράκη, σελ. 107, Γεωργαλιᾶν, σελ. 158 καὶ Sieberg, σελ. 208.

³⁷) Σελ. 208.

λάλας³⁹ γράφει: «Τῷ δὲ ιγ' ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοῦ Κλαυδίου³⁹ Καίσαρος ἔπαθεν ὑπὸ θεομηρίας ἡ Κρήτη νῆσος πᾶσα, ἐν οἷς χρόνοις ἠύρεθῃ ἐν τῷ μνήματι τοῦ Δίκτυος ἐν κασσιτερίνῳ κιβωτίῳ ἢ ἔκθεσις τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου μετὰ ἀληθείας παρ' αὐτοῦ συγγραφεῖσα πᾶσα».

Ὁ λεξικογράφος Σοῦϊδᾶς (λ. Δίκτυς) γράφει: ⁴⁰ «Ἐπὶ Κλαυδίου, τῆς Κρήτης ὑπὸ σεισμοῦ κατενεχθείσης καὶ πολλῶν τάφων ἀνεωχθέντων, εὔρεθῃ ἐν ἐνὶ τούτων τὸ σύνταγμα τῆς ἱστορίας Δίκτυος, τὸν Τρωϊκὸν περιέχον πόλεμον».

Λατινικὴν ἔκδοσιν τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Δίκτυος ἐξέδωκεν ὁ L. Septimius τὸν Δ'. μ. Χ. αἰῶνα, ὅπου περιέχεται ἡ διήγησις τῆς ἀνευρέσεως τοῦ Χρονικοῦ. Τοῦ ἑλληνικοῦ ἔργου ἀποσπάσματα ἀνεκαλύφθησαν ἐν Tebtunis τῆς Αἰγύπτου⁴¹.

Πρόκειται πιθανῶς περὶ κατακορύφου (βράστου) σεισμοῦ ἐντάσεως 8—9.

Ὁ αὐτὸς σεισμὸς φαίνεται εἶναι ὁ ὑπὸ Πλινίου καὶ Φιλοστράτου ἀναφερόμενος, ἐπισυμβὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἔαρος, περὶ τὴν μεσημβρίαν.

Κατὰ Πλίνιον⁴²: «*In Creta terrae motu rupto monte inventum est corpus stans XLVI cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuisse arbitrantur*».

Κατὰ Φιλόστρατον⁴³: «Ἐνταῦθα (ἐν τῷ Λεβηναίῳ ἱερῷ⁴⁴) διαλεγόμενον ποτὲ τοῦ Ἀπολλωνίου περὶ μεσημβρίαν (διελέγετο δὲ πολλοῖς ἀνδράσι, ὑφ' ὧν τὸ ἱερὸν ἐθεραπεύετο) σεισμὸς ἀθρόως τῇ Κρήτῃ προσέβαλε, βροντὴ δ' οὐκ ἐκ νεφῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς γῆς ὑπήχησεν, ἡ θάλαττα δ' ὑπενόστησε σιάδια ἴσως ἐπτά· καὶ οἱ μὲν πολλοὶ ἔδει-

³⁹) Χρονογραφία LX, 322 (ἔκδ. Bonnae 1831).

³⁹) Βλ. ἀκόλουθον ὑποσ. 41.

⁴⁰) Meursius, Creta κλπ. βιβλ. I, σελ. 61.

⁴¹) Βλ. Evans, Scripta Minoa I, 108. Ὁ σεισμὸς ἐγένετο τὸ ιγ'. ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Κλαυδίου Νέρωνος. Βλ. Sargy, Lettres...σελ. 193, ὅπου οὗτος παραθέτει ἀπόσπασμα νῆς πρὸς Ἀρκάδιον ἐπιστολῆς τοῦ Septimius γράφοντος: «*secutis temporibus, tertiodecimo anno Neronis imperii, in Cnoso civitate terrae motus facti, cum multa, tum etiam sepulcrum Dictyis ita patefecerunt, ut transeuntibus arcula viseretur*». Τὸν σεισμὸν ἀναφέρει ὁ Raulin, σ. 425. Βλ. ὁμοίως Schmidt I, σελ. 143, Σταυράκη ν, σ.107, Μητσόπουλον, Στοιχ. Γεωλ. Α', σελ. 435 καὶ Γεωργιάδη ν, σελ. 135. Ἄλλ' ὁ Sieberg (αὐτ. σ. 208) ἀνάγει τὸν σεισμὸν τοῦτον εἰς τὸ ἔτος 55 μ. Χ.

⁴²) Nat. Hist. VII, 16, 1.

⁴³) Τυαν. Ἀπολλ. IV, 34, 4.

⁴⁴) Τοῦτο ἦτο ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν τῷ ἀκρωτηρίῳ τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Κρήτης, τὸ ὁποῖον σήμερον λέγεται Κεφάλαια (Λιόντας ἢ Λέντας).

σαν, μὴ τὸ πέλαγος ὑποχωρῆσαν ἐπισπάσῃται τὸ ἱερόν καὶ ἀπενεχθῶσιν, ὁ δὲ Ἄπολλώνιος «θαρσεῖτε», ἔφη, «ἡ γὰρ θάλαττα γῆν ἔτεκε». καὶ οἱ μὲν ᾤοντο αὐτὸν τὴν ὁμόνοιαν τῶν στοιχείων λέγειν, καὶ ὅτι μηδὲν ἂν ἡ θάλαττα νεώτερον εἰς τὴν γῆν ἐργάσαιτο, μετὰ δὲ ἡμέρας ὀλίγας ἀφικόμενοί τινες ἐκ τῆς Κυδωνιάτιδος ἤγγειλαν, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τε καὶ μεσημβρίαν, ἦν ἐγένετο ἡ διοσημεία, νῆσος ἐκ τῆς θαλάττης ἀνεδύθη περὶ τὸν πορθμὸν τὸν διαρρέοντα Θήραν τε καὶ Κρήτην».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι ὁ σεισμός ἔσεισεν ἕλην τὴν Νῆσον συνοδευόμενος ὑπὸ ὑπογείων βρόμων. Ἡ θάλασσα ἀπεμακρύνθη τῆς ξηρᾶς. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ ἐπικεντρικὴ περιοχὴ ἦτο ἐπὶ τῆς νήσου, ἀφ' οὗ ἔξεδηλώθησαν φαινόμενα κατάκορύφων δονήσεων. Ἔντασις 9—10.

110. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (σ. 208).

251. Ἰουλίου 9.

Τοῦτον ἀναφέρει ὁ Coronelli⁴⁵ περιγράφων τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τῶν Ἀγίων Δέκα, τῶν μαρτυρησάντων τὴν 3 Δεκεμβρίου τοῦ 250 κατὰ τινὰ διωγμὸν ὑπὸ τοῦ Δεκίου: «*Vendicati però dal cielo con tremuoti horribili, e con peste, che distrusse gran parte dell'isola; ma non mitigò la rabbia del Tyranno il quale a 9 Luglio 251*». Πιθανὴ ἔντασις 8—9.

365. Ἰουλίου 21. Ὀλίγον μετὰ τὴν αὐγὴν.

Περὶ τούτου ὁ βυζαντινὸς συγγραφεὺς Θεοφάνης⁴⁶ γράφει: «Μέγας σεισμός, πλημμυρὶς καὶ ἄμπωτις ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῷ Ἀδρίᾳ, ἐν Κρήτῃ, Ἀχαΐᾳ, Βοιωτίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Σικελίᾳ».

Ἄλλος βυζαντινὸς συγγραφεὺς, ὁ Ζώσιμος⁴⁷, ἀναφέρει: «καὶ σεισμοὶ δὲ ἔντισι συνηνέχθησαν τόποις. ἐσεισθη δὲ καὶ Κρήτη σφοδρότερον, καὶ ἡ Πελοπόννησος μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ὥστε καὶ τὰς πολλὰς διαρρῆσαι τῶν πόλεων, πλὴν τῆς Ἀθηναίων πόλεως καὶ τῆς Ἀττικῆς».

Κατὰ τὸν βυζαντινὸν ἱστορικὸν Γ. Κεδρηνόν⁴⁸: «Ἐπὶ Γρατιανοῦ σεισμός ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γέγονεν ἐπὶ τοσοῦτον ὡς ἐπὶ πολὺ ὑποχωρῆσαι τὴν θάλασσαν καὶ τὰ πλοῖα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἰστάναι. Πλήθους δὲ πολλοῦ ἐπὶ τῷ παραδόξῳ θεάματι συνδεδραμηκότος, τῶν ὑδάτων ἀθρόως ἐκδραμόντων πέντε μυριάδες ἀνθρώπων κατεποντίσθησαν, καὶ τῆς Κρήτης δὲ τῆς Ἀχαΐας καὶ Βοιωτίας, Ἠπείρου τε καὶ Σικελίας

⁴⁵) Isolario... Βλ. ἐπίσης Raulin, σ. 425 καὶ Σταυράκη, σ. 107.

⁴⁶) Χρονογραφία, I, σελ. 87, 10.

⁴⁷) Ἱστορία νέα βιβλ. IV, κεφ. XVIII, ἐδάφ. 2—3.

⁴⁸) Σύν. Ἱστ. 314 C. D.

πλείστα μέρη ἀπολέσθαι, τῆς θαλάσσης ἀνελθούσης καὶ ἐπικλυσάσης αὐτά, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ὁρέων ἀπορριφθῆναι πλοῖα ἄχρι σταδίων ἑκατόν».

Ὁ Meursius⁴⁹ παραθέτει τὸ κάτωθι χωρίον τοῦ Ζωσίμου (βίος Ἀθανασίου): «Τοιούτων οὖν κατὰ πᾶσαν ἐπὶ τῆς πρώτης Οὐαλεντιανοῦ καὶ Οὐάλεντος ὑπατείας, καὶ τηλικούτων γενομένων κακῶν, εἰκότως ἄνθρωποι καὶ ταῖς ἄνω πληγαῖς ἐπαιδεύοντο. τότε μὲν γὰρ σεισμὸς ἐπισκήψας, οἷον οὔτε ὁ παρελθὼν ἤνεγκε χρόνος, οὔτε ὁ μέλλον οἴσειν ἠλπίζετο, πολλάς τε ἄλλας ἀνέτρεψε τῶν πόλεων, καὶ ἡ Κρήτη πλείους τῶν ἑαυτῆς ἢ ἑκατὸν χαλεπὸν εἶδε πτώμα κατενεχθείσας».

Κατὰ τὸν von Hoff⁵⁰ κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ τούτου δέκα πόλεις τῆς Κρήτης. Ὁ Lacroix⁵¹ ἀνάγει τὸν σεισμὸν τούτον εἰς τὸ ἔτος 368 καὶ προσθέτει, ὅτι μέγα μέρος τῆς Νήσου κατεκλύσθη ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἐνῶ ὁ Π. Κριάρης⁵² ἀποδίδει εἰς τρομερὸν σεισμὸν τοῦ 360 τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως Παννόνας, ἀνακτισθείσης εἶτα ὑπὸ τὸ ὄνομα Βουλισμένη.

Ὁ Sieberg⁵³ ἀνάγει τὸν σεισμὸν εἰς τὸ ἔτος 365, ὅπερ φαίνεται πιθανώτερον.

Τὸ ἐπίκεντρον τοῦ σεισμοῦ τούτου δυνάμεθα ἐκ τῶν ἀνωτέρω νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἔκειτο ἐπὶ τῆς Νήσου ἢ πολὺ πλησίον αὐτῆς. Εἰς τινὰς περιοχὰς αἱ δονήσεις ἦσαν ἰσχυρόταται, ἐντάσεως 9 ἢ καὶ 10. Ἰσχυρὰ θαλάσσια ἐκ τοῦ σεισμοῦ προελθόντα κύματα παρέσυρον πλοῖα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, γεγονός παρασταθὲν καθ' ὑπερβολὴν ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ.

448. Σεπτεμβρίου 6.

Κατὰ τὸν Μαλάλαν⁵⁴ «... ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ (Θεοδοσίου) ἔπαθεν ὑπὸ θεομηνίας ἡ Κρήτη νήσος, ἧτις εἶχεν μέσῳ θαλάσσης ὑπαρχούσας πόλεις ἑκατόν, καθὼς περὶ τῆς νήσου ἐξέθετο ὁ σοφώτατος Εὐριπίδης. Ἐπαθε δὲ καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος αὐτῆς. Ἐπεσε δὲ ἐν τῇ αὐτῇ Κρήτῃ τὸ δημόσιον τῆς μητροπόλεως Γορτύνης τὸ κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος Ἰουλίου, ἔχον ἰδιάζοντα θόλα ιβ'...».

⁴⁹) Creta...σελ. 62. Βλ. Dapper, 399.

⁵⁰) Chr. der Erdb.

⁵¹) Les îles κ.λ.π.

⁵²) Ἰστ. Α', σελ. 64 (εἰς προσθήκας καὶ ἐπεξηγήσεις).

⁵³) Σελ. 208. Βλ. καὶ Raulin, σελ. 425, Schmidt 2, σελ. 31, Σταυράκη ν, σελ. 107, Ξανθοῦ δίδην (τάφος Καϊάφα), σελ. 305—316, Γεωργιάδη ν, σελ. 122 καὶ 208 καὶ Μουρίκη ν, σελ. 34.

⁵⁴) Χρονογραφία, LXIV, 61.

Ὁ Schmid καὶ ὁ Sieberg⁵⁵ ἀναφέρουν σεισμὸν συμβάντα τῷ 438, ἀλλ' οὗτος πιθανῶς εἶναι ὁ τοῦ 448. Ἔντασις 8—9.

795. Ἀπριλίου 7. Κατὰ τὴν νύκτα.

Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Θεοφάνην⁵⁶ «... τῷ δὲ Ἀπριλίῳ μηνὶ τῆς αὐτῆς Ἰνδικτιῶνος (δ'), ἡμέρα ἑβδόμη, ὥρα νυκτερινῇ, γέγονε σεισμὸς ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ φοβερώτατος».

Ὁ Raulin⁵⁷ τὸν χαρακτηρίζει ὡς λίαν ἰσχυρόν. Πιθανὴ ἔντασις 8. 913. Σεισμὸς ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (σ. 208).

1228. Σεισμὸς ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (αὐτόθι).

1246. Σεισμὸς κατὰ τὸν Raulin⁵⁸ καταστρέψας τὰ τεῖχη τῆς πόλεως τῶν Χανίων. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1303. Κατὰ Σταυράκην (σ. 107), ἀντλοῦντα ἐκ τοῦ Ζαμπελίου⁵⁹, ὁ σεισμὸς οὗτος ἦτο φοβερός. Διεσφάγησαν τὰ τεῖχη τοῦ Χάνδακος καὶ κατεστράφη ἐπίσης τὸ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος Ἡρακλείου φρούριον (ὁ μεγ. Κοῦλες) ἀνοικοδομηθὲν πάλιν⁶⁰.

Πιθανὴ ἔντασις 8—9. Ἐσφαλμένη ἴσως ἡ χρονολογία τοῦ σεισμοῦ τούτου. Πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1304.

1304. Αὐγούστου 8. Πρωΐα.

Ὁ Hieronymus Donatus⁶¹ εἰς τὴν πρὸς τὸν Πέτρον Κονταρηνὸν ἐπιστολὴν του ἀναβιβάζει τὸν ἀριθμὸν τῶν νεκρῶν ἐκ τοῦ σεισμοῦ τούτου εἰς 4.000.

Κατὰ τὸν βυζαντινὸν συγγραφέα Γ. Παχυμέρη⁶²: «Ὀλίγου δὲ πρὶν ταῦτα γενέσθαι, Ποσειδεῶνος μηνὸς ὀγδόη, σεισμὸς ἐνσκήπτει κατὰ μὲν τὰ ἐνταῦθα μέρη ἄγνωστος τοῖς πολλοῖς, ὥστε μὴδὲ σημῆναι τὸν κλόνον, κατὰ δὲ τὸ διὰ Ρόδου κλίμα καὶ πρόσσω λαμπρὸς καὶ τῶν πάποτε μνημονευομένων ὁ χαλεπώτατος. Ὅθεν καὶ Ρόδος μὲν αὐτὴ πᾶσα εἰς τὸ ποντιεὲς ἀνατίετραται, ἤκουστο δὲ γε καὶ περὶ Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν ἐξ ἴσου ταύτῃ τὰ πάνδεινα. Κορώνη δὲ καὶ Μεθώνη

⁵⁵) Schmidt 1, σελ. 149. Sieberg, σ. 208, βλ. καὶ Γεωργιάδην σελ. 211.

⁵⁶) Χρονογραφία, A.M. 6288,10. σελ. 728,11.

⁵⁷) Σελ. 425. Βλ. ὁμοίως: Schmidt 1, σελ. 155, Schmidt 2, σελ. 31, Σταυράκην, σελ. 107, Γεωργιάδην, σελ. 235 καὶ Μουρίκην σελ. 35.

⁵⁸) Σελ. 425. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 32.

⁵⁹) Ἰστ. Σκηνογρ. σελ. 44.

⁶⁰) Ν. Ἐφημερίς Ἡρακλείου φ. 2969 καὶ 2992 τοῦ ἔτους 1925.

⁶¹) Creta Sacra, t. II, σελ. 307 καὶ 408.

⁶²) Ἄνδρ. Παλαιολόγος, V, 11.

καὶ τὰ πολλὰ τῆς Πελοποννήσου, οὐκ ἐλάχιστον δὲ μέρος καὶ Κρήτης, σεισμοῦ γεγόνασι παρανάλωμα».

Κατὰ τὸν R a u l i n ⁶³ ὁ σεισμός οὗτος ἐπέφερε μεγάλας καταστροφὰς εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς Ἀνατολ. Μεσογείου μέχρι καὶ τῆς Βενετίας, ἐπίσης εἰς Κρήτην, Ρόδον κ.λ.π. Σεισμός καταστρεπτικός ἐντάσεως 9.

1306. Ἰσχυρὸς σεισμός ἐν Ἡρακλείῳ κατὰ Sieberg (σ. 208).

1311. Ἀναφέρουν οἱ Falkener ⁶⁴ καὶ Torres ⁶⁵.

1353. Ὀκτωβρίου 16.

Ἐπὶ δουκὸς τῆς Κρήτης Μάρκου Γραδενίγου διασείσας τὸν Χάνδακα καὶ τὸ Ρέθυμνον, μὲ χαρακτηριστικὰ συνοδεύοντα φαινόμενα ⁶⁶. Πιθανὴ ἔντασις 7—8.

1416. Τὸν σεισμόν τοῦτον ἀναφέρει ὁ R a u l i n (σ. 426) ἀντλῶν ἐκ τοῦ Falkener ⁶⁷.

1430. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (σ. 208).

1490. Κατὰ τὸν O l i v i e r ⁶⁸ ὁ σεισμός οὗτος συνεκλόνησεν ὅλην τὴν Νῆσον ἐξ Α. πρὸς Δ. καὶ ἐπέφερε πολὺν μεγάλας καταστροφάς.

Κατὰ τὸν Thevet ⁶⁹ αἱ δονήσεις ἐξηκολούθησαν ἐπὶ ἓνα μῆνα.

1501. Περὶ τούτου ἀναφέρει ὁ R a u l i n ⁷⁰.

1507. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (σ. 203).

1508. Μαΐου 29. Ὥρα 21.00—23.00.

Κατὰ τὸν J o d o c u s a M e g g e n ⁷¹ ὁ σεισμός οὗτος ἦτο φοβε-

⁶³) Σελ. 425. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 32, Σταυράκη, σελ. 107, Gerland, σελ. 48. H o p h Α', 86, σελ. 460 καὶ Β', 38 σελ. 1770, Ψιλάκη Β', σελ. 105 καὶ Θεοτόκη, Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. τῆς Ἀκαδ. Ἀθ. Α', ΙΙ, σελ. 58—59 καὶ 71.

⁶⁴) A description σελ. 11.

⁶⁵) Insulae Cretae Periplus. Βλ. R a u l i n, 426 καὶ Σταυράκη, σελ. 107.

⁶⁶) Βλ. Π. Κριάρην, τόμ. Α', σελ. 266. «Τὴν ἐπομένην τῆς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Κρητικῆς Δημοκρατίας τοῦ Μάρκου Γραδενίγου ἐγκαταστάσεως δεινὸς σεισμός ἐπισυμβὰς ἐκλόνησε τὸν Χάνδακα καὶ τὴν Ρεθύμνην. Τὸ τῆς πολιτείας συμβούλιον, ἐν τῷ κυβερνητικῷ μεγάρῳ τυχόν, ἀνεπήδησεν ἔντρομον ἐξ αὐτοῦ, ὁ δὲ τρόμος ἐπετάθη, διότι φαιαὶ νεφέλαι αἴφνης ἐκ λαίλαπος ἐκσφενδονηθεῖσαι κατεκάλυψαν τὸν οὐρανόν, τῆς ἀτμοσφαιρας θολωθείσης ραγδαῖος ἐξερράγη ὑετός, ὁ ὅποτος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας διαρκέσας κατεπλημύρισε πόλεις, κώμας καὶ ἀγρούς».

⁶⁷) Σελ. 11. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 108, Sieberg, σελ. 208.

⁶⁸) Voyage t. I, p. 384.

⁶⁹) Cosmogr. du Levant. Βλ. ὁμοίως R a u l i n, σελ. 426, Schmidt 2 σελ. 32, Γιάνναρη, σελ. 10, Σταυράκη, σελ. 103, Evans, σελ. 313,

⁷⁰) Σελ. 426. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 32, Σταυράκη, σελ. 108.

⁷¹) Peregrinatio . . . σελ. 54. Meggen, μικρὰ πόλις τῆς Ἑλβετικῆς Λυκέρνης (N. Ἑλληνομν. τ. 11, σελ. 447).

ρός. Ἡ μεγάλη πόλις Ἱεράπετρα κατεστράφη καὶ ἔκτοτε ἀνωκοδομήθη ὡς μικρὰ κώμη μὲ μικρὸν φρούριον. Τὸν ἀριθμὸν τῶν νεκρῶν ἀναβιβάζει οὗτος εἰς 30.000.

Μακρὰν περιγραφὴν τοῦ σεισμοῦ τούτου ἔχομεν ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Δουκὸς τῆς Κρήτης Ἱερ. Δωνάτου⁷² γραφείσῃ ἐν Χάνδακι πρὸς τὸν ἐν Παταύῳ φίλον του Πέτρον Κονταρηνὸν τὴν 15 Ἰουλίου 1503⁷³, ἥτοι ἓνα καὶ ἥμισυ μῆνα μετὰ τὸν σεισμόν. Ταύτην, μολονότι μακροσκελῆ, παραθέτομεν ὀλόκληρον, διότι παρέχει ἀρκετὰ στοιχεῖα περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου.

*«Hieronymus Donatus Doctor et Cretae Dux
Petro Contareno Eusebiano suo salutem.*

Motu terrae, quo nuper, dum ad reditum accingebar, miserabiliter Insula Cretae concussa est, non possum reducere in mentem sine horrore animi, nec sine lacrimis ad te scribere, scribam tamen, ut non solum ex tanto periculo me cum omnibus meis sospitem intelligas, sed ut audiant omnes, quod factum est, et discant periculis nostris Deo vivere, et Deum timere. Quarto kalendas Junias secunda fere noctis hora⁷⁴ Creta maximo et horribili motu tremuit, et praecipue Candax haec ipsa nunc Metropolis et Ducatus sedes partim prostrata, partim ita concussa est, ut magna licet aedium parte non omnino prelapsa, quod refici posse speratur, multitudine scissurarum hiantibus parietibus ob imminentis ruinae periculum plus prae se ferat mali, quam spondeat boni, quod non prorsus conciderit.

Praecessit motum mira aeris marisque tranquillitas per totam diem, et nulla in parte occupato nubibus caelo, sed sole pallido, et sine ulla penitus aura, quasi pulverenter, sub ipso autem mo-

⁷²) Ἡ ἐπιστολὴ εὑρίσκεται παρὰ Fl. Cornelius, Creta Sacra, Venetiis 1755, t. II, σελ. 408 κ. ἔ. Ταύτην παραθέτει καὶ ὁ Γιάνναρης, Περὶ Ἑρωτοκρίτου...σελ. 10—15. Μετάφρασις ταύτης εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Ἱ. Κακριδῆ εἰς τὴν Ἐπιστ. Ἐπει. Φυσ. Σχ. Πανεπ. Θεσσ)νίκης, τ. 5, 1939, σελ. 131—137 καὶ ἐλευθέρᾳ ἀπόδοσις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν εἰς Ν. Ἑλληνομν. τ. 11, 1914. σελ. 443—446.

⁷³) Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς ἀναγράφεται: «*Idibus Julii MDVIII*». Αἱ Εἰδοὶ (idus) τοῦ Ἰουλίου ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν 15ην αὐτοῦ (βλ. Γ. Ἀρβανιτάκη, Χρονολογία τῶν Ἀρχαίων Ρωμαίων. Ἀθῆναι 1940, σελ. 6, ὑποσ. 3)

⁷⁴) Κατὰ Μαροβελάκιν, σελ. 103, ἡ ὥρα σῦτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς 11 μ.μ. Κατὰ Τωμαδάκην (τὸ Τραγοῦδι τῆς Φιαγκούσας) πρὸς τὴν 9—10 μ. μ.

tu velut mugitas quidam, et fremitus, et quasi collidentium inter se armorum strepitus terrifico nescio quo sonitu praecessit.

Aedes non aliter motae sunt, ac solent commotis maris fluctibus agitari naves, neque solum visae sunt nutare in latus, sed velut saltu quodam concuti, subinde ruentibus aedificiis tantus tamque horribilis fragor insonuit, ut pene auribus occlusa auditus facultas videretur, tamque densus excitatus pulvis est, ut vix altrahere, et habere spiritum liceret, omnes non terrae motum existimare, sed postremam fati, hoc est divinae voluntatis, diem credere, qua tota mundi moles casu laboraret extremo.

Ego sub hoc ipso articulo temporis paulo ante cubitum seceseram in medio cubiculo strata lectica⁷⁵ transtili, quam soleo in legationibus et itineribus mecum habere. Ubi primum tremere omnia sentio et trabes praecipue maximo strepitu concuti, decedente e parietibus operis lectorii calce non sine lapidum fragmentis linea tantum indutus et nudis pedibus surgo confestim. Uxor venit ad me statim cum reliqua familia, quae fuerat in proximo cubiculo, in quo magna pars muri mox corruit. Ego Joannem Franciscum natu minimum festivae, et amabilis indolis puerum arripio; eximus omnes, et in hypetria, quae cubiculo jungitur, convenimus, ubi paulisper mirantibus cessavit motus, qui fere tanto temporis spatio perduravit, quanto quispiam concitatus orationem Dominicam proferat. Subinde discedimus in mediam arcam palatii, cujus jam Aula auditoria a septentrionali parte conciderat; et scalae ruinis et fractis trabibus, et tabulis aperiebantur. Sed nec tutus arcae locus videbatur ob altitudinem aedificiorum, recepi me in altiorem partem fori non longe a palatio, ubi casus murorum minus timeri posset, sub diversorio quodam ligneo, ubi Judaei treoneum coriarium exercent. Totam noctem insomnis ibi cum sedens, tum extra inambulans traduxi. Interea omnis populus viri passim, mulieres, et pueri velut insequentibus hostibus urbis portam, quae est in ipsa platea, exeuntes ululatu et clamore incredibili omnia complebant. Sacerdotes insequentibus turbis sacras imagines et ipsum Dominici corporis Sacramentum circum ferentes, accensis luminaribus per plateam et suburbium supplicationes tota nocte duxerunt. Sequebatur infinita prope virorum et feminarum omnis aetatis et generis multitudo, altissimis clamoribus et effusione lachrymarum inex-

⁷⁵) Γραπτέον: lectica, κατὰ Ι. Κ α κ ρ ι δ ῆ ν.

plebili Dei misericordiam implorantium. In Foro dumtaxat et suburbio erat aditus supplicantibus; nam ipsa via metlia latior, quae ducit ad portum, quae Magistra dicitur, montibus lapidum, trabium, et lignorum obruta negabat aditum.

Per reliquas urbis vias, quae angustiores sunt, sine periculo incedere non erat, pendentibus, et scissis ubique domorum parientibus, vix enim quatuor aut quinque domus supersunt, in quibus habitare sine instauratione licebat.

Interim nonnulli nunciantur ruinis obruti, nonnulli semineces eruti, sed in primis feminae multae cum infantibus oppressae. Jugis sub continuatis ejulatibus vocum dolorosarum miserabilis concentus exaudiebatur, et extracta ex ruinis quaedam cadavera, cum sola pompa lachrymarum efferebantur. Merito mihi noctis illius horrorem consideranti Maronianum illud occurrit: Quis cladem illius noctis? quis funera fando explicet, aut possit lachrymis aequare labores?

Ubi dies illuxit recepi me iterum in aream palatii, ut aliquantisper remotiore in loco fessos oculos, et pulveribus obructos sommo refocilarem; praesertim quod sub iis diebus me adhuc reliquiae aegritudinis infectabant, quae per dies fere quindecim renum doloribus me continue exagitaverat; sed Dei auxilio, et Pompilii physici doctrina, et diligentia fracta in minutiores particulas et expulsa lapidosa materia, quae in renibus obcalluerat, jam convalescebam.

Sic igitur dum quiesco, tertia fere post ortum solis hora, alter terrae supervenit motus, neque vehemens, neque nimis concitatus, sed qui plus timoris afferret; tunc enim pavor et horror cunctis magis increbuit.

Tum vero mihi provoluta ad pedes uxor, et filii, et tota familia obsecrare, obtestari, et implorare lachrymis caepere, urbe ut exirem, quod nullus in ea locus, etiam sub dio, ob densitatem aedificiorum tutus videretur. Accessere etiam ex patriis et civibus quam plurimi suadentes et orantes, ne solus ego urbe vacua in tanto periculo esse vellem. Demum ut uxorem et filios, sine me exire recusantes, educerem, exivi et in proximos urbis divi Demetrii hortos extensis velis et peripetasmatis familiam collocavi. Subinde me in Forum contuli, et in eodem diversorio ligneo passuum minus duorum collocata letica, nocte cum nocturnis custodibus adhuc dormio. Sed quae in hac calamitate constituta in dies, et in cladis reparationem excogitata sint, aut decreta,

non attinet dicere. Nihil a nobis praetermittitur; sed nunc in primis utile et necessarium est continere quorum fieri possit civitatem in civitate, hoc est ne urbs deseratur. Idque quia ad me praecipue pertinere censeo, semper in Foro sum, in quo non solum dormio, sed quasi in domo sedens et inanbulans et legens etiam versor. Neque hortari desino omnes, ut quod tempus et necessitas allatura sunt, prudentia et diligentia praeveniant; ut instaurandis domibus pro tempore incumbant, aliaque plenus mœrore, et singulatibus rem vultu simulans solari et consulere et quibus modis possum tantum mali lenire et publice et private studeo.

Caeterum haec tam magna effecta naturae quanquam sine causis naturalibus non eveniant, esse tamen divini iudicii signa credenda sunt. Atque ut scias omnia particularius: primum in tam grandi concussione et ruina vere publica, muri urbis, quae magna moles est, nulla in parte hoc motu labefactati sunt, undique enim illesi permansere; id quod maxime mirum est ne minimo quidem scismate. Deinde in tanta clade domorum in urbe et suburbio paucissimi extincti sunt, paucissimos voco, qui in tam plena civitate habitantium numero, trecentorum numerum vix attigerunt; inter quos et pauci ex nobilibus aut notioribus populo interfuere; in circa quod tres aut quatuor dumtaxat aedes sub totis culminibus concidere; reliquae tantum anteriore aut posteriore parte prolapsae sunt ubi trabes, et ligna non cohaerebant. Sed alta aedificia et turres nutantibus et disjectis cacuminibus et sibi et proximis aedificiis exitium intulere

Aedes D. Titi, quae prima ecclesiarum sedes est totius insulae a Turri condita, in parte quae sub turri erat, contracta est. Idem evenit Summi Salvatoris, et D. Petri et D. Marci; sed et templum D. Francisci ab orientis parte ex eadem propinquitate turris miserabiliter disjectum est cum magna parte cœnobiî. Hoc sane templum choro ducentarum propre sedium insigne cultu divino et exacta observatione celeberrimum Christianae religionis sydus in Oriente merito censebatur; nam cum cœnobiis Italiae celebrioribus numerari jure poterit. Ejus nunc instauratio et sumptu et tempore maximo indigebit.

Illud non praeteribo memoria dignissimum: servabatur in Altaris majoris summitate Sacramentum Corporis Christi, inclusum, ut solet, tenuibus crystallinis argento compactis; id quidem ob ruinam sepultum erat; quod ubi omni studio inquirentes Fratres expedire et extrahere summa veneratione conan-

tur, tandem illaesum cum sacramento tabernaculum invenere; quod si forte manu excussum in pavimento cecidisset, miraculum erat si confractum in frustra non esset; id sub tanta mole lapidum, sub tanto pondere, sub tanto impetu, caruit noxa. Idem evenisse aliis templis civitatis dictitant rumore incerto; sed hoc et verissimum est et certissimum; sed in tanto religiosorum numero nullus omnino non solum periit sed ne minima quidem incussione laesus est.

Verum ut ad motum insulae redeamus; tota quidem insula trecentis millibus passuum ab occidente in orientem porrecta omni ex parte simul tota contremuit; atque a media fere parte versus orientem aedificiorum stragem sensit, et Setia et Hierapetra magna ex parte disjectae sunt, Rethima, et Cidonia concussae quidem sunt, sed non dirutae. In mari vero, ut jam ex Aegei pelagi superioribus partibus appulsis navigiis nuper accepimus; motus idem horribilis fuit ad quadraginta fere milliaria versus Eubeam et Phrygiam concussis insulis, et continenti, sed non cum simili clade.

Agitur nunc ducentesimus et quartus annus ex quo non minori motu⁷⁶ haec civitas corruit Vito Canali Duce; quo tempore, ut in quisbudam veteribus annotationibus hic reperi, ad quatuor millia homines oppressi leguntur anno circiter centesimo postquam haec insula Venetae cesserat ditioni; trecentesimus enim nunc et quartus agitur annus ex quo haec insula conquiescit in sinu venetae libertatis.

Nunc itaque continenter die noctuque supplicationes ducuntur maximis clamoribus et lacrimosis vocibus; strepitu vero et pulvere ita offendimur, ut saepe plus pulveris quam aeris atracto spiritu hauriamus. Noctu saepe, ubi me primo aggressu sopor oppressit, excitor novis clamoribus, nam si quid fulguret, si accensae exhalationes, quae videntur stellae cadentes, apparent, quae facilius videntur, quia sub dio fere omnes habitamus; si quidqua in parte strepit, aut movetur, subito feminarum clamor excitatur et pavore et clamore complentur omnia.

Illud in tantis malis subsequantum est boni, et quidem maximi, quod cum antea ex consuetudine pessima quam plurimis et adolescentibus et viris versarentur in ore foedissima in Dei Christi verba blasphemiae, crimen execrabile quod neque edictis,

⁷⁶) Πρόκειται περὶ τοῦ σεισμοῦ τοῦ ἔτους 1304.

neque poenis, neque sanctorum virorum predicationibus et minis tolli poterat, nunc timor Dei uno momento omnes non tam cohibuit repressitque quam etiam contra blasphemantes armavit. Successerunt loco blasphemiarum Dei laudes frequentissimae, preces assiduae et publica, per omnia compita, misericordiae divinae cum lacrimis profluentibus imploratio. Semel, nescio quis nomen Christi turpiter nominare ausus est pene a populo lapidatus est.

Plerique ex his, quibus inter se lites et odia jam diu vigeant, me presente amplexu in invicem injurias remisere, et pacem mutuis osculis firmavere; multique qui per annos viginti sine confessione latronum more perduraverant, at sacerdotes se contulere, et facta confessione Eucharistiam sumpsere. Quibus haec evenerunt, etiamsi eorum domus totae conciderint, grande lucrum ex hac ruina sunt consecuti. Divinam ultionem fuisse nemo est qui dubitet; alii alia efferunt ob quae contra Cretenses haec divino iudicio clades excitata sit.

Hoc quoque ipsum in hoc malo boni inesse video, quod haec persuasio fructuosa bonis moribus futura est. Illam ego infensissimam blasphemiam existimo, quod superstitiose se a Latina Ecclesia dividerunt Graeci, et Latinorum plurimi neque graeco neque latino ritui obsequuntur, quod publice saepius audientibus omnibus et damnavi et execratus sum. Floret haec civitas tot patriciis, tot civibus, et quidem praestantissimis et diligentissimis, sub religionis cultusque divini nimia apud plurimos negligentia est; et paucis ante annis inolevit mos praedictus. Matres familias cum liberis et majori parte familiae numquam ad divina officia prodeunt; domi continentur, et omnem cultum religionis nesciunt; cum sit alibi prima in matronis religio et pro devoto femineo sexu semper oret Ecclesia. Sub his matribus educantur liberi, quae extorres ab Ecclesiis factae sunt vitio parentum et maritorum. Saepe ego ob hanc causam in ejus modi crimen amanter invectus sum. Cur enim hac in parte verum in suo periculo subiticeamus, iis quos ob fidem publicam et privatam in me charitatem unice diligo, quibus semper et commoda accidere merito exopto, quae mihi et familiae meae evenire cupio?

Sed satis fui longior de industria quod ardebam, quum haec ad te scriberem, cupiditate quadam incredibili tecum longius colloquendi de familiaribus rebus meis et de communibus studiis, numquam magis tecum esse optavi; et tempus et occasio ipsa ad-

monet, ut simul jam et Deo et nobis vivamus, et pendere ex vulgi opinione maxime damnabilem putemus; unam ut saepe dicere soleo, in Eusebiano tuo vel in hortis meis Patavinis, tecum transmissam in tranquillitate dieculam, jam etiam florente Republica, omnibus ejo magistratibus, omnibus honoribus antepono. Vale. Idibus Julii MDVIII».

Ἐπισημασθέντος Georgius γράφει τὰ ἑξῆς⁷⁷:

«Die XXIX [Maii MDVIII]...Et haec fuit illa dies, in qua, ut post haec dicitur (cap. XXI), Candia civitas crudeli terrae motu ex parte magna quassata fuit.

Cap. XXI. Die XVI. Ut sunt res humanae semper fluidae et caducae, supervenit rursus alia brigantina cum alio non magis Jocundo Novo: Candiam scilicet civitatem ad 29 diem Maii fere totam horrendo terrae motu corruiisse; domos plurimas et sacras et privatas vel corruiisse funditus, vel scissas et disruptas habitationi hominum factas suspectas: Ultra sexcentos homines oppresos, inter quos et esse cancellarium (Aeneam Carpenium), virum humanissimum et de nobis optime meritum compluresque alios nobis natos et nobiles et plebejos. Sed non solum Candia hunc terrae motum sensit, verum et Sitia ejusdem insulae civitas, ubi et Castellum et plures domus corruerunt. Imo et per totam fere insulam castella pagique hanc pernitiem senserunt».

Εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 19 (φ. 89α) Βαροκκικὸν κώδικα τῆς ἐν Ὁξωνίᾳ Βοδληϊανῆς βιβλιοθήκης εὑρίσκεται τὸ κάτωθι ποίημα⁷⁸ ἀγνώστου ποιητοῦ, πιθανῶς τοῦ 16ου αἰῶνος, περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου.

«Πόλι Κρητῶν Χάνδαξ, ἡ πάρος οὔσ' εὐδαίμων,
δέρκων δυστυχέα· ἄρτι τύ ἦδ' ἀθλίαν
ὡς σφόδρ' ἄχθομαι κοῦκ ἀδακρυτί γε μην στοναχεύω
βλασφήμων ἔνεκ' ἦδ' ἀροροφθούρων.
Ἔποποι ὄλλυσ' ἄρ' ἐκπέπληγμ' ἦδ' αὖ ὠδυρόμην.
Τίς μὴ γ' οἰμώξει ἦδ' κλαύσειαί τοι;
Οἴχοντ' ἐλπίδες ἀγαθαί· εἶθ' ἔσσοιτό τοι ἐσθλόν·
ἄλγεα πάντα βροτοῖς ὅσα τε γιγνόμενα·
πλεῖστα δὲ μείλαθρα τέθνηκ' ἦδέ γε σώματα βροτῶν
αὐτογέων ἀνέρων ἦδ' ἐτέρων τε φίλων·
δέδρασαι μὴν ταῦτά γε εἰκάδι ἀμφ' ἐνάτη τε,

⁷⁷) Georgius Prior Gemnicensis, Ordinis Carthusiani in Austria παρὰ Creta Sacra, II, σελ. 420—421. Βλ. καὶ Γιάνναρη, σελ. 15.

⁷⁸) Εἰς Ν. Ἑλληνομν. τ. 11, 1914, σελ. 441—448.

τείρει δ' αὖ νυκτὸς πρώτη Μαῖοιο,
τείρει δ' αὖ ἐλαφηβολιῶνος νυκτὸς πρώτη τε
ἐνοσίγαιος φέριτος ἢ δ' ἐκπαγλότατός τε».

Καὶ τὸ ποίημα τοῦ ποιητοῦ Σ κ λ ά β ο υ, Ἡ συμφορὰ τῆς Κρήτης, ἐκ 248 δεκαπεντασυλλάβων στίχων, ὁμιλεῖ (σελ. 53—61) περὶ τῶν καταστροφῶν τοῦ ἐν λόγῳ σειсмоῦ. Ὁ ποιητὴς ἐπεκτείνεται εἰς ἄνευ σημασίας λεπτομερείας καὶ διὰ τοῦτο ἐδῶ παραθέτομεν μόνον τοὺς στίχους ἐκείνους ἐξ ὧν δύνανται νὰ προκύψωσι στοιχεῖα χρήσιμα διὰ τὴν μελέτην τοῦ σεισοῦ.

Στίχ. 9—13.

«Ἔτη ἐκ τῆς σαρκώσεως Χριστοῦ τοῦ Εὐεργέτη
χίλια πεντακόσια τρέχοντας ὀκτὼ ἔτι,
μηνὸς Μαΐου εἴκοσι ἐννέα καὶ τρέχοντας ἡ τράντια,
μέρα δευτέρα ἴον ἀργά, νὰ ἴπῳ καὶ τ' ἄλλα πάντα,
εἰς ὥραις δύο τῆς νυκτός ».

Στίχ. 21—24.

«καὶ ῥίπτει σπῆτ' ἀρχοντικά, παλάτια τῶν κριτάδων,
ἐκκλησιῶν καμπαναριά, κι' ἄλλων πτωχῶν τινάδων
χωριά, κασιέλλ' ἐχάλασαν, πύργοι μεστοὶ ῥαγῆσαν,
πόσα κορμιὰ τιμητικὰ ποῦ κακοθανάτισαν!».

Στίχ. 51—52.

«κ' οἱ ἄρκλαις ἐρῶραγήσασιν καὶ τὰ κιβούρ' ἀνοῖξαν,
τ' ἀποθαμένα λείψανα μὲ φόβον ἔξω ἐρῶρίζαν».

Περὶ τοῦ ἰδίου σεισοῦ ὁμιλεῖ καὶ «τὸ τραγούδι τῆς Φιαγκούσας»¹⁹⁾ ἀποτελούμενον ἐκ 50 στίχων, ἀκέφαλον καὶ κολοβόν. Ἐκ τούτου σταχυολογοῦμεν τοὺς μᾶλλον ἐνδιαφέροντας στίχους:

Στίχ. 1—5.

«Καὶ βγάνασιν τα ἀπὸ ἴκει καὶ λάκκο τῶς ἐκάναν
καὶ μὲ περίσσα βάσανα σιὸν ἴδην τοιοὶ ἐβάναν.
ἴΑκόμη πολλοὶ βρίσκου[ν]ται ἴζοι πέτρες πλακωμένοι
ποιὸς θὰ ἴζοι βγάλη ἀπὸ ἴκει [ὀ]πού ἴον οἱ μαῦροι ξένοι;
Καὶ τὴν ψυχὴ[ν] οἱ βαρειόμοιροι ἐχάσαν τὴ Δευτέρα».

Στίχ. 31—36.

«Ὅντι ἐγίνηκε ὁ σεισοὸς ὁ φοβερὸς ἐκεῖνος
καὶ ἡ μεγάλη συμφορὰ καὶ τὸ μεγάλο θροῆνος,
ὄλοι σιὸν ἴΑμμο τρέχασιν γιὰ νὰ ξεμιστευτοῦσι,

¹⁹⁾ Τωμαδάκης Ν. Τὸ τραγούδι τῆς Φιαγκούσας (1508). Χανιά 1934. Τὸ αὐτὸ εἰς «Νεοελλ. Ἀρχεῖον», τ. Α' Χανιά 1934, σελ. 64—70. Ἐτέρα ἐκδοσις ὑπὸ Γ. Σπυριδάκι: Τὸ ἔσσημα τοῦ σεισοῦ ἐν Κρήτῃ (1508), «Byz. neugr. Jahrb.», XV, σελ. 58—65.

Ἔς τὰ σπίνδια ὁποῦ πέφτασι μὴ πᾶν νὰ πλακωθοῦσι.

ἜΟπου ἐγίνου[ν]τα σεισμοὶ τὰ σπίνδια ἐχαλοῦσαν,
ὄλοι σὶν Ἄμμο βγαίνασι, Θεὸν παρακαλοῦσαν».

Διὰ τὸν αὐτὸν σεισμὸν ἔχομεν καὶ τὰς κάτωθι «ἐνθὺμῆσεις»⁸⁰

Α. (Εὐρίσκεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 526 κώδικα τῆς Μονῆς Ἰβήρων).

«Μην Μάιος κθ' ἐγήνην σεισμός μέγας ἐν τῇ νισῶ Κροίτη ὥστε καὶ ἡ χώρα τοῦ Χανδάκου ἐχάλασε μερικῶς καὶ ἐπλάκωσε πολλὴ λαὸν εἰς τὰς β' ὥρας τῆς νυκτὸς βα' ἐσπέρας. Ἔτους ζιζ' (ζιζ')⁸¹ ἰνδ. ια' ἡλίου κύκλος ιζ' καὶ τῆς σελήνης ζ', θεμέλιον κη'. Εἰς ἀφη' γραφῆ ρισνάγγαμα λοςτωμαῶ ζογιώργε (=Γεώργιος ἁμαρτωλὸς Μαγγανάρις)».

Β. (Εὐρίσκεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 5, φ. 2α κώδ. Ἀγ. Νικολάου Ἄνδρου).

«1508 ἔγεινεν μέγας σισμός».

Εἶναι αὐτόγραφον σημεῖωμα Γεδεὼν ἐπισκόπου Αὐλοποτάμου Κρήτης. Βλ. καὶ Σ. Λάμπρον⁸².

Γ. (Εὐρίσκεται εἰς Catal. Mss. Collegii St. Trinitatis, σελ. 18, ὑπ' ἀριθ. XLIV, τοῦ Coxe).

«ἀφη(;) μηνὶ Μαΐου κθ' ἐγινη σισμος καὶ τὸ καστρότης Κροίτις καὶ χαλασαὶ ἡ μισι χορα».

Βλ. καὶ Σ. Λάμπρον⁸³.

Καὶ τὸ κάτωθι χρονικὸν⁸⁴ εὐρισκόμενον εἰς τὸν κώδ. τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου Σκοπέλου, φ. 415β, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ σεισμοῦ.

«εἰς ἀφη' ἐγένετο ὁμοίως σεισμός εἰς τὴν Κρήτην, Μαΐω κθ' Δευτέρα ἐσπέρα».

Περὶ τοῦ σεισμοῦ κάμνει λόγον ὁ Raulin καὶ ἄλλοι⁸⁵.

Τοὺς μακροσεισμικοὺς χαρακτηῆρας τοῦ σεισμοῦ συνήγαγεν ὁ Κα-

⁸⁰) Βλ. Μαραβελάκι, σελ. 101—102.

⁸¹) Ἡ διόρθωσις κατὰ Σ. Λάμπρον, Ν. Ἑλληνομν. τ. 7, 1910, σελ. 113—313, ἀριθμ. 169 ἐνθύμησις.

⁸²) Ἔ. ἄ. σελ. 113—313, ἐνθύμησις ὑπ' ἀριθμ. 166. Βλ. τοῦ ἰδίου εἰς «Ἐπετηρ. Παρνασσού», Γ', 1899, σελ. 99 (χωριστοῦ τεύχους 6—10) καὶ εἰς Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. (Ἀκαδ. Ἀθ.), Α', Ι, σελ. 68, ὑπ' ἀριθμ. 40,4.

⁸³) Ἔ. ἄ., ἐνθύμ. ὑπ' ἀριθμ. 168.

⁸⁴) Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. (Ἀκαδ. Ἀθ.), Α', Ι, σελ. 12, ὑπ' ἀριθμ. 8,28. Τὸ χρονικὸν τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Ἀντωνίου τῶν Ἀπεζανῶν Κρήτης, ἐκεῖθεν δὲ μετεφέρθη εἰς τὴν Σκόπελον.

⁸⁵) Raulin, σελ. 426, Schmidt 2, σελ. 32, Σταυράκης, σελ. 108 Γεωργιάδης, σελ. 245, Ψιλάκης, Β', σελ. 219, ἐνθα ἀναγράφεται χρονολογία 27 Αὐγ. 1507, Δεινάκης, Π. Κριάρης, Α', σελ. 304—305 καὶ Evans, σελ. 313—314.

θηγητῆς Μ. Μαραβελάκης (σ. 103—4) στηριχθεὶς ἐπὶ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ἱερ. Δωνάτου. Ὑποθέτει, ὅτι ἡ σεισμογόνος αἰτία εὐρίσκειτο ἐντὸς τῆς ὑφαλοτάφρου τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, ἔπληξε δὲ κυρίως τὸ ἀνατολικὸν ἡμισυ τῆς Β. ἀκτῆς τῆς Νήσου. Τὰ ἴδια τμήματα ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐνεργείας τῆς αὐτῆς ὑφαλοτάφρου κατὰ τὰ ἔτη 1918—1925⁸⁶.

Ἐκ πασῶν τῶν ὡς ἄνω περιγραφῶν μόνον ἐπὶ δύο δύναται τις νὰ στηριχθῆ ἀσφαλῶς πρὸς ἐξαγωγήν συμπερασμάτων, ἥτοι ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἱερ. Δωνάτου καὶ ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ *Georgius*.

Ὁ Δωνᾶτος, μάρτυς αὐτόπτης τοῦ σεισμοῦ, ἦτο εἰς θέσιν νὰ δώσῃ ἀκριβῆ περιγραφὴν τούτου, διότι ὡς ἡγεμὼν τῆς Νήσου θὰ ἐφρόντισε νὰ συγκεντρώσῃ ὅλα τὰ στοιχεῖα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ἐκτίμησιν τῶν καταστροφῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ζημιῶν. Ἡ ἐπιστολή του δὲ πρὸς τὸν Π. Κονταρηνὸν ἀποτελεῖ θαυμασίαν ἐκθεσιν περὶ τοῦ σεισμοῦ. Σημειώνει, ὅτι πρὸ τῆς πρώτης ἰσχυροτάτης δονήσεως, διαρκείας 20 δευτερολέπτων περίπου, ἠκούσθησαν ὑπόγειοι βρόμοι καὶ ὅτι τρεῖς ὥρας μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐσημειώθη καὶ ἑτέρα δόνησις ἀσθενεστέρα τῆς πρώτης. Τὸν ἀριθμὸν τῶν νεκρῶν ἀναβιβάζει εἰς 300. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος δέον νὰ θεωρηθῆ ὡς μᾶλλον ἀξιόπιστος τοῦ ὑπὸ τοῦ προσκυνητοῦ *Georgius* ἀναφερομένου (600), πολὺ δὲ μᾶλλον τοῦ ὑπὸ τοῦ *Jodocus* σημειουμένου (30.000), διότι ὁ Δωνᾶτος, ὡς Διοικητῆς τῆς Νήσου, ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἐξακριβώσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν θυμάτων. Περὶ τῶν καταστροφῶν λέγει, ὅτι τὰ μὲν τεῖχη δὲν ἐβλάβησαν⁸⁷, ἐκ τῶν οἰκοδομῶν ὅμως τῆς πόλεως 4—5 παρέμεινον κατοικήσιμοι ἄνευ ἀνάγκης ἐπισκευῶν, αἱ δὲ λοιπαὶ κατέρρευσαν ἐν μέρει⁸⁸. Ἐκ τῶν ναῶν, ὡς ἐκ θαύματος, τρεῖς μόνον ὀλοκληρωτικῶς κατέρρευσαν. Ἀναφέρει ἐπίσης, ὅτι ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ ἐδοκιμάσθη καὶ ἡ Ἀνατολ. Κρήτη, μάλιστα δὲ ἡ Σητεία καὶ ἡ Ἱεράπετρα, ἐν αἷς αἱ καταστροφαὶ ἦσαν μεγάλαι. Ἡ Δυτ. Κρήτη ὑπέφερε πολὺ ὀλιγώτερον. Ἐσείσθησαν ἐπίσης πολλαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου μέχρι καὶ τῆς Εὐβοίας καὶ ἡ Φρυγία, ἀλλ' ἄνευ τοιούτων καταστροφῶν.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω νομίζομεν ὅτι ἡ ἐπικεντρικὴ περιοχὴ τοῦ σεισμοῦ τούτου δέον νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὴν ΒΑ τῆς Κρήτης θαλασσίαν ἔκτασιν, πλησίον τῆς νήσου *Καρπάθου* καὶ δὴ περὶ τὴν θέσιν τὴν ἔχουσαν γεωγρ. πλάτος Β. 36° καὶ γεωγρ. μῆκος Α. (Greenwich) 26°,

⁸⁶) Κατὰ Κρητικόν, Ν., Πρακτ. (Ἀκαδ. Ἀθ.) τ. 1, 1926, σελ. 156—160.

⁸⁷) Τοῦτο οὐδόλως εἶναι περίεργον δεδομένης τῆς ἐξόχως συνεκτικῆς καὶ στερεᾶς κατασκευῆς των.

⁸⁸) Ὁ *Georgius* σημειώνει μεγαλυτέρας καταστροφάς.

ἐνθα εὐρίσκεται σύμπλεγμα μικρῶν νησίδων. Περὶ τὴν θέσιν ταύτην ἦτο τὸ ἐπίκεντρον καὶ τοῦ σεισμοῦ τῆς 26 Ἰουνίου 1926.

Ἡ ἔντασις τοῦ σεισμοῦ ἐπὶ τῆς Κρήτης θὰ ἐκυμαίνεται κατὰ περιοχὰς μεταξὺ 7 καὶ 9.

1539 (;) Ἰανουαρίου 14.

Περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου ὑπάρχει ἡ κάτωθι ἐνθύμησις⁸⁹.

«1539 (;) ἔγινεν μέγας σισμὸς Ἰωαναρίου—14».

Ἐξ αὐτογράφου σημειώματος Γ ε δ ε ὦ ν ἐπισκόπου Αὐλοποτάμου Κρήτης. Εὐρίσκεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 5. φ. 2α κώδικα τοῦ Ἀγ. Νικολάου Ἄνδρου.

1547.

Εἰς τὴν Κρήτην μέγας σεισμός, κατὰ χειρόγραφον σημείωσιν τοῦ P e r r e y⁹⁰.

1595. Νοεμβρίου 26 (κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν 16).

Περὶ τούτου ἔχομεν τὴν κάτωθι ἐνθύμησιν⁹¹.

«1595 ἔγινεν μέγας σισμὸς Νοεμβρίου—16».

Ἐξ ἀντιγράφου σημειώματος Γ ε δ ε ὦ ν. Εὐρίσκεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 5. φ. 2α κώδ. τοῦ Ἀγ. Νικολάου Ἄνδρου. Τὸν σεισμὸν ἀναφέρει καὶ ὁ O n o r i o B e l l i⁹² προσθέτων, ὅτι εἰς τὸ Ἡράκλειον ἐπέφερε μεγάλας καταστροφάς. Ὁ Γ ι ά ν ν α ρ η ς (σ. 16) ἀναφέρει περὶ τούτου :

«σεισμὸς φοβερός. Ἐμφάνισις μετεώρων καὶ τεράτων»⁹³.

Πιθανὴ ἔντασις 8—9.

⁸⁹) Κατὰ Σ. Λάμπρον, ἔ. ἀ. σελ. 174, ἡ ὑπ' ἀριθμ. 188, ἐνθα ὡς ἔτος ἀναγράφεται τὸ 1539 (;). Ἡ αὐτὴ ἐνθύμησις ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. (Ἀκαδ. Ἀθ.), Α', Ι, σελ. 68 καὶ εἰς «Ἐπετ. Παρνασσού», Γ', 1899, σελ. 99, μὲ ἔτος 1599, σφάλμα πιθανῶς ἀντιγραφῆς ἢ πιθανώτερον τοῦ πρώτου γράψαντος, διότι ἐνῶ τὰ Βραχέα Χρονικά ἀναφέρονται κατὰ χρονολ. σειράν, τὸ ἔτος 1599 παρεμβάλλεται μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1538 καὶ 1569. Ὁ Μ α ρ α β ε λ ά κ ι ς, σελ. 104, σημειώνει τὸ ἔτος 1595 καὶ ἡμερομηνίαν 14 Ἰανουαρίου, ἀλλ' ἡ πηγὴ εἰς ἣν παραπέμπει «Ἐπετ. Παρνασσού», Γ', 1899, σελ. 99) ἀναγράφει, ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, τὸ ἔτος 1599. Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μηνὸς ἀναγράφεται ἐν Ν. Ἑλληνομ. «Ἰωαναρίου», ἐν «Ἐπετ. Παρνασσού» «Ἰωαναρίου» καὶ ἐν Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. «Ἰανωαρίου».

⁹⁰) R a u l i n, σελ. 426. Βλ. ὁμοίως Γ ι ά ν ν α ρ η ν, σελ. 16, Σ τ α υ ρ ά κ η ν, σελ. 108 καὶ Γ ε ω ρ γ ι ά δ η ν, σελ. 246.

⁹¹) «Ἐπετ. Παρνασσού», Γ', 1899, σελ. 100, «Ν. Ἑλληνομν.» 7, 1910, σελ. 182, ἡ ὑπ' ἀριθμ. 232, Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. Α', Ι, σελ. 68 καὶ Μ α ρ α β ε λ ά κ ι ς σελ. 104.

⁹²) Ἐν F a l k e n e r, A description....σελ. 11.

⁹³) Βλ. ἐπίσης R a u l i n, σ. 426. Ὁμοίως: Σ τ α υ ρ ά κ η ν, σελ. 108, Κ ρ ι ά ρ η ν, Α', σελ. 344, S c h m i d t i, σελ. 158, H o p h, Β', 38, σελ. 177

1604.

Κατὰ Γ ι ά ν ν α ρ η ν (σ. 16), Σ τ α υ ρ ά κ η ν (σ. 108) καὶ Γ ε ω ρ γ ι ά δ η ν (σ. 246) ἔγινε καθίζησις τοῦ ἐδάφους καὶ τὸ Ἡράκλειον ἐγκατελείφθη ἀπὸ τοὺς κατοίκους του.

Κατὰ Π. Κ ρ ι ά ρ η ν (Α', σ. 347) ἔγινε καταστρεπτικὸς σεισμός. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1612. Νοεμβρίου 8.

Κατὰ R a u l i n ⁹⁴ σεισμοὶ εἰς πολλὰς περιοχὰς τῆς Μεσογείου. Εἰς τὴν Κρήτην ὁ σεισμός οὗτος ἀνέτρεψε μέγαν ἀριθμὸν οἰκοδομῶν καὶ κατεπόντισε πολλὰ πλοῖα. Ἔντασις 9.

1629. Μαρτίου 9. (27 Φεβρ. κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Περὶ τούτου ὑπάρχει ἡ κάτωθι ἐνθύμησις ⁹⁵ εἰς κώδικα τῆς Δημοτικῆς Φωσκολιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ζακύνθου, ἐκδοθέντα ὑπὸ Σ π. δ ἐ Β ι ά ζ η ⁹⁶ ὅστις τὸν ἠγόρασεν ἔκ τινος Κρητός.

ἄρχθ' μηνὶ Φεβρουαρίου εἰς κζ', ἡμέρα Σαβάτω τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, ὥρα τετάρτη τῆς ἡμέρας ἐγένηκε σεισμός μέγας εἰς ὅλον τὸ νησί τῆς Κρήτης καὶ ἐπέσασι σπήτια καὶ ἐπλακόσασι ἀνθρώπους πολλοὺς καὶ τὰς καμπάνας γιὰ τὴ χώρας καὶ σούντανε ⁹⁷ ὅπου ἐλέγασι οἱ ἄνθρωποι πῶς δίδουσιν κάτω νὰ χαλᾶν καὶ ἡ ἐκκλησίαις καὶ νοίξασι καὶ ἡ γῆ ἐβρ[όντα] καὶ οἴτριμε ὅπου ἐλέγαμε κάθε προᾶγμα πῶς θέλει νὰ νοίξῃ ἡ γῆς νὰ μᾶς καταπιῇ».

Περὶ τοῦ ἰδίου σεισμοῦ ὑπάρχουν καταθέσεις πρὸς τὰς Ἀρχὰς Ζακύνθου τριῶν πλοιάρχων, ἦτοι τοῦ Ἀνδρέου Ρούσου ⁹⁸ καταθέσαντος, ὅτι κατὰ τὸ ταξείδιόν του ἐκ Κρήτης συνήντησεν αἴφνης τρικυμίαν περιεργον καὶ ἤκουσεν ὑποθαλάσσιον θόρυβον, πλοιάρχου ⁹⁹ τινὸς ἰσπανικοῦ πλοίου ἀναφέροντος περὶ πλημμυρίδος καὶ σεισμοῦ εἰς Κύθηρα καὶ ἐτέρου πλοιάρχου ¹⁰⁰ πολεμικῆς ἐνετικῆς γαλέρας.

Ἔντασις 8—9. Σεισμός συνοδευθεὶς ὑπὸ ὑπογείων βρόμων καὶ θαλασσίων κυματισμῶν. Ἐπίκεντρον πιθανῶς μεταξὺ Κρήτης - Κυθήρων.

⁹⁴) Σελ. 426. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 33, Σταυράκη ν, σελ. 108, Sieberg, σελ. 208.

⁹⁵) Κατὰ Σ. Λάμπρον «Ν. Ἑλληνομν». 7, 1910, σελ. 187, ἢ ὑπ' ἀριθμ. 254) καὶ Μαραβελάκιν, ἔ. ἀ. σελ. 104.

⁹⁶) «Παρνασσός», τ. 16, 1893, σελ. 218—221.

⁹⁷) Νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ: «καὶ τὰ καμπαναγιὰ τῆς χώρας (ἐ)σούντανε».

⁹⁸) Diversorum Reggimento G. Bembo (ἀρχαιοφυλακεῖον ὑπὸ τὰ Δικαστήρια) καὶ Carte Sanità (Ἀρχαιοφυλακεῖον).

⁹⁹) Carte diverse 1600 -1700 non registrate nei libri (ἀρχαιοφυλακεῖον ὑπὸ τὰ Δικαστήρια).

¹⁰⁰) Filza anvisi (ἀρχαιοφυλακεῖον).

1646 Ἰανουαρίου 15 (5 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Ἡ κάτωθι ἐνθύμησις¹⁰¹ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου.

«1646 ἐπίρρε τὸ ῥέθεμνον τὸ ἄνοθεν....εἰ; ταῖς πέντε τοῦ Ἰανουαρίου τὴν ὥραν ὅπου φωτίζα ἔκαμε δίο μεγάλους συσμούς, τοὺς ὁποίους ἐλέγαμεν πῶς θέλει νὰ χαθῆ ὁ κόσμος· καὶ ἤκαμε καθειμέραν συσμὸν ἕως δίο μῆνες. Εἰς τὸ ἄνοθεν ἔτος ἔπεσε μεγάλη πανούκλα εἰς τὴν Κρήτην καὶ ὕπε ἀπὸ τὴν μίαν μερὰν ἕως τὴν ἄλλην, τόσον ἐθέρισε τοὺς Τούρκους ὡς ἄν Φράγκους καὶ Ῥομέους». Ἐκ τοῦ ΧΚΓ' κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τῆς Πάτμου¹⁰². Σεισμὸς μὲ ἀλλεπαλλήλους δονήσεις. Πιθανὴ ἔντασις 8.

1650. Ὀκτωβρίου 9 (29 Σ)βρίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου ἔχομεν τὴν κάτωθι ἔμμετρον ἀφήγησιν τοῦ Μαρίνου Τζάνε¹⁰³ τοῦ ἐπιλεγομένου Μπουνιαλῆ.

«Ἡ φαντασία τῆς Σαντορίνης.

.....

Καὶ μία ἡμέρα Κυριακὴ κυτιάζουν τοῦ ἑλίου
 κ' ἦτονε τζῆ εἴκοσι ἐννιά, μηνὸς τοῦ Σεπτεμβρίου
 το' ἀκτίνας καὶ μαυρίζουσι σὰ νὰ μὴν εἶχε λάμψι,
 ὅστις Μῆλο πέφτει ἀστραπὴ κι' εἶχε τὸ θειάφι ἄψη
 κι' ὅλοι οἱ ἀνθρώποι ἐκλαίγασι εἰς ταῖς καταστροφαῖς,
 καὶ τῶν δαιμόνων ἦτονε ἐκεῖνα φαντασίαις.

Τότες τὰ κάστρη ἀρχίζουσι πόλεμον μοναχά τως,
 καὶ ἔχεντον ἡ θάλασσα καὶ φαίνεντον ὁ πάτος.
 Κι' ἀπὸ τὴ Μῆλο ἤρχουντα φωτιαῖς ὅστις Σαντορίνη
 καὶ πάλε ἐρορίκταν ἀστραπαῖς ὅπου τὸ Κνυῆρι ἐκεῖνοι.
 Ν' ἀστράπη ὁ κόσμος μὲ βρονταῖς καὶ νὰ παρακουνιέται,
 ἡ Κρήτη καὶ τὸ πέλαος δίχως ἀφροὺς νὰ σειέται,
 κι' ὥραις ἐφύρα μοναχὴ, κ' εἰς ὥραις νὰ πληθαίνη,
 κι' ἀπὸ τὰ τεῖχη ἤρασε σὰν ὁ ἐχθρὸς νὰ μπαίνη
 Ἐπλήθαινε καὶ γιάγερε δίχως ἀνέμου χάρι,
 καὶ τὰ καράβγια ἔσερε ὅστις βάρη της νὰ πάρη.
 Καράβγια, κάτεργα γὰ μνιὰ ἐφύγασιν μὲ βίαν,
 καὶ πῆγαν καὶ ὀσταλάρανε ἀντίπερα ὅς τὴν Ντίαν».

.....

Ὁ Κ. Δαπόντες διηγούμενος περὶ τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἠφαιστείου

¹⁰¹) Κατὰ Σ. Λάμπρον, ἔ. ἀ. σελ. 190, ὑπ' ἀριθ. 266. Ὁμοίως εἰς Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. Α', Ι, σελ. 94 καὶ Μαράβελάκι, σελ. 105.

¹⁰²) Ἐφημ. «Ἑβδομάς» τ. 5, 1888, ἀριθμ. 20 καὶ Σακελίω, Πατμ. βιβλιοθ. σελ. 252.

¹⁰³) Βλ. ἔκδοσιν Ἀγαθ. Ξηρουχάκη, σελ. 333.

τῆς Σαντορίνης τὸ 1650, ὅτε ἐσχηματίσθη ἡ ἠφαιστειώδης ὕφαλος τοῦ Κολούμπου, γράφει τὰ ἑξῆς ¹⁰⁴.

· · · · ·
 « Ἀπὸ τὴν Κρήτην, καὶ ἐκεῖ ἀκούωντας τοσοῦτον
 μέγα κακὸ καὶ περισσό, καὶ φοβερὸν τοιοῦτον
 Καὶ θεωρῶντας βλέποντας πῶς καὶ ἐκεῖ ἀνέβη,
 πλημμύρησεν ἡ θάλασσα, καθὼς ἐδῶ συνέβη».

· · · · ·
 Ὁ Pègues ¹⁰⁵ ἀναφέρει περὶ σειμοῦ ἐξαιρετικῶς σφοδροῦ, συγκλονίσαντος τὴν Σαντορίνην κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς 29 Σεπτεμβρίου 1650, αἰσθητοῦ καὶ εἰς τὴν Κρήτην. Εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἡρακλείου πλοιάρια ἀποσπασθέντα ἐκ τῶν ἀγκυρῶν των, λόγῳ τῶν ἐκ τοῦ σειμοῦ θαλασσίων κυμάτων, ἐρρίφθησαν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς καὶ συνετρίβησαν.

Ὁ Perrey ¹⁰⁶, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀντλεῖ ὁ Raulin (σ. 426), ἀναφέρει σεισμὸν γενόμενον τὴν 14 Σ)βρίου 1650, ὅστις εἶναι πιθανῶς ὁ τῆς 29 Σ)βρίου.

Ὁ Leicester ¹⁰⁷ ἀναφέρει σεισμὸν ἐν Χανίοις τὴν 29 Σ)βρίου 1649. Πιθανῶς καὶ οὗτος συμπίπτει μὲ τὸν ἀνωτέρω.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι ὁ σεισμὸς οὗτος, μικρᾶς ἐντάσεως ἐν Κρήτῃ (πιθανῶς 4—5), ἦτο ἠφαιστειογενῆς ὀφειλόμενος εἰς ἔκρηξιν τοῦ ἠφαιστείου τῆς Σαντορίνης. Τὰ ἀέρια καὶ ἡ σποδὸς τῆς ἐκρήξεως ἠλάττωσαν τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλιακοῦ φωτός.

1662.

Κατὰ Schmidt ¹⁰⁸ σεισμὸς εἰς τὴν Κρήτην.

1665. Κατὰ Ἰανουάριον.

Κατὰ Raulin ¹⁰⁹ ὁ σεισμὸς οὗτος ἀνέτρεψε πολλὰς οἰκίας ἐν Κρήτῃ, ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ὁποίων πολλοὶ εὔρον τὸν θάνατον. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1673. Μαΐου 7.

Σεισμὸς εἰς Κρήτην καὶ Ζάκυνθον. Βλ. Raulin ¹¹⁰.

¹⁰⁴) Βλ. Ἀκύλας, Β., Τὰ ἠφαιστεία καὶ ἡ νῆσος Θήρα, Ἀθῆναι 1925, σελ. 67.

¹⁰⁵) Histoire...σελ. 153. Ὁμοίως εἰς Fouqué, Santorin...σελ. 14—15.

¹⁰⁶) Εἰς «Mem. Cour. Acad. Roy. de Belgique», t. XXIII, 1850.

¹⁰⁷) Some account...σελ. 9. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 108, Π. Κριάρην, Β', σελ. 37.

¹⁰⁸) Schmidt 2, σελ. 33. Βλ. καὶ Raulin, σελ. 426, Σταυράκη, σελ. 108, Barbiani, σελ. 17 καὶ Riccioli, Geographia...

¹⁰⁹) Σελ. 426. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 108.

¹¹⁰) Σελ. 426. Βλ. ὁμοίως: Σταυράκη, σελ. 108, Barbiani καὶ

1681. Ἰανουαρίου 10—12.

Κατὰ R a u l i n ¹¹¹ σεισμικαὶ δονήσεις ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας.
1717.

Περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου ἔχομεν τὴν ἀκόλουθον ἐνθύμησιν ¹¹²:

«1717 ἔγινεν μέγας σισμὸς καὶ ἐχάλασαν πολὰ χωρία». Ἐξ αὐτογράφου σημειώματος Γ ε δ ε ώ ν, ἐκ τοῦ κώδ. ὑπ' ἀριθμ. 5. φ. 2α τοῦ Ἀγ. Νικολάου Ἄνδρου. Βλ. καὶ Π. Κ ρ ι ά ρ η ν ¹¹³. Πιθανὴ ἔντασις 8—9.

1750. Ἰουνίου 7.

Κατὰ R a u l i n ¹¹⁴ ἀντλοῦντα ἐκ τοῦ M a l l e t (σ. 148) ὁ σεισμὸς ἦτο πολὺς ἰσχυρὸς εἰς Πελοπόννησον καὶ Κύθηρα, ἔνθα ἡ πόλις κατεστράφη καὶ περισσότεροὶ τῶν 2000 ἄνθρωποι ἀπωλέσθησαν. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1779. Φεβρουαρίου κατὰ τὴν νύκτα τῆς 9ης πρὸς τὴν 10ην.

Κατὰ R a u l i n (σ. 426) καὶ S c h m i d t 2, (σ. 35) δύο σεισμικαὶ δονήσεις εἰς Χανιά διαρκείας 11 δευτερολέπτων, διευθύνσεως ἐξ Α. πρὸς Δ., αἰσθηταὶ εἰς τὸν λιμένα.

1780. Κατ' Ὀκτώβριον (πιθανῶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνός).

Ὁ R a u l i n ¹¹⁵ ἀναφέρει περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου, ὅτι ὑπῆρξε πολὺ σφοδρὸς, προηγήθησαν δὲ τούτου ἄλλαι δονήσεις. Τὸ φρούριον τῆς Ἱεραπέτρας μετὰ τῆς ἐκ 300 Γούρκων φρουρᾶς αὐτοῦ κατεστράφη. Δέκα τρία μικρὰ χωρία μετὰ τῶν κατοίκων τῶν ἀπωλέσθησαν. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1794. Ὀκτωβρίου 28. Ὥρα 05.00.

Κατὰ τὸν O l i v i e r ¹¹⁶ σεισμὸς εἰς Χανιά διαρκείας δευτερολέπτων τινῶν καὶ σχετικῶς ἰσχυρᾶς ἐντάσεως. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ σεισμοῦ ἐπεκράτει γαλήνη, ἀλλ' εὐθὺς ἀμέσως ἔπνευσε σφοδρὸς δυτικὸς ἄνεμος διαρκέσας ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Πιθανὴ ἔντασις 5—6.

1805. Ἰουλίου 3. Ὥρα 04.05.

Εἰς Χανιά (R a u l i n σ. 427), τέσσαρες σφοδραὶ δονήσεις ἐν δια-

v o n H o f f.

¹¹¹) Σελ. 426 Καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ς, σελ. 108.

¹¹²) «Ἐπετ. Παρνασσού», Γ', 1899, σελ. 100. Ὁμοίως εἰς Ν. Ἑλληνομν. 7, 1910, σελ. 214, ὑπ' ἀριθμ. 367, εἰς Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. Α', I, σελ. 68 καὶ Μ α ρ α β ε λ ά κ η ς, σελ. 105.

¹¹³) Β', σελ. 86. Ὁμοίως: Μ ο υ ρ έ λ λ ο ς, Ἱστορία...Α', σελ. 98.

¹¹⁴) Σελ. 430². Βλ. καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ν, σελ. 108.

¹¹⁵) Σελ. 430². Βλ. καὶ M a l l e t (1853, σελ. 198), S c h m i d t 2, σελ. 35 καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ν, σελ. 108.

¹¹⁶) Voyage....σελ. 384. Ὁμοίως: R a u l i n, σελ. 426, S c h m i d t 2, σελ. 35 καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ς, σελ. 108.

στήματι 8 λεπτῶν. Κατὰ Von Hoff¹¹⁷ αἱ δονήσεις αὗται ἐγένοντο αἰσθηταὶ καὶ εἰς Σικελίαν. Πιθανὴ ἔντασις 7.

1810. Φεβρουαρίου 16. Κατὰ τὴν νύκτα.

Σεισμὸς καθ' ὄν, κατὰ Raulin (σ. 427), ἡ Κρήτη ὑπέστη μεγάλας καταστροφὰς καὶ 2000 ἄνθρωποι ἀπωλέσθησαν. Ὁ John Calt ἀναφέρει¹¹⁸, ὅτι ἐν Ἡρακλείῳ κατέστρεψε τὸ 1/3 τῶν οἰκιῶν καὶ ἐφόνευσε πολλὰς χιλιάδας ἀνθρώπων. Ὁ Μουρίκης¹¹⁹ σημειώνει ἡμερομηνίαν: 18 Φεβρουαρίου καὶ ὥραν 11.00. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1810. Μαρτίου 16.

Τοῦτον ἀναφέρει ὁ Schmidt (σ. 36). Ὁ Favre, κατὰ Raulin (σ. 427), ἀνάγει τὸν σεισμὸν τῆς 16 Φεβρ. εἰς τὸν τῆς 16 Μαρτίου

1810. Κατὰ Σεπτέμβριον.

Τοῦτον ἀναφέρει ὡς ἰσχυρὸν εἰς Χανιά ὁ Μουρίκης (σ. 43).

1815. Κατὰ Δεκέμβριον.

Sieberg (σ. 209).

1817. Αὐγούστου 3.

Σεισμὸς εἰς Ἡράκλειον κατὰ Sieber (I, 429) καὶ Schmidt (I, 164).

1818. Αὐγούστου 8.

Ἴσχυρὰ σεισμικὴ δόνησις κατὰ Schmidt¹²⁰.

1831. Ὀκτωβρίου 30. Ὥρα 05.15.

«1831. Ὀκτωβρίου 18. Σημέρωμα σιὰς 11 καὶ κάροτο ἔγινε σεισμὸς ὥρα ὀρθρου». Ἡμερολ. Κοζύρη¹²¹.

Πρόκειται περὶ σειμοῦ ἐπισυμβάντος ἐν Ἡρακλείῳ.

1833. Ἀπριλίου 14. Ὥρα 07.00.

«1833. Ἀπριλίου 2 [ἡμ. α']. Λαμπρά. Εἰς πρώτη ὥρα ἤκαμε ἕνα σεισμὸν μὲ βροντή». Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

1833. Ἀπριλίου 15. Ὥρα 22.00.

«1833. Ἀπριλίου 3. Βράδι εἰς τὰς 4 ὥρας τῆς νυκτὸς ἔγινε σεισμὸς παρόμοιος μὲ τὸν ἐχθρῆσινό» Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

1833. Ἀπριλίου 17. Ὥρα 09.00.

«1833. Ἀπριλίου 5. Εἰς τὰς 3 ὥρας τῆς ἡμέρας ἔγινε σεισμὸς παρόμοιος μὲ τοὺς πρώτους. Ἐγροικῆθη ἀκόμα ἕνας μικρὸς σεισμὸς». Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

¹¹⁷) Chronik... Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 108 καὶ Μουρίκη, σελ. 42

¹¹⁸) Lettres... 31η ἐπιστολὴ τῆς 10 Ἀπρ. 1810.

¹¹⁹) Σελ. 43. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 36, Σταυράκη, σελ. 108.

¹²⁰) Schmidt 2, σελ. 37. Βλ. καὶ Raulin, σελ. 427, Σταυράκη, σελ. 108.

¹²¹) Βλ. Βιβλιογραφίαν.

1833. Ἀπριλίου 23. Ὥρα 20.00.

«1833. Ἀπριλίον 11.....Καὶ τὸ βράδι εἰς τὰς δύο ὥρας τῆς νυκτὸς ἔγινε σεισμός μετ' ἐπιπέδον κρότον». Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

1837. Ἰανουαρίου 25. Ὥρα 22.30.

«1837. Γεναρίο[ν] 13. Τὸ βράδι εἰς τὰς 4 1/2 ὥρας τῆς νυκτὸς ἔγινε σεισμός». Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

1838. Νοεμβρίου 27. Ὥρα 06.20.

«1838, Νοεμβρίου 15. Ἐγινε σεισμός ἀρκετὰ δυνατὸς εἰς τὰς 6 20/60 ὥρας». Νικολαΐδου, Ἱστορικὰ καὶ βιογρ. σημειώματα (σ. 314).

1838. Δεκεμβρίου 27. Ὥρα 12.00.

«1838. Δεκεμβρίου 15. Ἐγινε ἕνας σεισμός μέγας εἰς τὰς 6 ὥρας τῆς ἡμέρας». Ἡμερολ. Κοζύρη.

1843. Κατ' Ἰούλιον (;

Ὁ R a u l i n (σ. 427) ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὸν διάπλουν ἐκ Σμύρνης πρὸς Μάλταν οἱ ἐπιβαίνοντες Ἀγγλικοῦ τινος πλοίου ἠσθάνθησαν δύο σεισμικὰς δονήσεις, ὅτε τὸ πλοῖον εὗρίσκετο 35 μίλια δυτικῶς τῆς Κρήτης. Συνωδεύοντο αὐταὶ ὑπὸ μεγάλου θορύβου, ὁμοίου πρὸς τὸν θόρυβον κινουμένης ἀμάξης, ἐρχομένου ἐκ Ν.Α. καὶ διερχομένου ὑπὸ τὸ πλοῖον. Γενομένης πάραυτα βυθομετρήσεως τὸ βάθος εὗρέθη μεγαλύτερον τῶν 292 μέτρων¹²². Βλ. καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ν (σ. 108)

1846. Μαρτίου 28. Ὥρα 16.42.

Τοῦτον ἀναφέρει ὁ S c h m i d t¹²³. Κατὰ τὸν R a u l i n (427) εἰς Χανιά ὁ καιρὸς ἦτο καλός, ἔπνεε δυτικὸς ἄνεμος, ἡ δὲ ἀτμοσφ. πίεσις ἦτο 762,8. Ὁ H i t i e r¹²⁴ ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν R a u l i n λέγει, ὅτι ὁ σεισμός οὗτος ἦτο μεγάλης διαρκείας—κατὰ τινὰς διήρκεσεν ἕν λεπτὸν—καὶ ἰσχυρός. Οὐδεμία οἰκία κατέρρευσε, ἀλλὰ περὶ τὰς 20 ἐρράγησαν εἰς Χανιά καὶ περισσότεραι τῶν 100 εἰς Ἡράκλειον. Πολλοὶ κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου. Πιθανὴ ἔντασις 7—8.

1846. Κατ' Ἰούλιον.

Κατ' ἐπιστολὴν τοῦ G a s p a r y πρὸς τὸν R a u l i n¹²⁵ ἐγένοντο ὑπὸ τινῶν ἀντιληπτὰ δύο σεισμικὰ δονήσεις εἰς διάστημα 2—3 ἡμερῶν, πολὺ ἐλαφραί, ὥστε πολλοὶ δὲν τὰς ἠσθάνθησαν. Πιθανὴ ἔντασις 3.

¹²²) Ἐνταῦθα προσθέτει ὁ R a u l i n, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς του ἐν Κρήτῃ (3 Μαΐου ἕως 17 Δεκ. 1845) οὐδένα σεισμὸν ἀντελήφθη.

¹²³) S c h m i d t 1, σελ. 38—39 καὶ S c h m i d t 2 σελ. 38.

¹²⁴) Πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Χανίοις. Ἐπιστολὴ τῆς 15-4-1846. Περὶ τοῦ σ. τούτου βλ. καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ν, σελ. 109, B a r b i a n i, σελ. 84 καὶ Ν ι κ ο λ α ῖ δ ο υ, Σ η μ ε ι ω μ. σελ. 314.

¹²⁵) Σελ. 428. Ὁ G a s p a r y ἦτο τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου Χανίων. Βλ. καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ν, σελ. 109.

1856. Ὀκτωβρίου 12 (30 Σ)βρίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν). Ὡρα 02.45.

Περὶ τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου σεισμοῦ ἀναφέρει τὸ κάτωθι δημῶδες ᾄσμα ¹²⁶.

« Ἐν τὰ χίλια ὀχτακόσια ἔτος πενήντα ἕξη
 ἠθέλησεν ὁ Κύριος τὸ θαῦμάν του τὰ μπέψη
 τὸ εἰκοσιεννιά τοῦ Σεπτεμβριοῦ, ἓνα Σαββάτο βράδυ,
 μέγας σεισμός ἐγείνηκε κι' οὔλος ὁ κόσμος βράζει.
 Ἀπὸ τὸ μέρος τῶ Χανιωῦ ἔρχεται σὰ μελιέμι,
 μέγας καὶ τρομερὸς σεισμός, οὔλος ὁ κόσμος τρέμει.
 Κ' ἡ θάλασσ' ἡ ἀκίνητη καὶ οἱ γι ὀχτὼ ἀνέμοι,
 τρία λεπτὰ βοᾷ ἡ γῆς, καπνὸς ἔποκάτω βγαίνει.
 Χάνονται χώραις καὶ χωριά, ὅσων ὄντε χύνει ἄστρο,
 μὰ δὲν ὑπόφερε καμμιὰ ὅσων τὸ Μεγάλο Κάστρο,
 χαλοῦν τὰ μοναστήριαν του, χαλοῦν κ' οἱ μιναρῆδες
 κι' ἀπ' οὔλους του τοὶ Χριστιανοὺς μιὰ φωνὴ μόνο βγαίνει,
 τὴν Παναγιά περικαλοῦ μεσίτρα γιὰ τὰ γένη :
 — Ὡ Παναγία δέσποινα, κι' οὔλ' εἴμεστα παιδιὰ σου,
 κάμε τὴν παρακάλεσι, πὸν πιάνει ὁ ῥιζᾶς σου ¹²⁷.
 Θεοικὴ φωθιά ἔπεσε, σ' τοῦ Κάστρου τὸ μεϊντάνι
 κ' οἱ γεμισῆδες ¹²⁸ τὸ ἄδανε ἔπο μέσ' ἀπ' τὸ λιμάνι».

Περὶ τοῦ ἰδίου σεισμοῦ ἀναφέρει καὶ ἡ κάτωθι ἐνθύμησις ¹²⁹ εὑρισκομένη εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 10 κώδικα τῆς Ἱ. Μονῆς τῆς Ἀγ. Τριάδος τῶν Τζαγκαρόλων :

« 1856 : Σεπτεμβρίου 30 : Κυριακὴ ξημέρομα εἰς τὰς ἑνέα ὥρας τῆς Νυκτὸς ἔκαμε ἓνα τρομερὸν Σεισμὸν καὶ ἐβάσταξε ἕως τρία λεπτά, ὅσθη ὁποῦ τὸ κάστρο τὸ Μεγάλον δὲν ἔμιναν, παρὰ τριάντα τοὶ σπύθια γερὰ καὶ ἐχάθησαν ἄνθρωποι χίλη πεντακόσι' ὁμοίως καὶ ἓνα χορίον ἐβούλισε παντάπασις εἰς αὐτὸ τὸ μέρος· εἰς δὲ τὰ Χανιά ἐχάλασαν μερικὰ σπύθια καὶ ἐκκλησιάις ἐχάλασαν καὶ τζαμιά ἔπεσαν κάτω, καὶ ἡ ἁγία Μονὴ εἰς ταῖς Μουρνιαῖς ἐχάλασε καὶ τὰ περισσότερα σπύθια ἐράγισαν».

Καὶ ἑτέρα ἐνθύμησις ¹³⁰ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ σεισμοῦ :

¹²⁶) Ἀ ρ. Κ ρ ι ἄ ρ η, Συλλ. Κ ρ. ᾄ σ μ σελ. 31.

¹²⁷) Ἡ παράκλησίς σου.

¹²⁸) Οἱ ναῦται.

¹²⁹) Τ ω μ α δ ἄ κ η Ν., Ἱερ. Μον. Ἀγ. Τρ. Τζαγκαρόλων, σελ. 345.

¹³⁰) Μ α υ ρ ο ε ι δ ῆ ς, Ἐνθυμήματα. . . σελ. 937—939. Ἡ ἐνθύμησις αὕτη εὑρίσκεται ἐπὶ Ὀκταήγου (ἐκδ. Βενετίας 1802) τοῦ χ. Καστελλίου Φουρνῆς Μεραμπέλλου Ἐγράφη ὑπό τινος Παπᾶ Χατζῆ. Ἀξιωσημεῖωτον εἶναι, ὅτι ἡ ση-

«1856 σειτεμβριουῦ 30 ημερα κρηνακῆς ξημέρομα ενεα παρακάροτο εγηνε ἕνας σησιμῶς φοβερωῶς· καὶ εγάλασε το μεγάλο καστρο ολα τα σπήθηα μοναχα οληγα ἀργαστήρηα ἐμήναν και τὰ βασηληκα κονάκια οπου εράγησαν μαδενέπεσον· ταχορήα τοῦ μαλεβηζουῦ ὅλα τὰ περησότερα κηγεραπειρο το κασιτελλι και το κατοχορήο τζηγεραπέτρου και ης στη στήα τα περησότερα χορηα και το μεγαλο μοναστήρη¹³¹ τακεληῶ και το κατο χορηγῶ τζη φουρηῆς και η λημνες τὸ περησότερο ομηος και ἡ μήλατο ολοιοπλιῶ¹³² επλακόθηκαν αιθροπη και στο μεγαλο καστρο καθος πληροφοροούμεθα πεντακόσηη και επεκηνα ης δὲ τα αλα χορήα τοῦ κασιτρου σανίζακι ἀλητόσηη και ο θεος νὰ φυλατη τῶν κόσμο αμῆν»¹³³.

Τὸν σεισμὸν περιγράφει διὰ μακρῶν ὁ R a u l i n (428 κ. ἔξ.): «Σεισμὸς ἔξαιρετικῶς σφοδρὸς ἐκ τοῦ ὁποίου ἐβλάβησαν 11.317 οἰκίαι, ἐκ τῶν ὁποίων 6.512 κατεστράφησαν. Μεταξὺ τούτων περιλαμβάνονται καὶ 48, αἵτινες ἐπυροπολήθησαν συνεπεία ἀναφλέξεως τῶν ἐν αὐταῖς πυρείων. Τὰ ἐκ τοῦ σεισμοῦ θύματα ἦσαν 538 νεκροὶ καὶ 637 μᾶλλον σοβαρῶς τραυματισμένοι.

Εἰς Χανιά ἅπασαι αἱ οἰκίαι ἐβλάβησαν, ὀλίγαι ὅμως κατέρρευσαν. Οἱ στρατῶνες καὶ τὸ στρατ. νοσοκομεῖον ὑπέστησαν μεγάλας καταστροφάς, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ μεγάλο τέμενος¹³⁴. Εἰς τὴν πόλιν ὀλίγοι ἐτραυματίσθησαν, εἰς τὰ περὶχωρα ὅμως ἐφονεύθησαν τινές.

Εἰς τὸ Ῥέθυμνον πᾶσαι αἱ οἰκίαι ὑπέστησαν βλάβας, οὐδεὶς ὅμως ἐκ τῶν κατοίκων ἐφονεύθη.

Εἰς τὸ Ἡράκλειον καὶ τὰς παρ' αὐτὸ ἐπαρχίας αἱ καταστροφαί, ὡς συνήθως, ὑπῆρξαν μεγαλύτεραι. Ἡ πόλις εἶχε τότε 3.620 οἰκίας, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον 18 παρέμεινον κατοικήσιμοι. Τὸ ξύλινον μέγαρον τοῦ Μουσταφᾶ - Πασᾶ οὐδεμίαν ζημίαν ὑπέστη καὶ ἐχρησιμοποιήθη ἀμέσως ὡς νοσοκομεῖον. Διεσώθη ἐπίσης μέγα μέρος ἐκ τῶν 1314 ξυλίνων καταστημάτων. Τὴν 1ην Νοεμβρίου ἡ πόλις ἦτο σωρὸς ἐρειπίων καὶ αἱ ὁδοί, πλήρεις λίθων, ξύλων κλπ., κατέστησαν ἀδιάβατοι εὐκολώτερον δὲ ἠδύνατό τις νὰ περάσῃ διὰ τῶν θέσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν πρότερον αἱ οἰκίαι. Οἱ τέσσαρες σωζόμενοι τοῖχοι τοῦ μεγάλου μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν Ἐνετῶν, εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς

μειουμένη ὥρα ἐννέα παρὰ τέταρτον (Τουρκικὴ ὥρα) δηλ. 02.45, συμπίπτει μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ S c h m i d t διδομένην ὥραν.

¹³¹) Ἡ Μονὴ Τοπλοῦ.

¹³²) Κατὰ τὸ πλεῖστον.

¹³³) Περαιτέρω, εἰς ἕτερον σημείωμα, ὁ ἴδιος γράφει: «1856 ἐγάλασε με το σησιμο ολο το τηγηον τῆς αβληῆς και το ξανάκτησα και γραφομε τοὺς μᾶστορους και τοὺς ἀργατες κατα ονομα».

¹³⁴) Τὸ Χουνκιάρ (αὐτοκρατορικὸ) τζαμί.

πόλεως, στηριζόμενοι ἐπὶ μεγάλων ἐκ πελεκητῶν λίθων ὑποβάθρων κατέρρευσαν κατὰ τὸ ἥμισυ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν ὑπῆρξε μεγαλύτερος τοῦ τῶν τραυματιῶν, διότι αἱ βαραῖαι ἐκ χώματος στέγαι τῶν οἰκιῶν κατασυνέτριβον τὰ πάντα ἐν τῇ πτώσει των.

Τὰ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ψηλορείτη χωρία Καλέσα, Πετροκέφαλο, Πενταμόδι, Ἁγ. Μύρων, Κιθαρίδα καὶ Ἀσίταις σχεδὸν ἕξ ὀλοκλήρου κατεστράφησαν. Εἰς τὸ χ. Βούταις οὐδὲ ἐνὸς μέτρου ὕψους τοῖχος ἔμεινεν ὀρθίος καὶ 42 ἐκ τῶν κατοίκων του ἐφονεύθησαν.

Ἐφ' ἧς ἐποχῆς ὑπάρχουν ἱστορικὰ ἔγγραφα περὶ τῆς Κρήτης, ἦτοι ἀπὸ τῆς Ἐνετικῆς κατοχῆς (1204), καθ' ἕκαστον αἰῶνα, πλὴν τοῦ 18ου, συνέβησαν εἰς ἢ δύο καταστρεπτικοὶ σεισμοί, ὅπως οἱ τῶν ἐτῶν 1246, 1304, 1490, 1508, 1547, 1612, 1665, 1810 καὶ 1856».

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Raulin ἀναφέρει, ὅτι ὁ σεισμὸς οὗτος ἐγένετο αἰσθητὸς καθ' ὅλην τὴν Μεσόγειον: εἰς Νεάπολιν (Ἰταλίας) 16 σεισμικαὶ δονήσεις καὶ μετὰ πάροδον 4 λεπτῶν ἕτεροι 8 ἐλαφρότεροι. Εἰς Βαλέτταν (Μάλτας) δύο ἰσχυραὶ δονήσεις. Εἰς Πρέβεζαν σφοδρὰ δόνησις διαρκείας 60 δευτερολέπτων. Εἰς Κέρκυραν πολλὰ δυστυχήματα. Εἰς Σαντορίνην ἀσθενὴς δόνησις συνοδευομένη ὑπὸ ὑπογείων βρόμων. Ἡ Κάσος καὶ ἡ Κάρπαθος ὑπέφερον πολὺ. Ἡ Ρόδος κατεστράφη. Εἰς Σύμην καὶ Καστελλόριζον μικραὶ καταστροφαί. Ὁ σεισμὸς ἐγένετο ἐπίσης αἰσθητὸς εἰς Προῦσαν, Σμύρνην, Βυρητιόν, Ἱερουσαλήμ, Ἀλεξάνδρειαν, Κάϊρον.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω ὁ Σταυράκης (σ. 109—110) προσθέτει τὰ ἑξῆς: Ἐκ τῶν Ἐνετικῶν ναῶν, οἵτινες εἶχον μεταβληθῆ εἰς Τουρκικὰ τεμένη κατέπεσε τὸ Βεζιρ Τζαμί, ἀνοικοδομηθὲν τὸ 1869 διαταγῇ τοῦ Μ. Βεζύρη Ἀαλῆ Πασᾶ. Ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ Ἁγ. Μηνᾶ ὑπέστη σημαντικὰς βλάβας, δὲν κατεστράφη ὅμως ἡ δημοτικὴ σχολή. Ἐκ τῶν χ. τῆς Πεδιάδος ἡ Ἐπισκοπὴ καὶ τὰ Ἀϊτάνια ὑπέστησαν σημαντικὰς ζημίας.

Τὴν ἐπιστημονικὴν περιγραφὴν τοῦ σειμοῦ δίδει διὰ μακρῶν ὁ Schmidt¹⁸⁵.

1857. Δεκεμβρίου 15.

Ἐν Κρήτῃ καὶ Ῥόδῳ σεισμὸς κατὰ Raulin¹⁸⁶.

¹⁸⁵) Schmidt 1, σελ. 47—54. Βλ. περὶ τοῦ σ. τούτου καὶ Perrey «Mem. Acad. Bruxelles», t. VIII, p. 68, Barbiani, σελ. 95, Ψιλάκη, Γ', σελ. 815, Ξανθοουδίδην (ὁ σ. τοῦ 1856), Sieberg, σελ. 209, Evans, σελ. 314—315, Γαλανόπουλος, σελ. 12, Νικολαΐδου, Σημειώμ. σελ. 315.

¹⁸⁶) Σελ. 430¹, Βλ. καὶ Schmidt 1, σελ. 54, Schmidt 2, σελ. 39, Σταυράκη, σελ. 110.

1858. Ἰουνίου 16. Ὥρα 06.00.
Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Schmidt (2, σ. 40).
1858. Ὀκτωβρίου 16. Ὥρα 08.00.
Ἀσθενὴς σεισμός ἐν Χανίοις κατὰ Schmidt (1, σ. 147, 2, σ. 40)
1860. Μαΐου 1 ἕως 10.
Σεισμικαὶ δονήσεις ἐν Κρήτῃ κατὰ Raulin¹³⁷.
1861. Ἰουλίου 30.
Ἀσθενὴς σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Raulin¹³⁸.
1861. Νοεμβρίου 26. Ὥρα 00.40—02.40.
Κατὰ Schmidt¹³⁹ δύο δονήσεις εἰς Χανιά, ἐξ ὧν ἡ πρώτη περὶ ὥρ. 00.40 καὶ ἡ δευτέρα περὶ ὥρ. 02.40. Πολὺ σφοδρός.
1861. Νοεμβρίου 27. Ὥρα 04.00—07.00.
Κατὰ Schmidt¹⁴⁰ δύο δονήσεις εἰς Χανιά περὶ ὥρ. 04.00 καὶ 07.00. Σφοδρότερος τοῦ τῆς 26 Νοεμβρίου.
1861. Νοεμβρίου 28. Ὥρα 21.00.
Κατὰ Schmidt¹⁴¹ σεισμικὴ δόνησις εἰς Χανιά.
1861. Νοεμβρίου 29. Ὥρα 03.30.
Κατὰ Schmidt (1, σ. 195) σεισμικὴ δόνησις εἰς Χανιά.
1861. Νοεμβρίου 30. Ὥρα 10.00.
Κατὰ Raulin¹⁴² σεισμικαὶ δονήσεις, αἵτινες δὲν ἐπέφερον μὲν σπουδαίας ζημίας, προξένησαν ὅμως πανικὸν εἰς τοὺς κατοίκους.
1862. Ἰανουαρίου 5 (;).
Κατὰ Schmidt (1, σ. 198) σεισμός εἰς Ῥέθυμνον.
1862. Ἰανουαρίου 18. Ὥρα 21.45.
Κατὰ Raulin¹⁴³ ἰσχυρὰ σεισμικὴ δόνησις εἰς Χανιά ἄνευ δυστυχημάτων. Αἰσθητὴ καὶ εἰς Ῥέθυμνον καὶ ἄλλα μέρη τῆς νήσου.
1862. Μαρτίου 28. Κατὰ τὴν νύκτα.
Σεισμός εἰς Ἡράκλειον κατὰ Schmidt¹⁴⁴.

¹³⁷) Σελ. 430¹. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 110.

¹³⁸) Σελ. 430¹. Βλ. ὁμοίως: Schmidt 1, σελ. 194, Schmidt 2, σελ. 42 καὶ Σταυράκη, σελ. 110.

¹³⁹) Schmidt 1, σελ. 195, Schmidt 2, σελ. 42. Βλ. καὶ Raulin, σελ. 430¹, Σταυράκη, σελ. 110.

¹⁴⁰) Schmidt 1, σελ. 195. Ὅμοίως Raulin, σελ. 430¹, Σταυράκης, σελ. 110.

¹⁴¹) Schmidt 1, σελ. 195. Καὶ Raulin, σελ. 430¹, Σταυράκης, σελ. 110.

¹⁴²) Σελ. 430¹. Σταυράκης, σελ. 110.

¹⁴³) Σελ. 430¹. Βλ. καὶ Schmidt 1, σελ. 199, ἔνθα ἡμερομ. 19 Ἰανουαρίου, Σταυράκη, σελ. 110, Νικολαΐδου, Σημ. σελ. 320.

¹⁴⁴) Schmidt 1, σελ. 201. Καὶ ἐφημ. «Αὐγή», ἀριθμ. 1032.

1862. Ἀπριλίου 10. Ὥρα 01.30.

Ἑπτὰ σεισμικαὶ δονήσεις εἰς Ἡράκλειον κατὰ Schmidt¹⁴⁵.

1862. Μαΐου 16. Ὥρα 23.30.

Ἐλαφρὰ δόνησις ἐν Χανίοις κατὰ Raulin¹⁴⁶.

1862. Μαΐου 24.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ. Νικολαΐδης, Σημ. σελ. 320.

1832. Ἰουνίου 1. Ὥρα 08.30.

«1862. Μαΐου 19. 2 1/2 ὥρ. τῆς ἡμέρας Σάββατον ἔγινεν σεισμός αἰσθητὸς ἄνευ βλάβης. Πρὸ ὀκτῶ ἡμερῶν Σάββατον πρὸς Κυριακῆν, εἶχε γίνοι καὶ ἄλλος ὁμοιος». Αὐτόθι.

1862. Ἰουνίου 5. Ὥρα 19.15.

Σεισμός εἰς Χανιά μὲ διεύθυνσιν Β πρὸς Ν. κατὰ Schmidt¹⁴⁷.

1862. Ἰουνίου 18.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ. Νικολαΐδης αὐτ. 321—3.

1862. Ἰουνίου 21. Ὥρα 05.30.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Schmidt (1, σελ. 83 καὶ 203). Περὶ τούτου καὶ Νικολαΐδης, αὐτ. 320.

«1862, Ἰουνίου 9, ἡμέρα Σάββατον 11 1/2 ὥρα τῆς πρωΐας, ἔγινε σεισμός διαρκέστατος καὶ τρομερὸς ἐμπλήσας τοὺς κατοίκους φοβεροῦ τρόμου. Μετὰ ταῦτα τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔγιναν ἄλλοι δύο, πλὴν πάντες ἐσιτάθησαν ἀβλαβεῖς καθὼς καὶ τὴν 6 τοῦ ἰδίου ἔγινεν καὶ ἄλλος καὶ αὐτὸς ἐπίσης ἀβλαβής».

1863. Ἀπριλίου 16. Ὥρα 09.50.

«1863, Ἀπριλίου 4, τῆς Παρασκευῆς τῆς Διακαινησίμου ξημέρωμα, εἰς τὰς 4 παρὰ δέκα λεπτὰ τῆς νυκτὸς ἔγινε σεισμός διαρκῆς, πλὴν πάντῃ ἀβλαβής». Αὐτόθι σ. 321—3.

1863. Ἀπριλίου 22. Ὥρα 22.30.

Σεισμός εἰς Βηρυττόν, Τρίπολιν, Καλλίπολιν, Ἡράκλειον καὶ Μερσίναν. Μεγάλαι καταστροφαι εἰς Ῥόδον, ἔνθα 13 χωρία κατεστράφησαν. Αἰσθητὸς εἰς Κων)πολιν. Δαρδανέλλια, Σμύρνην, Χίον, Σάμον, Κῶ, Ἀλεξανδρούπολιν κλπ. Κατὰ Raulin¹⁴⁸. Ἐπικεντρικὴ χώρα πιθανῶς ἐπὶ τῆς Ῥόδου ἢ περὶ αὐτήν.

1863. Ὀκτωβρίου 10. Κατὰ τὴν νύκτα.

«1863 τῆ 28 7)βρίου πρὸς τὴν νύκτα τῆς Κυριακῆς ἔγινε σεισμός,

¹⁴⁵) Schmidt I, σελ. 202. Καὶ «Αὐγή», ἀριθμ. 1032.

¹⁴⁶) Σελ. 430¹. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 110.

¹⁴⁷) Schmidt I, σελ. 203. Βλ. ὁμοίως Raulin, σελ. 430¹, Σταυράκη, σελ. 110 καὶ Barbiani, σελ. 100.

¹⁴⁸) Σελ. 430². Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 110, Νικολαΐδης, ἔ. ἄ. 321—323.

ἀλλ' ἀβλαβής». Νικολαΐδης, αὐτ. 321—3.

1865. Ἰουνίου 3. Κατὰ τὴν νύκτα.

«1865. Ἀπριλίου 20 πρὸς τὴν 21...ἔκαμε καὶ μικρὸν σεισμόν. Εἰς τὰς 23 καὶ μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας, ἡμέρα Σάββατον, ἔγινε καὶ πάλιν σεισμός, ἀλλ' ἀβλαβής». Αὐτόθι.

1865. Ἰουνίου 5.

Σεισμός ἐν Κρήτη. Αὐτόθι.

1865. Ἰουνίου 13.

Σεισμός ἐν Κρήτη. Αὐτόθι.

1866. Ἰουνίου 3. Ὥρα 06.55.

Σεισμός ἐν Θήρα καὶ Κρήτη κατὰ Schmidt (1, σ. 226, 3, σ. 9).

Νικολαΐδης, αὐτόθι.

1866. Αὐγούστου 19. Ὥρα 12.00.

Σεισμός κατακόρυφος (βράστης) λίαν αἰσθητὸς εἰς Ἐμπρόσνερον κατὰ Schmidt (1, σ. 227, 3, σ. 9)¹⁴⁹.

1867. Φεβρουαρίου 24. Ὥρα 02.30.

Ἀσθενὴς σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Schmidt (1, σ. 234, 3, σ. 10).

1867. Σεπτεμβρίου 19 καὶ 20.

Δονήσεις ἐν Κρήτη καὶ Ἑλλάδι. Schmidt (1, σ. 103—8).

1869. Μαρτίου 28.

Σεισμός εἰς Χανιά (αὐτ. σ. 270).

1870. Ἀπριλίου 14. Ὥρα 01.00.

«1870, τὴν πρώτην Ἀπριλίου πρὸς τὴν δευτέραν, 1 μ. μεσονύκτιον ἔγινεν σεισμός διαρκῆς, πλὴν ἀβλαβής». Νικολαΐδης, αὐτ. 326.

1870. Ἰουνίου 24. Ὥρα 06.00.

Σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Schmidt (1, σελ. 110, 275), Νικολ. αὐτ. (διαρκείας 50 δευτερολέπτων).

1870. Αὐγούστου 6. Ὥρα 04.00.

Σφοδρὸς σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Schmidt (1, σελ. 279).

1870. Νοεμβρίου 14. Ὥρα 10.00.

Ἰσχυρὸς σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Αὐτόθι, 286.

1870. Νοεμβρίου 20. Ὥρα 05.00.

Ἀσθενὴς σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Αὐτόθι, 287.

1870. Νοεμβρίου 29. Ὥρα 03.45.

Δύο ἀσθενεῖς σεισμικαὶ δονήσεις εἰς Ἡράκλειον. Αὐτόθι,

1871. Ἰανουαρίου 8.

Σεισμός ἐν Κρήτη. Sieberg, σ. 209.

1871. Ἰουλίου 17. Ὥρα 04.00.

¹⁴⁹) Καὶ Ἐφ. «Ἐθνοφύλαξ» 8-8-1866.

«1871 Ἰουλίου 4, Κυριακὴ πρὸς ξημέρωμα Δευτέρας. Ἐφάνη ἐν μετέωρον ἄξιον λόγου καὶ τὴν ἐπιούσαν Δευτέραν περὶ τὰς 10 τῆς ἡμέρας ἔγινε σεισμός διαρκῆς, ἀλλ' ἀβλαβής». Νικολαΐδης, αὐτ. 326.

1874. Δεκεμβρίου 9. Ὥρα 22.00.

«1874, Νοεμβρίου 27, εἰς τὰς 4 ὥρας παρὰ τέταρτον, νύκτα πρὸς τὴν 28, ἔγινε διαρκῆς σεισμός, ἀλλ' ἀβλαβής». Αὐτόθι.

1876. Ἀπριλίου 18. Ὥρα 20.30.

Ἀσθενὴς σεισμός εἰς Χανιά. Schmidt (1, 343)¹⁵⁰.

1876. Ἀπριλίου 25. Ὥρα 17.10.

Σεισμός εἰς Χανιά. Αὐτόθι¹⁵¹.

1876. Μαΐου 7.

Ἰσχυρὸς σεισμός ἐν Κρήτῃ. Αὐτόθι¹⁵².

1876. Μαΐου 23.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (209).

1877. Μαΐου 14.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

1879. Αὐγούστου 9. Ὥρα 01.50 (28 Ἰουλίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Ἡ ἐφημερὶς τῶν Χανίων «Κρήτη»¹⁵³ γράφει περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς: «Περὶ τὸν ὄρθρον τοῦ παρελθόντος Σαββάτου πρὸς Κυριακὴν (ὥρ. 7.50 τοιροκιστὶ) οἱ κάτοικοι τῶν Χανίων ἠσθάνθησαν ἰσχυρὰν δόνησιν τῆς γῆς διαρκέσασαν ἐπὶ 5 περίπου δευτερόλεπτα καὶ διευθυνομένην ἐκ Δ. πρὸς Α. Πλὴν τῆς σφοδρᾶς ταύτης δονήσεως ἐγένοντο καὶ δύο ἕτεραι ἐλαφρότεραι καὶ ὀλιγώτερον διαρκεῖς, ἡ μὲν 5 λεπτὰ πρότερον, ἡ δὲ μίαν περίπου ὥραν μετ' αὐτήν. Ὁ σεισμός ἐγένετο ἐπαισθητὸς καὶ ἐν Ἡρακλείῳ καὶ Ρεθύμνῃ, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότητος. Εὐτυχῶς οὐδὲν συνέβη ἀπενικτέον». Πιθανὴ ἔντασις 6.

1880. . . .

«1880, τῇ [...] ἔγινε σεισμός σπουδαῖος, ἀλλ' ἀβλαβής». Νικολαΐδης αὐτ. σ. 333.

1881. Ἰανουαρίου 23.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg (σ. 209).

1881. Ἀπριλίου 17.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

1881. Αὐγούστου 22.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

¹⁵⁰) Καὶ Νεολ. Ἀθην. ἀριθμ. 243.

¹⁵¹) Καὶ Νεολ. Ἀθην. ἀριθμ. 243.

¹⁵²) Καὶ Νεολ. Κ. ἀριθμ. 2164.

¹⁵³) Φύλλον 542)2-8-1879. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 110, Sieberg, σελ. 209, Νικολαΐδης, ἑ. ἄ. σελ. 330,

1881. Δεκεμβρίου 28. Ὥρα 06.00.

«1881, 16 Δεκεμβρίου ἡμέρα Τετάρτη. Εἰς τὰς 12 ὥρα Τουρκιστὶ ἔγινε ἐπαισθητὸς σεισμὸς ἀβλαβῆς καθ' ὅλην τὴν νῆσον ἐν καιρῷ τρικυμίας, βροχῶν καὶ χιόνος εἰς τὰ ὄρη». Νικολαΐδης, αὐτ. 334.

1882. Νοεμβρίου 7.

Σεισμὸς εἰς Χανιά κατὰ Sieberg (σ. 209).

1884. Νοεμβρίου 5. Ὥρα 03.00.

«1884, Ὀκτωβρίου 24, Τετάρτη πρὸς τὴν Πέμπτην, ἐνάτην τῆς νυκτὸς ἔγινε σεισμὸς διαρκῆς, ἀλλ' ἀβλαβῆς». Νικολαΐδης, αὐτ. 338.

1886. Αὐγούστου 27. Ὥρα 23.00 (15 Αὐγ. κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὴν ἔφημ. τοῦ Ἡρακλείου «Ν. Ἑβδομάδα»¹⁵⁴ :

«Τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς πρὸς τὸ Σάββατον περὶ τὴν 5ην ὥραν τουρκιστὶ, ἠσθάνθημεν ἑλαφρὸν μὲν, ἀλλ' ἐκτάκτως διαρκῆ σεισμόν. Καθ' ἃς ἔχομεν πληροφορίας ὁ σεισμὸς οὗτος ὑπῆρξεν ἐπαισθητὸς εἰς ἅπαντα σχεδὸν τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τῆς Μεσογείου, ἐπήνεγκε δὲ σημαντικὰς καταστροφὰς εἰς Πελοπόννησον καὶ ἰδίως εἰς τὰς πόλεις Πύργου καὶ Φιλιατρῶν, ἐν αἷς κατὰ ἑκατοντάδας ἀριθμοῦνται τὰ ἀνθρώπινα θύματα. Λέγεται, ὅτι κατ' ἀκολουθίαν τοῦ σεισμοῦ τούτου ἀπεκόπη ἐντελῶς καὶ τὸ μεταξὺ Κρήτης καὶ Ζακύνθου τηλεγραφικὸν καλώδιον, ὅπερ καὶ ἄλλοτε ἐκ παραπλησίας ἀφορμῆς σπουδαίαν εἶχεν ὑποστῆ βλάβην». Πιθανὴ ἔντασις 4.

1886. Σεπτεμβρίου 23. Ὥρα 01.00 (11 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὴν «Ν. Ἑβδομάδα»¹⁵⁵ :

«Τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Τετάρτης πρὸς τὴν Πέμπτην, περὶ τὴν 7 τουρκιστὶ ὥραν, ἠσθάνθημεν νέαν ἑλαφρὰν δόνησιν σεισμοῦ. Ἄς εὐχηθῶμεν ἵνα μὴ, ὡς πρὸ ἡμερῶν, ἀκούσωμεν ὅτι ἡ δόνησις αὕτη ἐπέφερον ἀλλαχοῦ νέας καταστροφάς».

1886. Κατ' Ὀκτώβριον.

«1886, κατὰ Ὀκτώβριον συνέβησαν καὶ ἄλλοι σεισμοὶ ἀλλ' ἀκίνδυνοι. Εἰς τὰ Χανιά ἔγιναν ἐπαισθητότεροι» Νικολαΐδης, αὐτ. σ. 339.

1886. Νοεμβρίου 22. Ὥρα 02.15.

«1886.....μέχρι τῆς δεκάτης ξημέρωμα τοῦ 9)βρίου, ὅπου κατὰ τὰς 8 1/4 τῆς νυκτὸς Κυριακῆς πρὸς τὴν Δευτέραν ἔγινεν ἐπαισθητὸς σεισμός, ἀλλ' ἀβλαβῆς.....». Νικολαΐδης, αὐτ. σ. 339.

1887. Ἀπριλίου 6. Ὥρα 00.00 (25 Μαρτίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὴν «Ν. Ἑβδομάδα»¹⁵⁶ :

¹⁵⁴) Φύλλον 86)2-8-1886. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 110, Νικολαΐδην ἔ. ἄ. σελ. 339.

¹⁵⁵) Φύλλον 89)14-9-1886. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 110.

¹⁵⁶) Φύλλον 117)29-3-1887. Βλ. ὁμοίως Σταυράκη, σελ. 110, Νικο-

«Οἱ σεισοὶ μᾶς ἤρα ἀπὸ πίσω κατὰ τὴν κοινὴν ἔκφρασιν. Ἐκτὸς τοῦ κατὰ τὴν παρελθούσαν ἐβδομάδα ἐπισυμβάντος¹⁵⁷, τὸ ἔδαφος ἡμῶν ἐκλονίσθη καὶ κατὰ τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Τρίτης πρὸς τὴν Τετάρτην, περὶ τὴν 6 νυκτερινὴν ὥραν (Τουρκιστί). Εὐτυχῶς οἱ κλονισμοὶ ἦσαν ἅπαντες ἐλαφροί, οὐδεμίαν δ' ἔσχον δυσάρεστον συνέπειαν». Πιθανὴ ἔντασις 4.

1887. Ἰουλίου 17. Ὥρα 08.00 (5 Ἰουλίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Ἡ «Ν. Ἐβδομάς»¹⁵⁸ γράφει :

«Ἰσχυρόταται δονήσεις σεισοῦ ἐπὶ 35 περίπου δευτερόλεπτα διαρκέσασαι παρὰ μικρὸν μετέβαλον τὴν πόλιν ἡμῶν εἰς σωρὸν ἐρειπίων τὴν πρωτὴν τῆς παρελθούσης Κυριακῆς περὶ τὴν 2αν ὥραν Τουρκιστί. Μία ἔτι δόνησις θὰ ἐπέφερε φορικώδη καταστροφὴν. Ὁ καταλαβὼν τοὺς κατοίκους φόβος καὶ τρόμος ἦτο ἀπερίγραπτος, ἰδίως ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ, ὅπου ἔνεκα τῶν ἐξετάσεων πολλοὶ ἦσαν συνηγμένοι. Πλεῖσται οἰκίαι διερράγησαν, εἰς Ὀθωμανὸς ἀπέθανεν ἐκ φόβου, ἐν δὲ τῷ λιμένι πολλοὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν ἵνα σωθῶσιν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐξ ὅλων τῶν σεισμῶν τῶν μετὰ τὸν καταστρεπτικὸν τοῦ 1856 συμβάντων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει, οὗτος ἦτο ὁ δυνατώτερος ἀπειλήσας ἐν ἀκαρεὶ νὰ θάψῃ ζῶντας πολλούς. Κατὰ τηλεγραφικὰς πληροφορίας ὁ σεισμὸς ἐπεξετάθη μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότητος, ἀλλ' ἄνευ ἀπενκτέων καθ' ἅπασαν τὴν Νῆσον Κρήτην καὶ εἰς τὰς πόλεις Ῥόδον, Σμύρνην, Χίον καὶ Ἀλεξάνδρειαν».

Ὁ Σταυράκης (σ. 110—111) συμπληρώνει, ὅτι καὶ εἰς Χανιά ἡ δόνησις ὑπῆρξε σφοδροτάτη. Πιθανὴ ἔντασις 8.

1887. Δεκεμβρίου 9. Ὥρα 11.00. (27 Ν)βρίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Ἡ αὐτὴ ἔφημερις γράφει : «Περὶ τὴν 5ην νυκτερινὴν ὥραν τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς πρὸς τὸ Σάββατον ἠσθάνθημεν ἐνταῦθα [ἐν Ἡρακλείῳ] ἐλαφρὰν δόνησιν σεισοῦ»¹⁵⁹. Πιθανὴ ἔντασις 4.

1888. Αὐγούστου 30 (18 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Αὐτόθι ἐπίσης : «Κατὰ τὰ ἐξημερώματα τῆς παρελθούσης Πέμπτης ἠσθάνθημεν (ἐν Ἡρακλείῳ) ἀσθενῆ δόνησιν σεισοῦ»¹⁶⁰. Πιθανὴ ἔντασις 4.

1894. Ἀπριλίου 20 (8 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὸν Κ. Μητσόπουλον¹⁶¹ αἱ δονήσεις τοῦ σεισοῦ τῆς

λατίνην, ἔ. ἀ. σελ. 340.

¹⁵⁷) Περὶ τοῦ σεισοῦ τούτου οὐδὲν εὔρομεν.

¹⁵⁸) Φύλλον 132)12-7-1887. Νικολαίδης, ἔ. ἀ. σελ. 320.

¹⁵⁹) «Ν. Ἐβδομάς», φύλλον 152)29-11-1887. Σταυράκης, σελ. 111.

¹⁶⁰) «Ν. Ἐβδομάς», φύλλον 190)21-8-1888. Σταυράκης σελ. 111.

¹⁶¹) Κ. Μητσόπουλου, Ὁ μέγας τῆς Λοκρίδος σεισμός.

Λοκρίδος ἐγένοντο αἰσθηταὶ καὶ ἐν Κρήτῃ.

1894. Ἀπριλίου 27 (15 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Κ. Μητσόπουλον, αὐτόθι.

1902. Ἰουλίου 29. Ὥρα 03.20 (Ἰουλίου 16 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Ἰσχυρὰ σεισμικὴ δόνησις, ἣτις ἐτάραξε τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως τῶν Χανίων. Ἐφημ. «Κῆρυξ» Χανίων, φ. 26, 19-7-1902. Πιθανὴ ἔντασις 6—7.

1902. Ἰουλίου 25—31 (12—18 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

«Τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἐν Κουρνᾷ Ἀποκορώνου ἐτέρα ἰσχυροτάτη σεισμικὴ δόνησις· τὸ ἔδαφος δὲ τόσον ἰσχυρῶς ἐσεισθη, ὥστε λίθοι ἀπεσπᾶσθησαν καὶ κατέπεσον εἰς τὴν ἐκεῖ λίμνην». Αὐτόθι. Πιθανὴ ἔντασις 8.

1906. Ἰουνίου 17.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg (σ. 209).

1908. Μαΐου 17. Ὥρα 14.00 (Μαΐου 4 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὸν «Κήρυκα» τῶν Χανίων (φυλ. 57, 4-5-1905):

«Ἰσχυρὰ σεισμικὴ δόνησις ἐπ' ἀρκετὸν παραταθεῖσα ἐγένετο αἰσθητὴ σήμερον. Εὐτυχῶς οὐδὲν ἀπευκτέον ἐγνώσθη».

Κατὰ Sieberg, αὐτόθι, αἰσθητὸς εἰς Χανιά καὶ Ἡράκλειον.

Πιθανὴ ἔντασις 5—6.

1909. Δεκεμβρίου 23.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

1910. Φεβρουαρίου 18.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg, αὐτόθι. Κατὰ Γεωργαλᾶν (σ. 158) ἰσχυρὸς εἰς ὅλην τὴν Νῆσον. Πολλὰ οἰκίαι διερράγησαν ἢ κατέπεσαν εἰς τινὰς πόλεις καὶ χωρία. Πιθανὴ ἔντασις 8—9.

1911. Ἀπριλίου 4.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι,

1912. Μαρτίου 8.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

1912. Δεκεμβρίου 9.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

Οἱ ἀκόλουθοι σεισμοὶ εἶναι εἰλημμένοι ἐκ τῶν καταλόγων τῶν δημοσιευθέντων εἰς τὰ «A n n a l e s» τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν¹⁶².

1913. Φεβρουαρίου 3. Ὥρα 18.25.

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (4, —, N).

1913. Μαρτίου 28. Ὥρα 01.28.

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (4, 3, NW). Προηγῆθησαν ὑπόγειοι βρόμοι.

1914. Ἀπριλίου 11. Ὥρα 09.55.

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (3, 3, E).

1914. Μαΐου 1. Ὥρα 09.25.

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, —) μεθ' ὑπογείων βρόμων.

1915. Ἰανουαρίου 7. Ὥρα 09.40.

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (4, 3, N).

Εἰς Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (3, —, —).

Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτη.

1915. Μαΐου 31. Ὥρα 21.40.

Εἰς Ἡράκλειον: κατακόρυφος (4, 7, S—SW).

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (3 ἕως 4, 10, —) μετὰ βρόμων.

Εἰς Ἱεράπετραν: ὀριζόντιος (4, —, E).

Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτη.

1915. Ἰουνίου 10. Ὥρα 01.59.

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (3, 4 ἕως 6, N). Τοπικὴ δόνησις μεθ' ὑπογείων βρόμων.

1915. Ἰουνίου 24. Ὥρα 05.20.

Εἰς Ἡράκλειον: σύνθετος (4, 3 ἕως 4, SE).

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (4, 6 ἕως 10, N) μετὰ βρόμων.

Εἰς Ἀνώγεια: ὀριζόντιος (3, 2, W) μετὰ βρόμων.

Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῆς Κρήτης.

1915. Ἰουνίου 24. Ὥρα 06.18.

Εἰς Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (4 ἕως 5, 4 ἕως 5, SE). Προηγῆθησαν βρόμοι.

Εἰς Μελιδόνι: (4, —, N).

Εἰς Ἀνώγεια: ὀριζόντιος (3, 2, W)

¹⁶²) Οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ δηλοῦν: ὁ μὲν πρῶτος τὴν ἔντασιν τοῦ σεισμοῦ κατὰ τὴν δεκάβαθμον κλίμακα τῶν Rossi-Forel, ὁ δὲ δεύτερος τὴν διάρκειαν αὐτοῦ εἰς δευτερόλεπτα. Διὰ τῶν κεφαλαίων λατινικῶν γραμμάτων δηλοῦται ἡ διεύθυνσις τῶν δονήσεων (N=Βορρᾶς, S=Νότος, E=Ἀνατολή, W=Δύσις). Ὁ χρόνος εἶναι ὁ μέσος τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης (Greenwich) ἀπὸ μεσονυκτίου. Ἀναφέρονται μόνον αἱ θέσεις εἰς ἃς ἐγένοντο παρατηρήσεις.

1915. Ἰουνίου 24. Ὥρα 06.34.
 Εἰς Μελιδόνι: — (4, —, —) μετὰ βρόμων.
1915. Ἰουλίου 28. Ὥρα 03.05.
 Εἰς Ἡράκλειον: — (3, 4 ἕως 5, —) μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
1915. Ἰουλίου 1. Ὥρα 16.20.
 Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, N). Τοπικὴ δόνησις μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
1915. Ἰουλίου 2. Ὥρα 12.10.
 Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (3 ἕως 4, 2, N). Τοπικὴ δόνησις μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
1915. Ὀκτωβρίου 25. Ὥρα 00.12.
 Εἰς Ἡράκλειον: ὀριζόντιος (4 ἕως 5, 7 ἕως 10, E).
 Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (4, 6 ἕως 10, N) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτῃ.
1915. Ὀκτωβρίου 25. Ὥρα 04.55.
 Εἰς Ἡράκλειον: — (3, 5, —).
1915. Δεκεμβρίου 30. Ὥρα 01.42.
 Εἰς Ἀργυρούπολιν: — (4, 12, SW).
 Εἰς Μελιδόνι: — (3, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτῃ.
1916. Ἰανουαρίου 31. Πρωΐα.
 Εἰς Ἀγ. Νικόλαον: — (2 ἕως 5, —, —) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Εἰς Ἱεράπετραν: — (2 ἕως 5, —, —) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Εἰς Σητεΐαν: — (αἰσθητός, —, W) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Κρήτῃ.
1916. Φεβρουαρίου 1. Πρωΐα.
 Εἰς Ἀγ. Νικόλαον: — (2 ἕως 5, —, —) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Εἰς Ἱεράπετραν: — (2 ἕως 5, —, —) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Εἰς Σητεΐαν: — (αἰσθητός, —, W) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
1916. Φεβρουαρίου 2—3. Νύξ.
 Εἰς Ἀγ. Νικόλαον: (2 ἕως 5, —, —). Δονήσεις πλείονες τῶν 20.
 Εἰς Ἱεράπετραν: — (2 ἕως 5, —, —). Δονήσεις πλείονες τῶν 20.
 Εἰς Σητεΐαν: — (2 ἕως 5, —, —). Δονήσεις πλείονες τῶν 20.
1916. Ἰουλίου 13. Ὥρα 23.55.
 Εἰς Ἡράκλειον: — (αἰσθητός, 2 ἕως 4, —)
1916. Ἰουλίου 27. Ὥρα 02.55.
 Εἰς Ἡράκλειον: σύνθετος (αἰσθητός, 7 ἕως 10, NW). Τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1916. Ἰουλίου 27. Ὥρα 03.07.
 Εἰς Σητεΐαν: — (αἰσθητός, —, W).

- Εἰς Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4, 4 ἕως 5, NW) μετὰ βρόμων.
 Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (4, 5, N) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν τῷ Κρητικῷ πελάγει.
 1016. Ἰουλίου 27. Ὥρα 04.34
 Εἰς Ἡράκλειον : — (2, —, —).
 Εἰς Μελιδόνι : — (3, 2 ἕως 3, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν τῷ Κρητικῷ πελάγει.
 1916. Ὀκτωβρίου 11. Ὥρα 03.05.
 Εἰς Χανιά : — (4, —, —) δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.
 Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (3, 5 ἕως 8, N) δύο διαδοχικαὶ δονήσεις
 Εἰς Ἡράκλειον : ὀριζόντιος (4, 2 ἕως 4, W) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτίως τῆς Κρήτης.
 1917. Ἰανουαρίου 12. Ὥρα 20.13.
 Εἰς Ἀργυρούπολιν : — (3, 3 ἕως 5, —) τοπικὴ δόνησις.
 1917. Ἰανουαρίου 17. Ὥρα 13.16.
 Εἰς Ἡράκλειον : κατακόρυφος (;) (3 ἕως 4, 4 ἕως 5, —) τοπικὴ
 δόνησις.
 1918. Ἰουλίου 16. Ὥρα 20.04.
 Εἰς Ἡράκλειον : — (4, 5, N. NW).
 Εἰς Χανιά : κυματοειδῆς (4, —, —).
 Εἰς Ἱεράπετραν ; κυματοειδῆς (4, 3, —).
 Εἰς Ρέθυμνον : — (4, 5, —) μετὰ βρόμων.
 Εἰς Σητεῖαν : κατακόρυφος (αἰσθητός, 4, N) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν τῷ Κρητικῷ πελάγει (39°,5 N. 25°,2 E).
 1918. Σεπτεμβρίου 23. Ὥρα 02.14.
 Εἰς Ἡράκλειον : — (4, 6, —).
 Εἰς Σητεῖαν : — (4, 1, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον μεταξὺ νοτίων Κυκλάδων καὶ Κρήτης.
 1918. Σεπτεμβρίου 30. Ὥρα 00.50.
 Χανιά : — (4, —, —) τοπικὴ δόνησις.
 1919. Ἰανουαρίου 27. Ὥρα 00.30.
 Χανιά : κυματοειδῆς (4, —, —).
 1919. Ἰουλίου 7. Ὥρα 01.00.
 Ἡράκλειον : — (3, —, —) τοπικὴ δόνησις.
 1919. Ἰουλίου 20. Ὥρα 00.04.
 Μελιδόνι : — (2, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτίως τῆς Κρήτης.
 1919. Ὀκτωβρίου 8. Ὥρα 23.30.
 Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (4, 4, NE) τοπικὴ δόνησις.
 1919. Ὀκτωβρίου 9. Ὥρα 00.00.

- Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (3, 2, —) τοπικὴ δόνησις,
1919. Ὀκτωβρίου 9. Ὥρα 06.00.
- Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (3, 2, —) τοπικὴ δόνησις.
1919. Ὀκτωβρίου 9. Ὥρα 21.38.
- Ἱεράπετρα : κατακόρυφος (6, 5, —).
- Ἡράκλειον : — (4, —, —).
- Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτῃ.
1919. Ὀκτωβρίου 25. Ὥρα 17.10.
- Ἡράκλειον : — (4, —, —).
1920. Ἰουνίου 16. Ὥρα 11.20.
- Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (3, 3, W) τοπικὴ δόνησις.
1920. Αὐγούστου 19. Ὥρα 18.00.
- Μελιδόνι : — κυματοειδῆς (3, 1, N) τοπικὴ δόνησις.
1920. Νοεμβρίου 15. Ὥρα 09.21.
- Ἡράκλειον : — (4, 8, NW).
- Μελιδόνι : — (4, 5, —).
- Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Σαντορίνης.
1920. Νοεμβρίου 15. Ὥρα 21.38.
- Ἡράκλειον : — (4, —, —).
- Χανιά : — (4, —, —).
- Μελιδόνι : — (αἰσθητός, —, —).
- Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης.
1921. Σεπτεμβρίου 23. Ὥρα 10.30.
- Σητεία : — (4, —, —) τοπικὴ δόνησις.
1921. Ὀκτωβρίου 14. Ὥρα 00,10.
- Ἱεράπετρα : — (4, 4, —) τοπικὴ δόνησις.
1921. Νοεμβρίου 13. Ὥρα 21.00.
- Ἱεράπετρα : — (3, 2, E) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 13. Ὥρα 23.36.
- Ἱεράπετρα : — (3, 3, E) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 13. Ὥρα 23.42.
- Ἱεράπετρα : — (3, 2, E) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 13. Ὥρα 23.58.
- Ἱεράπετρα : — (4, 2, E) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 14. Ὥρα 01.45.
- Ἱεράπετρα : — (3, 3, E) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 18. Ὥρα 15.34.
- Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 2, W) τοπικὴ δόνησις.
1922. Ἰανουαρίου 8. Ὥρα 11.00.
- Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (4, 2, W) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.

1922. Ἰανουαρίου 22. Ὥρα 01.50.
 Ρέθυμνον: ὀριζόντιος (4, 5, E).
 Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τοῦ Ῥεθύμνου.
1922. Φεβρουαρίου 4. Ὥρα 20.30.
 Ἁγ. Μύρων: ὀριζόντιος (3, 2, E) τοπικὴ δόνησις.
1922. Φεβρουαρίου 12. Ὥρα 15.50.
 Ἱεράπετρα: — (4, 2, W) τοπικὴ δόνησις. Προηγῆθησαν βρόμοι.
1922. Μαρτίου 8. Ὥρα 17.34.
 Ἀργυρούπολις: κυματοειδῆς (4, 5, W).
 Ῥέθυμνον: ὀριζόντιος (3, 27 E).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτίως τῆς Κρήτης.
1922. Μαρτίου 10. Ὥρα 15.50.
 Ἱεράπετρα: — (4, 2, W) προηγῆθησαν βρόμοι.
 Κάτω Χωριὸ Ἱεραπέτρας: ὀριζόντιος (3, 10, N) προηγῆθησαν βρόμοι.
1922. Μαρτίου 28. Ὥρα 00.55.
 Ῥέθυμνον: ὀριζόντιος (3, λίαν βραχύς, —) τοπικὴ δόνησις.
1922. Ἀπριλίου 20. Ὥρα 10.22.
 Σητεία: — (4, 3, NW).
 Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (4, 5, NW).
 Χαντράς Σητείας: κυματοειδῆς (4, 12, S).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Σαντορίνης.
1922. Μαΐου 3. Ὥρα 11.00.
 Τζερμιάδω: — (4, —, —) τοπικὴ δόνησις.
1922. Μαΐου 9. Ὥρα 19.19.
 Τζερμιάδω: κυματοειδῆς (6, 4, N).
 Ἁγ. Μύρων: κυματοειδῆς (4, 10, W).
 Κάτω Χωριὸ Ἱεραπέτρας: ὀριζόντιος (4, 20 N).
 Ἡράκλειον: — (2, 2, NW).
 Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τοῦ Τζερμιάδω.
1922. Αὐγούστου 3. Ὥρα 02.00.
 Ἱεράπετρα: κυματοειδῆς (3, 2, S) τοπικὴ δόνησις. Προηγῆθησαν βρόμοι.
1922. Αὐγούστου 6. Ὥρα 04.40.
 Χανιά: κατακόρυφος (ἰσχυρός, —, —).
 Ἀργυρούπολις: κυματοειδῆς (4, 25, E).
 Κίσσαμος: — (4, 4, E).
 Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῶν Χανίων.
1922. Αὐγούστου 11. Ὥρα 08.20.
 Μάλια: κυματοειδῆς (ἰσχυρός, 2, W) προηγῆθησαν βρόμοι.

- Ἱεράπετρα: κυματοειδῆς (4, 6, SE).
 Τὸ ἐπ' κέντρον μεταξὺ Κυκλάδων καὶ Κρήτης.
 1922. Αὐγούστου 13. Ὥρα 00.10.
- Ἡράκλειον: — (αἰσθητός, —, —).
 Μάλια: κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, W)
 Ἱεράπετρα: ὀριζόντιος (4, 10, SE).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Σαντορίνης.
 1922. Αὐγούστου 13. Ὥρα 12.47.
- Ἱεράπετρα: ὀριζόντιος (3, 3, SE).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Σαντορίνης.
 1923. Μαρτίου 10. Ὥρα 19.49.
- Ἱεράπετρα: — (4, μετρία, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτίως τῆς Κρήτης (25°,7 E. 34°,3 N).
 1923. Μαρτίου 11, ὥρα 02.30.
- Ἱεράπετρα: — (3, βραχύς, —) τοπικὴ δόνησις.
 1923. Μαρτίου 14, ὥρα 09.53).
- Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (4, —, N).
 Μάλια: ὀριζόντιος (4, —, W) μετὰ βρόμων.
 Ῥέθυμνον: — (4, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης.
 1923. Ἀπριλίου 24, ὥρα 13.19.
- Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (4, —, E).
 Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης.
 1923. Ἰουλίου 4, ὥρα 00.42.
- Ἀργυρούπολις: κυματοειδῆς (4, μακρά, S) τοπικὴ δόνησις.
 1923. Ἰουλίου 4, ὥρα 12.46.
- Χανιά: — (ἰσχυρός;, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης.
 1923. Ἰουλίου 4, ὥρα 21.50.
- Χανιά: — (ἰσχυρός; βραχεῖα, —) τοπικὴ δόνησις.
 1923. Ἰουλίου 25, ὥρα 18.00.
- Ἱεράπετρα: — (4, λίαν βραχεῖα, —) τοπικὴ δόνησις.
 1923. Αὐγούστου 1, ὥρα 08.17.
- Ἀνώγεια: κατακόρυφος (4 ἕως 5, —, —).
 Ἀργυρούπολις: κυματοειδῆς (4, —, W).
 Ἱεράπετρα: — (4, 10, W).
 Χανιά: — (μετρία, 3, —).
 Ἡράκλειον: — (3 ἕως 4, —, —).
 Μάλια: — (4, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης (25°,9 E. 35°,75 N).

1923. Νοεμβρίου 2, ὥρα 16.00.
Μάλια : ὄριζόντιος (3, —, W) τοπικὴ δόνησις.
1923. Δεκεμβρίου 18, ὥρα 22.00.
Ἱεράπετρα : ὄριζόντιος (3, 2, E) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1924. Μαΐου 25, ὥρα 02.00.
Ἱεράπετρα : ὄριζόντιος (4, 4, E) τοπικὴ δόνησις. Προηγῆθησαν βρόμοι.
1924. Ἰουνίου 14, ὥρα 19.20.
Ἱεράπετρα : — (3, 4, S). Προηγῆθησαν βρόμοι.
1925. Φεβρουαρίου 11, ὥρα 05.13.
Χανιά : — (3, —, —) τοπικὴ δόνησις.
1925. Φεβρουαρίου 15, ὥρα 11.20.
Σητεία : κυματοειδῆς (—, —, E) τοπικὴ δόνησις.
1925. Ἰουλίου 6, ὥρα 12.15.
Χανιά : — (3, μακρά, —).
Ἐπίκεντρον εἰς κεντρ. Πελοπόννησον (22°, 1 E. 37°, 8 N).
1925. Ἰουλίου 9, ὥρα 13.35.
Ρέθυμνον : — (5, 2 ἕως 3, —) τοπικὴ δόνησις.
1926. Μαρτίου 18, ὥρα 14.07.
Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, N)
Ἐπίκεντρον νοτιοδυτικῶς Μ. Ἀσίας (36°, 6 N. 29°, 5 E).
1926. Ἀπριλίου 1, ὥρα 18.10.
Ἱεράπετρα : — (3, 3, —) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1926. Ἀπριλίου 27, ὥρα 00.04.
Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (αἰσθητός, —, W) τοπικὴ δόνησις (;)
Σητεία : κυματοειδῆς (αἰσθητός, —, W) δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.
1926. Ἰουνίου 26, ὥρα 19.47.
Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (9, 120 ἕως 180, W).
Χανιά : κυματοειδῆς (8, 180, E).
Ρέθυμνον : (8, 60, N) μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
Μάλια : κυματοειδῆς (8, 5; N). Προηγῆθησαν καὶ ἠκολούθησαν βρόμοι.
- Ἀργυρούπολις : ὄριζόντιος (7 ἕως 8, 90 ἕως 120, W. NW). Προηγῆθησαν βρόμοι.
- Σελλιὰ Ρεθύμνου : ὄριζόντιος (7, 60 ἕως 90, —) μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
- Σητεία : κυματοειδῆς (7 ἕως 8, 120, —). Προηγῆθησαν καὶ ἠκολούθησαν βρόμοι.
- Ἀνώγεια : — (8, 60, —).
Ἄγ. Δέκα : ὄριζόντιος (7, 120, W). Προηγῆθησαν ἰσχυρότατοι

βρόμοι.

Ἁγ. Νικόλαος : — (8, 40, —).

Ζάκρος : — (7 ἕως 8, 240, —).

Τυμπάκι : κυματοειδῆς (ἀρκ. ἰσχυρός, 120, —).

Σφακιά : — (ἀρκ. ἰσχυρός, —, —).

Βραχάσι ¹⁶³ : ὀριζόντιος (7 ἕως 8, 70, SE. NW) μετὰ βρόμων.

Τὸ ἐπίκεντρον μετὰ Κρήτης καὶ Κυκλάδων (35°,8 N. 25°,5 E).

Τὴν ἐπιστημονικὴν περιγραφὴν τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου σεισμοῦ ἔδωκεν ὁ καθηγητὴς Ν. Α. Κρητικός ¹⁶⁴. Βλ. καὶ Evans, P. of M. II, 315—318.

1926. Ἰουνίου 27, ὥρα 02.14.

Ἡράκλειον : — (ἀσθενής, —, —).

1926. Ἰουλίου 5, ὥρα 09.22.

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, 10, NW).

Ῥέθυμνον : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, N).

Ἀργυρούπολις : — (3, 2 ἕως 3, E).

Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 2 ἕως 3, NE).

Τὸ ἐπίκεντρον μετὰ Κρήτης καὶ Κυκλάδων (35°,8 N—25°,5 E).

1926. Αὐγούστου 30, ὥρα 11.38.

Ἀργυρούπολις : — (πολὺ αἰσθητός, 40 ἕως 45, —).

Χανιά : κυματοειδῆς (μετρία 90, —).

Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (4, 15, W).

Ῥέθυμνον : — (4, 10, NE) ἠκολούθησαν ἀσθενεῖς βρόμοι.

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, 2, NW).

Σητεία : — (3, —, —).

Σελλιὰ Ῥεθύμνου : ὀριζόντιος (3, 5 ἕως 10, —).

Τὸ ἐπίκεντρον δυτικῶς τῆς Λακωνίας (36°,9 N.—23°,25 E).

1926. Σεπτεμβρίου 22, ὥρα 22.00.

Σητεία : — (ἰσχυρός, —, —) τοπικὴ δόνησις

1926. Νοεμβρίου 25, ὥρα 17.30.

Ἱεράπετρα : — (4, 3, —) τοπικὴ δόνησις. Προηγῆθησαν βρόμοι.

1927. Φεβρουαρίου 14, ὥρα 04.51.

Χανιά : — (μετρία, 5, —).

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς 36°,2 N—23°,4 E

1927. Φεβρουαρίου 17, ὥρα 05.30.

¹⁶³) Κατὰ τὰς παρατηρήσεις μου, μαθητοῦ τότε τοῦ Γυμνασίου Νεαπόλεως. Βλ. Ἐλ. Πλατάκη, Οἱ σεισμοὶ (ἔφημ. «Ἀνατολή» Ἁγ. Νικολ. Κρήτης, 5—24 Φεβρ. 1939). Παρατηρήθη τότε χαρακτηριστικὴ θόλωσις τοῦ ὕδατος τῆς παρὰ τὸν πλάτανον πηγῆς τοῦ χωρίου.

¹⁶⁴) Ann. Obs. Ath. t. X, 1928, pp. XXXIX—XXXXVI.

- Σητεία : κυματοειδής (ἔλαφρά, —, —) τοπικὴ δόνησις.
1927. Μαρτίου 24, ὥρα 14.48.
- Σητεία : κυματοειδής (ἰσχυρός, —, —).
Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 4, N).
Τὸ ἐπίκεντρον νοτιανατολικῶς τῆς Κρήτης.
1927. Μαρτίου 24, ὥρα 23.46.
- Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 5, —).
Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Κρήτης.
1927. Μαΐου 26, ὥρα 16.00.
- Σητεία : κυματοειδής (ἀσθενής, 2, W) τοπικὴ δόνησις.
1927. Ἰουλίου 1, ὥρα 08.20.
- Χανιά : — (4, 30, —).
Σητεία : — (πολὺ ἀσθενής, —, —).
Ἀνώγεια : κυματοειδής (4, 4, W).
Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 3, W).
Ρέθυμνον : κυματοειδής (7, 10, NW).
Ἡράκλειον : κυματοειδής (7, 10 ἕως 12, N) πτώσις κονιαμάτων.
- Ἀργυρούπολις : ὀριζόντιος (4, πολὺ μακρά, W).
Σελλιὰ Ρεθύμνου : ὀριζόντιος (3, 1 ἕως 2, NW).
Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸν Λακωνικὸν κόλπον.
1927. Ἰουλίου 1. Μετὰ μεσημβρίαν.
- Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (2, —, —) δύο τοπικαὶ δονήσεις.
1927. Ἰουλίου 2, ὥρα 01.45.
- Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (4, 4, —) τοπικὴ δόνησις.
1927. Αὐγούστου 21, ὥρα 00.04.
- Σητεία : — (ἰσχυρός :, —, —).
Τὸ ἐπίκεντρον βορειοανατολικῶς τῆς Κρήτης.
1927. Σεπτεμβρίου 12, ὥρα 19.32.
- Σητεία : — (ἰσχυρός :, —, N) δύο συνεχεῖς δονήσεις.
Τὸ ἐπίκεντρον πιθανῶς νοτιοανατολικῶς τῆς Κρήτης.
1928. Ἰανουαρίου 23, ὥρα 01.30.
- Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 6, W) τοπικὴ δόνησις.
1928. Ἰανουαρίου 23, ὥρα 02.30.
- Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 2 ἕως 3, W) τοπικὴ δόνησις.
1928. Ἰανουαρίου 23, ὥρα 03.40.
- Ἡράκλειον : κυματοειδής (4, 2 ἕως 3, N).
Σητεία : — (3, —, —).
Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος.
1928. Μαρτίου 1, ὥρα 07.20.

- Σητεία : κυματοειδῆς (ἰσχυρός ;, —, N) τοπικὴ δόνησις.
 1928. Μαρτίου 22.
 Κατὰ Sieberg (σ. 210) ἀσθενῆς σεισμὸς εἰς Χανιά. Δὲν ἀναφέ-
 ρεται εἰς τὰ Annales.
 1928. Μαρτίου 24.
 Κατὰ Sieberg, αὐτόθι, ἀσθενῆς σεισμὸς εἰς Χανιά. Δὲν ἀναφέ-
 ρεται εἰς τὰ Annales.
 1928. Ἀπριλίου 22, ὥρα 20.14.
 Χανιά : — (ἀσθενῆς, —, —).
 Ἡράκλειον : — (ἀσθενῆς, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον ὀλίγον νοτίως τῆς πόλεως τῆς Κορίνθου
 1928. Μαΐου 3, ὥρα 15.47
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, 1, W), τοπικὴ δόνησις.
 1928. Αὐγούστου 15, ὥρα 12.10.
 Σητεία : — (αἰσθητός, —, N).
 Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῆς βορειοανατολικῆς ἄκρας τῆς Κρήτης.
 1928. Αὐγούστου 27, ὥρα 03.00.
 Ἱεράπετρα : — (5, 6, W), τοπικὴ δόνησις.
 1928. Δεκεμβρίου 10, ὥρα 07.10.
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4, 7 ἕως 8, N) προηγῆθη ἰσχυρὸς θόρυβος.
 Ῥέθυμνον : κυματοειδῆς (4, 6, N).
 Χανιά : κυματοειδῆς (3, 3 ἕως 4, N).
 Κατὰ Sieberg, αὐτόθι, ἀσθενεῖς δονήσεις καὶ εἰς Ἁγ. Βαρθά-
 ραν, Ἁγ. Μύρωνα καὶ Σητείαν.
 Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος.
 1929. Ἰανουαρίου 6, ὥρα 01.09.
 Χανιά : κυματοειδῆς (4, 4 ἕως 5, NE).
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, 2, ἕως 3, —) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος βορειοανατολικῶς τῶν
 Χανίων.
 Βλ. καὶ Sieberg, αὐτόθι.
 1929. Ἰανουαρίου 23, ὥρα 11.15.
 Χανιά : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, NE).
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, —, NW).
 Σελλιά Ῥεθύμνου : — (4, 2 ἕως 5, N).
 Ἀργυρούπολις : ὀριζόντιος (4, —, —) μετὰ 25 λ. ἑτέρα ἀσθενῆς
 δόνησις μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
 Ῥέθυμνον : κυματοειδῆς (6, 5, NE).
 Τὸ ἐπίκεντρον εἰς Κρήτην (πλησίον τῆς Ρεθύμνης).
 1929. Μαρτίου 6, —.

Κατὰ Sieberg αὐτόθι, σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ Annales.

1929. Μαρτίου 27, ὥρα 07.42.

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, N).

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (βορείως τοῦ Ἡρακλείου).

1929. Ἀπριλίου 13, ὥρα 13.00.^μ

Σητεία : — (ἰσχυρός, —, —) τοπικὴ δόνησις.

1929. Ἀπριλίου 17, ὥρα 11.49.

Χανιά : κυματοειδῆς (4, 4 ἕως 6, N).

Ἀνώγεια : — (4, 2, —).

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (6, 3, NW).

Ῥέθυμνον : κυματοειδῆς (6, 10, N).

Ἀργυρούπολις : κυματοειδῆς (4, 10, E).

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (βορείως τοῦ Ἡρακλείου).

1929. Μαΐου 1, ὥρα 02.56.

Χανιά : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, NE).

Ῥέθυμνον : κατακόρυφος (4, 5 ἕως 6, —).

Ἀργυρούπολις : κυματοειδῆς (αἰσθητός, 10, E).

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (βορειοδυτικῶς τοῦ Ἡρακλείου).

1929. Αὐγούστου 19, ὥρα 23.55.

Σητεία : — (ἰσχυρός, —, —).

Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῆς βορειοανατολικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου.

1929. Νοεμβρίου 11, ὥρα 07.37.

Ἡράκλειον : — (3, 1, —).

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (βορείως τοῦ Ἡρακλείου).

1930. Φεβρουαρίου 14, ὥρα 18.39.

Ἀργυρούπολις : κυματοειδῆς (6, 20, W) μετὰ βρόμων.

Ἀνώγεια : κατακόρυφος (7, 2, —) δύο συνεχεῖς δονήσεις, Προηγῆθη θόρυβος.

Σητεία : — (5, —, —)· δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (8, 60, NW)· βρόμοι 2—3 λεπτὰ μετὰ τὸν σεισμόν. Ῥωγαὶ καὶ κατάρρευσις οἰκιῶν τινῶν.

Μάλια : σύνθετος (μετρία, 2, E)· δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.

Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (4, 8 ἕως 10, E).

Ῥέθυμνον : σύνθετος (8, 10, N) μετὰ βρόμων. Ρήγματα πλάγια ἐπὶ τῶν δυτικῶν τοίχων.

Σελλιὰ Ῥεθύμνου : — (6, 10 ἕως 15, E)· δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.

Χανιά : σύνθετος (6 ἕως 7, 20, E) μετὰ βρόμων. Δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.

Κατὰ Sieberg, σ. 210, αἰσθητὸς καὶ εἰς Ἀϊτάνια, Βάθειαν, Ἐπισκοπὴν, Γοῦβες καὶ Τύλισον.

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (36°,2 N.—24°,7 E).

1930. Φεβρουαρίου 15, ὥρα 14,09.

Ῥέθυμνον : — (αἰσθητός, —, —).

Χανιά : κατακόρυφος (3, 3 ἕως 4, —).

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, 1, NW).

Τὸ ἐπίκεντρον τὸ αὐτὸ μὲ τὸ τοῦ προηγουμένου σειμοῦ.

1930. Μαρτίου 6, ὥρα 08.23.

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, —, NW).

Μάλια : κυματοειδῆς (4, 2, E).

Ῥέθυμνον : — (ἀσθενής, —, —).

Σητεία : κυματοειδῆς (πολὺ ἰσχυρός, —, —)· ῥωγμαὶ ἐπὶ τινῶν οἰκιῶν.

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (37°,5 N. 26°,0 E).

1930. Μαρτίου 6, ὥρα 09.20.

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (7, 30, NW)· μικραὶ ῥωγμαὶ καὶ πτώσεις ἀμμοκονιαμάτων.

Ῥέθυμνον : σύνθετος (7 ἕως 8, 5 ἕως 10, N). Προηγῆθησαν ἀσθενεῖς βρόμοι. Ῥωγμαὶ εἰς τινὰς οἰκίας.

Χανιά : κυματοειδῆς (3, 3 ἕως 4, NW).

Ἀνώγεια : κυματοειδῆς (4, 1/2, —).

Μάλια : κυματοειδῆς (μετρία, 3 ἕως 4, E). Προηγῆθησαν ἀσθενεῖς βρόμοι. Ῥωγμαὶ εἰς τινὰς οἰκίας.

Ἀργυρούπολις : κυματοειδῆς (4, 4 ἕως 5, E).

Σελλιὰ Ῥεθύμνου : — (4, 2 ἕως 5, —).

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (35°,5 N.—25°,2 E).

1930. Μαρτίου 11, ὥρα 02.00.

Σητεία : κυματοειδῆς (ἰσχυρός, —, —)· τοπικὴ δόνησις.

1930. Μαΐου 5, ὥρα 22.44.

Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (3, —, W). Προηγῆθησαν βρόμοι. Ἐπηκολούθησαν ἕτεροι δύο δονήσεις μετὰ τρεῖς ὥρας.

Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῆς Ἱεραπέτρας.

1930. Μαΐου 16. —

Κάντανος : κατακόρυφος (ἰσχυρός, βραχεῖα, —). Προηγῆθησαν βρόμοι. Μικραὶ ῥωγμαὶ ἐπὶ τινῶν οἰκιῶν. Δύο μικραὶ καθιζήσεις ΝΑ τοῦ χωρίου εἰς ἀπόστασιν 1,5 χλμ. Ἐπηκολούθησαν δονήσεις ἐπὶ τινὰς ἡμέρας. Τοπικὴ δόνησις.

1930. Ἰουνίου 21, ἑσπέρα.

Κάντανος : εἴκοσιν ἰσχυραὶ δονήσεις.

1930. Ἰουνίου 22. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.
Κάντανος: εἴκοσιν ἰσχυραὶ δονήσεις.
1930. Ἰουνίου 23. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.
Κάντανος: πέντε ἀσθενεῖς δονήσεις καὶ πολλαὶ ἄλλαι μετρίας ἐν-
τάσεως.
1930. Ἰουνίου 24. Πρωΐα.
Κάντανος: ἀσθενεῖς τινες δονήσεις.
1930. Ἰουνίου 25. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.
Κάντανος: μία λίαν ἰσχυρὰ δόνησις, τέσσαρες ἑλαφραὶ καὶ ἕτεραι
ἀσθενεῖς.
1930. Ἰουνίου 26. —
Κάντανος ¹⁶⁵: τέσσαρες ἀσθενεῖς δονήσεις.
1930. Αὐγούστου 16, ὥρα 01.00.
Ἱεράπετρα: κυματοειδῆς (ἰσχυρός ;, 2, —) τοπικὴ δόνησις.
1930. Σεπτεμβρίου 21, ὥρα 02.02.
Σητεία: κυματοειδῆς (4, 3, —).
Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος, πρὸς ΝΑ τῆς Νήσου.
1930. Σεπτεμβρίου 28, ὥρα 04.40.
Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (4, —, —).
Ἀργυρούπολις: κυματοειδῆς (3, 1 ἕως 2, E).
Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τοῦ Ἡρακλείου.
1930. Ὀκτωβρίου 20, ὥρα 00.45.
Σελλιὰ Ρεθύμνου: — (3, —, —) τοπικὴ δόνησις.
1930. Νοεμβρίου 7, ὥρα 00.58.
Χανιά: — (3, —, —).
Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῆς βορειοδυτικῆς ἀκτῆς τῆς Κρήτης.

¹⁶⁵) Ἐπασαὶ αἱ ἀνωτέρω σεισμικαὶ δονήσεις ἐν Καντάνῳ συνωδεύθησαν ὑπὸ ὑπογείων βρόμων. Οἰκίαι τινὲς κατέρρευσαν καὶ ἄλλαι ἐρράγησαν. Καθί-
ζησις ἀκτίνος 60 μέτρων καὶ βάθους 1—3 μέτρων πρὸς ΒΔ τοῦ λεκανοπε-
δίου τῆς Καντάνου καὶ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εἰς ἣν καὶ αἱ τοῦ σειμοῦ τῆς
16-5-1930. Σεισμικὰ τοπικὰ φαινόμενα πολὺ μικροῦ βάθους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*

Α'. ΠΗΓΑΙ

1. Ἀρχαιοφυλακεῖον Ζακύνθου. Κυρίως: *Diversorum Regimento G. Bembo. — Carte Sanità. — Carte Diverse 1600-1700 non registrate nei libri. — Filza avvisi.*
2. Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν, *Annales de l'Observatoire National d'Athènes.* (t. VII, 1916, p.p. 338-360. VIII, 1926, p.p. 503-644. IX, 1926, p.p. 507-610. X, 1928, p.p. 413-539. XII, 1932, p.p. 62-138).
3. Galt, John, *Letters from the Levant, 1813.* (31η ἐπιστολὴ τῆς 10 Ἀπριλίου 1810).
4. Gerland, E., *Das Archiv der Herzogs von Kandia.* Strassburg 1899. Σελ. 48.
5. Gerola, Giuseppe, *Monumenti Veneti nell'Isola di Creta.* Venezia 1906 (τόμ. Α', σελ. 244 καὶ 308).
6. Ἐφημερὶς «*Ἀὐγὴ*» Ἀθηνῶν. Ἀριθμ. 1032.
7. » «*Ἐβδομάς*», τ. 5, 1888, ἀριθμ. 20.
8. » «*Νέα Ἐβδομάς*» Ἡρακλείου Κρ. Φύλλα 86, 89 τοῦ 1886, 117, 132, 152 τοῦ 1887 καὶ 190 τοῦ 1888.
9. » «*Ἐθνοφύλαξ*» Ἀθηνῶν, ἀριθμ. 1061/8-8-1866.
10. » «*Κήρυξ*» Χανίων. Φύλλα 26/19-7-1902 καὶ 57/4-5-1908.
11. » «*Κρήτη*» Χανίων. Ἀριθμ. 542 τοῦ 1879.
12. » «*The Times*» Λονδίνου. Φύλλον τῆς 20-9-1926 (περιγραφή τοῦ σεισοῦ τῆς 20-6-1926 ὑπὸ Sir Arthur Evans).
13. Evans, Sir Arthur, *The Palace of Minos at Cnossos.* London 1921-1935, vol. II σποραδικῶς, ἀλλὰ κυρίως εἰς σελ. 320. Βλ. ἔφημερὶς «*The Times*».
14. Ζώσιμος, *Ἱστορία νέα.* Ἐκδοσις Bonnae 1837. Βιβλ. IV, κεφ. XVIII, ἐδάφ. 2-3.
15. Θεοφάνης, *Χρονογραφία.* Ἐκδοσις Bonnae 1839, I, σελ. 87, 10. A.M. 6288, 10, σελ. 728, 11.
16. Jodocus a Meggen, *Peregrinatio hierosolymitana.* Dillingae 1850. Σελ. 543.
17. Κεδρηνὸς Γεώργιος, *Σύνοψις Ἱστοριῶν.* Ἐκδοσις Bonnae 1838—1839. (314 C. D.).

*) Ἡ κατάταξις ἐγένετο μὲ βάσιν τὸ ἐλληνικὸν ἀλφάβητον.

18. Κοζύρη Κωνσταντίνου, ἔκδ. Μενελ. Παρλαμᾶ. Τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Κωνσταντίνου Κοζύρη ἀπὸ τὴν Κριτσᾶ, «Κρητικά Χρονικά», Α', Ἡράκλειον 1947, σελ. 198, 351—352, 589.
19. Cornelius Flaminius, Creta Sacra, Venetiis 1755, II, σελ. 307, 408 κ. ἑ., 420—421.
20. Coronelli, Isolario, Descrizione geograficoistorica, sacro-profana, antico-moderna di tutti l'isole. Venezia 1696.
21. Λάμπρος Σπυρ., Κατάλογος τῶν κωδίκων τοῦ Ἁγ. Νικολάου. Κῶδιξ 5. φ. 2α, «Ἐπετηρὶς Παρνασσοῦ», Γ', 1899 σελ. 99, 100.
22. » Ἐνθυμήσεων, ἤτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ πρώτη, «Ν. Ἑλληνομνήμων», 7, 1910, σελ. 113-313.
23. » Ποιημάτιον περὶ τοῦ ἐν ἔτει 1508 σεισμοῦ τῆς Κρήτης, «Ν. Ἑλληνομνήμων» 11, 1914, σελ. 441-448.
24. » Βραχέα Χρονικά, Μνημεῖα τῆς Ἑλλ. Ἱστορίας τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, Α', τεύχη I καὶ II. Ἐν Ἀθήναις 1932—33. I, σελ. 12, 68, 94. II. σελ. 58—59, 71.
25. Μαλάλας Ἰωάννης, Χρονογραφία. Ἐκδοσις Bonnae 1831. LX, 322. LXIV, 61.
26. Meursius J., Creta, Cyprus, Rhodus. Amstelodami 1675 I, σελ. 61, 62.
27. Μπουνιαλῆς Μαρίνος Τζάνες, Διήγησις διὰ στίχων τοῦ δεινοῦ πολέμου τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτης γενομένου. Ἐνετίησιν, ἀρχαί. Ἐκδοσις Ἀγαθ. Ξηροῦ χάκη, Ὁ Κρητικὸς πόλεμος (1645—1669) ἢ συλλογὴ τῶν Ἑλληνικῶν ποιημάτων Ἀνθίμου Διακρούση—Μαρίνου Ζάνε. Ἐν Τεργέστη 1908. Σελ. 333.
28. Μαυροειδῆς Μαν., Ἐνθυμήματα, «Δοῦρος» Νεαπόλεως Κρήτης, ἀριθμ. 34 τοῦ 1940, σελ. 937—939.
29. Νικολαΐδης Στέφανος, Ἐκδ. Μενελ. Παρλαμᾶ, Ἱστορικά καὶ βιογραφικά σημειώματα τοῦ Στεφάνου Νικολαΐδου, «Κρητικά Χρονικά», Γ', 1949, σελ. 293-350.
30. Ξανθοῦδίδης Στέφ. Πολύτιμα Ἱστορικά σημειώματα ἐκ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἡρακλείου, «Νέα Ἐφημερὶς» Ἡρακλείου Κρ. ἀριθ. 2969)2-4-1925 καὶ 2992)27-4-1925
31. » Ὁ σεισμὸς τοῦ 1856, «Νέα Ἐφημερὶς» Ἡρακλείου Κρ. ἀριθμ. 2992)27-4-1925.
32. Παχυμέρης Γεώργιος, «Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος», Βιβλ. V,

- Κεφ. 11. Ἐκδοσις Bonnae 1835.
33. Plinius, G. Sec. Naturalis Historiae libri XXXVII. Ἐκδοσις Littré. Paris 1883. (VII, 16,1).
34. Savary, C., Lettres sur la Grèce. Paris 1788. Μετάφρασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Ν. Ζυγομαλά, Ἀθῆναι 1845. Σελ. 193.
35. Σκλάβος, Μαν., Ἡ συμφορὰ τῆς Κρήτης ἐν ἧς (sic) γέγονεν τοῦ μεγάλου σεισμοῦ 1508 (εἰς Wagner, Carmina graeca medii aevi. Lipsiae 1874, σελ. 53—61).
36. Σουΐδας, Λεξικόν. Ἐκδοσις 1853. Σποραδικῶς.
37. Σπυριδάκις, Γ., Τὸ ἄσμα τοῦ σεισμοῦ ἐν Κρήτῃ (1508) «Byzant. neugr. Jahrbücher» XV, σελ. 58—65.
38. Τωμαδάκης, Ν. Β., Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος τῶν Τζαγκαρόλων ἐν Ἀκρωτηρίῳ Μελέγα Κρήτης, «Ἐπετ. Ἑτ. Βυζ. Σπουδῶν» Θ', 1932, σελ. 289—350.
39. » Τὸ τραγούδι τῆς Φιαγκούσας (1508). Χανιά 1934. Καὶ εἰς «Νεοελλ. Ἀρχεῖον», Α', Χανιά 1934, σελ. 64—70.
40. Φιλόστρατος, Φλ., Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον. IV, 34,4.

Β'. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Α. ΓΕΝΙΚΑ

41. Αἰγινήτης, Δ., Discussion générale des observations sismiques faites en Grèce pendant les années 1912—1914, «Annales de l'Observatoire d'Athènes», VII, 1916, pp. 35—41.
42. » Le tremblement de terre de Corinthe du 22 Avril 1928. Ἐ. ἄ. X, 1928, pp. X—XXI.
43. Ἀκύλας, Βίκτ., Τὰ ἠφαίστεια καὶ ἡ νῆσος Θήρα. Ἀθῆναι 1925, σελ. 67.
44. Barbiani, D. C. et Barbiani, B. A: Memoires sur les tremblements de terre dans l' Ile de Zante, avec une introduction par Al. Perrey. Paris ἄ. ἔ. Σελ. 17, 84, 95, 100.
45. Belli, Onorio, A. description of the theatres in Crete. London 1854 ἐν Falkener, σελ. 11. (βλ. καὶ ὑπ' ἀριθμ. 100 τῆς παρουσίας βιβλιογραφίας).
46. Bulletin de la Société Belge d'Astronomie, de Météorologie et de Physique du Globe. XXXV, 1930. pp. 175—176: La Crète sismique.

47. Γαλανόπουλος, Ἄγγ., Ἡ σεισμικότης τῆς Μεσσηνίας (Διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ). Ἀθῆναι 1942. Σελ. 12.
48. Γεωργιάδης, Ἀθ., Περὶ σεισμῶν καὶ κατασκευῆς ἀντισεισμικῶν οἰκοδομημάτων. Ἀθῆναι 1904. Σελ. 122, 135, 208, 211, 235, 245, 246.
49. Γιάνναρης, Ἀ., Περὶ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ. Ἱστορικὴ κριτικὴ καὶ γλωσσικὴ μελέτη μετὰ γλωσσarioύ. Ἀθῆναι 1889. Σελ. 10—16.
50. Dapper, D'O., Naukeurige beschryving der Eylanden in de Archipel der Middellandesche Zee. Amsterdam 1690. Γαλλικὴ ἔκδοσις: Description exacte des îles de l' Archipel. Amsterdam 1703. Μετάφρασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ ἀφορῶντος τὴν Κρήτην κεφαλαίου μὲ τὸν τίτλον: Ἀκριβὴς περιγραφὴ τῆς Κρήτης, ὑπὸ Μ. Βερνάρδου τοῦ Κορητός. Ἀθῆναι 1836. Σελ. 396, 399.
51. Δέφνερ, Μιχ., Ὀδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Κρήτην. Ἀθῆναι ἄ. ἔ.
52. Ζαμπέλιος, Σπ. Ἱστορικὰ σκηνογραφήματα. Ἀθῆναι 1860. Σελ. 44.
53. Hoff, von K.E.A., Chronik der Erdbeben und Vulkanausbrüche (3460 v. Chr. bis 1832). Gotha 1840—1841.
54. Hopf, K., Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit. Ersch und Gruber Encyclopädie. A', 86, σελ. 460. Leipzig 1868 καὶ B', 38, σελ. 177.
55. Κορητικός, Ν. Α., Le tremblement de terre du Peloponèse central du 6 Juillet 1925. «Ann. de l'Observ. Nat. d' Athènes», t. X, 1928, pp. XXXVI—XXXVIII. Τὸ αὐτὸ καὶ εἰς «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 2, 1927, σελ. 50—53.
56. » Sur les phénomènes sismiques survenus dans la région des plis dinotauriques pendant l' année 1926. Ἔ. ἄ. X, 1928, pp. XXXVII—LIII καὶ εἰς «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 2, 1927, σελ. 350—355.
57. » Τὰ προηγηθέντα σεισμικὰ φαινόμενα τῆς τελευταίας δράσεως τοῦ ἠφαιστείου τῆς Σαντορίνης (1928). «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν» 3, 1928, σελ. 450—51 καὶ εἰς «Bull. de la Soc. Belge d' Astronomie» XXXV, 1930, pp. 70—71.

58. Κρητικός, Ν.Α., Ἡ ἔντονος σεισμικὴ δρα̃σις τοῦ 1928 ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου καὶ τῇ δυτικῇ Μ. Ἀσίᾳ καὶ ἡ κατὰ ταύτην ἔκτακτος παλιροῖκή κίνησις ἐν τῷ Αἰγαίῳ. «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 5, 1930, σελ. 26—30.
59. » Ἡ νέα ἔντονος σεισμικὴ δρα̃σις ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ τῷ Κρητικῷ πελάγει καὶ ὁ σεισμός τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου τῆς 17 Ἀπριλίου 1930. «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 5, 1930, σελ. 166—172 καὶ εἰς «Ann. Obs. d' Ath.» XII, 1932, pp. 133*—137*.
60. » La nouvelle recrudescence de l'activité sismique dans la région de Corinthe et les tremblements de terre du 4 Janvier 1931. «Πρ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 6, 1931, σελ. 29—32 καὶ εἰς «Ann. Obs. d' Ath.» XII, 1932, pp. 139*—142*.
61. » Le mouvement de marée extraordinaire dans l'Égée pendant le mois d'Avril 1928. «Ann. Obs. d' Ath.» XI, 1931, pp. 149*—158*.
62. » L'activité du volcan de Santorin 1928 (ἔ. ἄ. XI, 1931, pp. 159*—160*).
63. Κριάρης, Ἀρ., Πλήρης συλλογὴ Κρητικῶν ἄσμάτων. Β^α ἔκδοσις. Ἀθῆναι 1920. Σελ. 31.
64. Κριάρης, Παν., Ἱστορία τῆς Κρήτης (νέα). Ἀθῆναι 1930—1937. Α', σελ. 64, 266, 304, 305, 344, 347. Β', σελ. 37, 86.
65. Lacroix, L., Les îles de la Grèce. Paris 1852.
66. Leykester, Some account of the volcanic group of Santorin or Thera. «Journ. of the Roy. Geogr. Soc. of London» XX, 1851, σελ. 9.
67. Mallet, R. The earthquake catalogue of the British Association. London 1852 — 1858. Ἔτος 1853, σελ. 148, 198.
68. Μαραβελάκις, Μάξ., Συμβολὴ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἱστορικοῦ τῶν σεισμῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν γειτονικῶν αὐτῆς χωρῶν ἐκ τῶν ἐνθυμήσεων. «Ἐπιστ. Ἐπει. Φυσ. Σχ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης» 5, 1939, σελ. 67—148.
69. Μαρινᾶτος, Σπ., Κνωσός, Μ.Ε.Ε. τ. 14 (1938) σελ. 617.
70. » Ἀμνισὸς τὸ ἐπίνειον τοῦ Μίνωος. «Κρητικαὶ Μελέται» Α', 1933, σελ. 61—67.
71. » Ἡ Κρήτη καὶ ὁ Χεττιτικὸς—Μικρασιατικὸς κόσμος κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα π. Χ. «Μικρασιατικά

- Χρονικά» Α', 1938, σελ. 72—89.
72. Μητσόπουλος, Κ., Στοιχεῖα Γεωλογίας. Τομ. Α', Ἀθῆναι 1893. Σελ. 435.
73. » Ὁ μέγας τῆς Λοκρίδος σεισμός κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1894. Ἀθῆναι 1895.
74. Montessus de Ballore, La Géographie séismologique. Les tréblemens de terre². Paris 1905.
75. Μουρέλλος, Ι. Δ., Ἱστορία τῆς Κρήτης. Ἡράκλειον Κρήτης. Τόμ. Γ' (1934). Σποραδικῶς, κυρίως εἰς σελ. Γ', 1485—86 Α'. 98.
76. Μουρίκης, Μιχ., Οἱ σεισμοὶ ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Ἀθῆναι 1934, Σελ. 34—35, 42—43.
77. Münster, Seb., Cosmographia. Γερμανικὴ ἔκδοσις τοῦ 1628. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι ἔκδόσεις: Λατινιστὶ 1544, Γαλλιστὶ 1552 καὶ Ἰταλιστὶ 1558.
78. Ξανθοῦδίδης, Στέφ., Ὁ τάφος τοῦ Καϊάφα ἐν Κρήτη. «Ἀθηνᾶ», 13, 1901, σελ. 305—316.
79. Olivier, Voyage dans l' Empire Othoman. Paris 1801—1807. I, p. 384.
80. Pautsche, E., Die seismischen Verhältnisse des Europäischen Mittelmeers. Hamburg Diss. 1922.
81. Pégues (Abbé), Histoire et phénomènes du volcan et des îles volcaniques de Santorin. Paris 1842. Σελ. 153.
82. Pendlebury, J. D. S., Ὁδηγὸς τοῦ Μινωικοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν παραρτημάτων του (μετάφρ. Ν. Πλάτωνος). Ἡράκλειο 1950. Σελ. 17, 25, 27, 52, 56.
83. Perrey, Al., Mémoire sur les tréblemens de terre ressentis dans la peninsule Turco - Hellenique et en Syrie. «Acad. Roy. de Belgique, Mém. cour.» XXIII, 1850.
84. » «Mémoires couronnées de l' Acad. de Bruxelles». Tomes VIII, X, XII, XVI, XVIII des années 1857—1863 (διὰ σεισμοὺς 1856 ἕως 1863).
85. » Note sur les tréblemens de terre en 1861, avec supplément pour les années antérieures, Bruxelles 1863 (Extrait du t. XVI des «Mem. de l' Acad. Roy. de Belgique»).
86. Πλατάκης, Ἐλευθ., Οἱ σεισμοί. Ἐφημ. «Ἐλευθερία» Λαρίσης 25 Σεπτ. ἕως 2 Ὀκτ. 1938 καὶ ἔφημ. «Ἀνατο-

- λή» Ἀγ. Νικολάου Κρήτης 5 ἕως 24 Φεβρ. 1939.
87. R a u l i n, Vict., Description physique de l' île de Crète. Paris 1869. I, pp. 424—430.
88. Riccioli, P., Geographia et Hydrographia reformatae. Bononiae 1666.
89. Σ α κ κ ε λ ί ω ν, Ἰ. Πατμιακὴ βιβλιοθήκη. Ἀθῆναι 1890. Σελ. 252.
90. S c h m i d t, Jul., Πραγματεία περὶ τοῦ γενομένου τῷ 1861, Δεκεμβρ. 26 (14) σεισοῦ τοῦ Αἰγίου. (μετάφρ. ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Ἡρ. Μητσοπούλου). Ἀθῆναι 1867. Σελ. 31—33, 35—40, 42.
91. » Πραγματεία περὶ τοῦ γενομένου τῷ 1867 Ἰανουαρίου 23ῃ σεισοῦ τῆς Κεφαλληνίας, (μετάφρ. ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Ἡρ. Μητσοπούλου). Ἀθῆναι 1867. Σελ. 9—10.
92. » Studien über Erdbeben. Leipzig 1879. Passim.
93. S e i d l i t z, W., Grabentäler und Bruchzonen in Mitteleuropa und Vorderasien. «Compte Rendu Intern. Geologen Kongress in Pretoria» 1930.
94. S i e b e r, F., Reise nach der Insel Kreta im J. 1817. Leipzig 1823. I, σελ. 429.
95. S i e b e r g, A., Untersuchungen über Erdbeben und Bruchschollenbau im Östlichen Mittelmeergebiet. Jena 1932. Σελ. 208—210.
96. Σ τ α υ ρ ά κ η ς, Ν., Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης μετὰ διαφορῶν γεωγραφικῶν, ἱστορικῶν, ἀρχαιολογικῶν, ἐκκλησιαστικῶν κλπ. εἰδήσεων περὶ τῆς νήσου. Ἀθῆναι 1890. Σελ. 107—111.
97. T h e u e t, Andr., Cosmographie du Levant. Lyon 1554 et 1556.
98. T o r r e s, A. de, Insulae Cretae periplus. Venetiis 1805.
99. Ψ ι λ ά κ η ς, Βασ., Ἱστορία τῆς Κρήτης ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Χανιά 1909. Σποραδικῶς, ἀλλὰ κυρίως Β' τόμ. σελ. 105, 219, Γ', 815.
100. F a l k e n e r, Edw., A description of some important theatres and other remains in Crete. London 1854. Σελ. 11, ἔνθα ἡ ἐπιστολὴ τοῦ O n o r i o Belli βλ. καὶ ἀριθμ. 45 τῆς παρουσίας βιβλιογραφίας.
101. F o u q u é, F., Santorin et ses éruptions. Paris 1879. Σελ. 14—15.

Β. ΕΙΔΙΚΑ

102. Βιάζης, Σπ. δέ, Μέγας ἐν Κρήτῃ σεισμὸς κατὰ τὸ 1629. «Παρνασσὸς» τ. 16, 1893, σελ. 218—221.
103. Γεωργαλάς, Γ., Κρήτη (σεισμοί). Ἐν Μ.Ε.Ε. τ. 15, (1931) σελ. 157—158.
104. Δεινάκις, Στ. Ὁ σεισμὸς τοῦ 1508. Ἐφημ. «Ἰδῆ» Ἡρακλείου, Α', ἀριθμ. 12—13.
105. Κρητικός, Ν. Α., Sur la sismicité des Cyclades et de la Crète. «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» Α' 1926, σελ. 156—160 καὶ εἰς «Ann. Obs. d' Ath.» IX, 1926, pp. 77-109.
106. Κρητικός, Ν. Α., «Le tremblement de terre de la mer de Crète du 26 Juin 1926. «Ann. Obs. d' Ath.» X, 1928, pp. XXXIX—XXXVI.
107. «Le Messager d' Athènes» 2314/6-3-1930: Le grand péril des antiquités de Cnossos. Le pays des tremblements de terre.

ΕΛΕΥΘ. Κ. ΠΛΑΤΑΚΗΣ

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΙΟΥ ΤΟΥ ΣΕΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ἐκρίθη σκόπιμον νὰ δημοσιευθῇ ἐνταῦτα φωτοτυπία τοῦ ἀνωτέρω ἐν σελ. 483 παρατιθεμένου καὶ τὸ πρῶτον ὑπὸ Σπ. Λάμπρου δημοσιευθέντος («Νέος Ἑλληνομνήμων» XI, 1914, σ. 441 κ. ἑξ.) ποιήματος περὶ τοῦ ἐν ἔτει 1508 σειμοῦ τῆς Κρήτης, εἰλημμένη ἐκ τοῦ περιέχοντος τοῦτο κώδικος Barocci 19 (P 4058) καὶ ἀποσταλεῖσα ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τῶν «Κρητ. Χρονικῶν» Βασ. Λαοῦρδα. Ἡ δημοσίευσις τῆς φωτοτυπίας ἐπεβάλλετο ἐπὶ τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον ἐν ταύτῃ παρέχεται τὸ ποιημάτιον συμπληρωμένον διὰ δύο εἰσέτι στίχων, περιεχομένων εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὀπισθίας σελίδος τοῦ φύλλου 89, βάσει δὲ ταύτης ἐπληρωθῶθησαν ὠρισμένα λάθη τῆς μεταγραφῆς τοῦ κειμένου, ἧτις ἀκριβέστερον ἔχει ὡς ἀκολούθως :

† Ποῦλι Κρητῶν Χάνδαξ, ἡ πάρος οὔσ' εὐδαίμων,
 δέρκων δυσιχεῖα ἄρτι τι ἦδ' ἀθλίαν
 ὡς σφόδρ' ἄχθομαι κοῦκ ἀδακρυτὶ γε μὴν στοναχεύω
 βλασφημῶν ἔνεκ' ἦδ' ἀρρενοφθούρων·

* 2. Λ(άμπρος): δυσιχεῖα· Λ. τυ.

* Εἰς τὸν apparatus criticus δὲν συμπεριελήφθησαν οἱ ἀνορθόγραφοι τύποι τοῦ κώδικος.